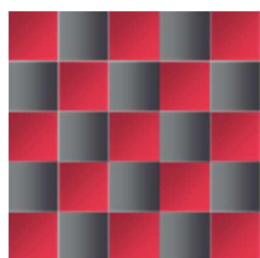

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+

Założenia

**STRATEGIA
PRZYSPIESZENIA 2030+**
Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Spis treści

Wstęp.....	3
Idea przyspieszenia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego	4
Koncepcja rozwoju funkcjonalno-przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego.....	16
Założenia koncepcji	16
System przyrodniczy województwa	21
System osadniczy województwa.....	23
System transportowy województwa.....	29
Kluczowe elementy budujące przewagi konkurencyjne województwa.....	32
Obszary wymagające rozwiązania sytuacji problemowej	36
Polityka terytorialna województwa.....	38
Operacjonalizacja idei przyspieszenia rozwoju – propozycja struktury celów „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku - Strategia Przyspieszenia 2030+” oraz ich charakterystyka.....	41
Metoda operacjonalizacji.....	41
Cele rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku.....	43
Cel główny: Skuteczna edukacja	45
Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo	48
Cel główny: Konkurencyjna gospodarka	50
Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko	54
Cel główny: Spójne i bezpieczne województwo	57
Obszary Strategicznej Interwencji w województwie kujawsko-pomorskim.....	60
Szczegółowe zasady delimitacji obszarów na potrzeby polityki terytorialnej Województwa Kujawsko-Pomorskiego.....	61
Założenia systemu realizacji ustaleń „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku - Strategia Przyspieszenia 2030+”	64
Podmioty odpowiedzialne za realizację Strategii. Rola Samorządu Województwa.....	64
Współpraca z Partnerami Społecznymi	64
Rola programów i polityk rozwoju	64
Założenia systemu monitorowania realizacji ustaleń „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku - Strategia Przyspieszenia 2030+”	66
Zakres monitorowania.....	66
Częstotliwość i forma monitorowania realizacji ustaleń strategii.....	67
Podmioty odpowiedzialne za monitorowanie realizacji ustaleń strategii	67

Wstęp

Niniejsze „Założenia” stanowią zamknięcie kolejnego etapu prac projektowych nad Strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku. Dokument ten przedstawia ideę rozwoju Województwa oraz instrumenty jej realizacji - ale na stosunkowo ogólnym poziomie, który jednak pozwala w pełni zapoznać się z przyjętą wizją rozwoju Województwa. Zarazem „Założenia” nie prezentują jeszcze szczegółów operacyjnych wdrażania Strategii. Kolejnym etapem prac projektowych, polegających na sformułowaniu wszystkich ustaleń uszczegóławiających, będzie przygotowanie „Projektu Strategii”.

Przypomnieć należy, że Strategia sporządzana jest dla okresu dekady - na lata 2021-2030 i odnosi się do wszystkich istotnych aspektów rozwoju Województwa, nie tylko do zadań przypisanych kompetencyjnie do Samorządu Województwa. Głównym instrumentem realizacji Strategii będzie Regionalny Program Operacyjny na lata 2021-2027. Nie należy jednak wyciągać z tego faktu błędnego wniosku, że Strategia odnosi się wyłącznie do aspektów, które mogą być finansowane w ramach RPO. Dokument Strategii będzie się składał z:

- syntezy diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa, która wskaże aktualne wyzwania rozwojowe województwa kujawsko-pomorskiego,
- wizji rozwoju województwa (idei strategii przyspieszenia),
- modelu - koncepcji rozwoju funkcjonalno-przestrzennego rozwoju województwa,
- ustaleń dotyczących celów i kierunków rozwoju województwa (tzw. operacjonalizacja idei przyspieszenia - czyli wskazanie za pomocą jakich działań zamierza się ją realizować),
- systemu realizacji ustaleń Strategii
- systemu monitorowania ustaleń Strategii.

W tych generalnych częściach Strategii zostaną zawarte także ustalenia formalne i merytoryczne oczekiwane od strategii regionalnych na poziomie krajowym (w tym między innymi wskazanie Obszarów Strategicznej Interwencji oraz delimitacji obszaru realizacji instrumentu zintegrowanych inwestycji terytorialnych - ZIT).

Celem „Założeń” jest:

- zyskanie akceptacji dla wyników tego etapu prac jako punktu wyjścia dla formułowania „Projektu Strategii”, poprzez przyjęcie „Założeń” przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego,
- umożliwienie rozpoczęcia tworzenia projektów prognozy oddziaływania na środowisko oraz analizy ex ante, których celem jest ocena odpowiednio: czy planowana idea rozwoju województwa może być realizowana ze względu na skutki środowiskowe, które mogą być jej efektem oraz czy planowana idea rozwoju jest poprawna i uzasadniona w obliczu uwarunkowań i wyzwań rozwojowych województwa (a więc czy planowana polityka rozwoju jest spójna i konsekwentna),
- szczególnym celem niniejszych „Założeń” jest umożliwienie dokończenia procesu współtworzenia „Projektu Strategii”. Proces ten, polegający na partycypacji bardzo wielu partnerów, reprezentujących zróżnicowane środowiska społeczne, gospodarcze, samorządowe, podmioty mające wpływ na codzienne funkcjonowanie i kreowanie różnych aspektów rozwoju województwa - w formułowaniu założeń rozwoju województwa, został przerwany w połowie marca 2020 roku ze względu na obostrzenia będące skutkiem sytuacji epidemiologicznej. W trakcie tworzenia projektu Strategii, Polska została objęta pandemią choroby zakaźnej układu oddechowego COVID-19 wywoływaną przez koronawirusa SARS-CoV-2. Pierwszy przypadek w Polsce został wykryty 4 marca 2020 roku, a pierwszy przypadek na terenie województwa kujawsko-pomorskiego - 17 marca. Założony harmonogram prac nad strategią, zwłaszcza w obliczu braku możliwości przewidzenia okresu zakończenia zagrożenia epidemiologicznego, wymuszał kontynuowanie prac projektowych, ale niemożliwe było kontynuowanie spotkań z partnerami. Do momentu przerwania prac projektowych, w procesie współtworzenia odbyło się kilkadziesiąt spotkań, co stanowi większość zaplanowanego harmonogramu. Tak duża liczba spotkań i zebranych opinii pozwala na dokończenie tego etapu prac projektowych, ale jednocześnie opublikowanie „Założeń” pozwala wszystkim zainteresowanym na złożenie wniosków do projektu jeszcze na etapie jego przygotowywania, a nie na etapie konsultowania zakończonego już „Projektu Strategii”.

Przedstawiona w „Założeniach” idea rozwoju Województwa wywodzi się z: wyników prac diagnostycznych, aspiracji politycznych samorządu województwa oraz potrzeb i aspiracji wyrażanych przez partnerów podczas spotkań w procesie współtworzenia. Idea rozwoju województwa odnosi się także do prognozowanych skutków społecznych i gospodarczych wystąpienia epidemii COVID-19. Niezależnie od obiektywnych trudności w

prognozowaniu skali zmian gospodarczych, epidemia z pewnością będzie się wiązała z wystąpieniem bardzo poważnych strat wśród funkcjonujących podmiotów gospodarczych, z których część zaprzestanie działalności, a część ją ograniczy, czego skutkiem będzie wzrost bezrobocia. Wstępnie przyjęto, że bezrobocie zwiększy się o kilka punktów procentowych i może utrzymywać się na podwyższonym wskutek konsekwencji kryzysu poziomie nawet przez okres kilku lat – a więc znaczącą część okresu obowiązywania Strategii. Wzrost bezrobocia o kilka punktów procentowych oznacza cofnięcie w tym aspekcie rozwoju województwa o kilka lat. Bez wątplenia zmniejszy się liczba funkcjonujących podmiotów, pogorszy się ich sytuacja finansowa, znacząco pogorszy się sytuacja finansowa samorządów (nie tylko ze względu na mniejsze wpływy z tytułu podatków, ale także ze względu na obciążenia związane ze świadczeniami społecznymi), realne jest też opóźnienie lub ograniczenie rządowych inwestycji infrastrukturalnych na terenie województwa. Kryzys, który wystąpi po epidemii, będzie więc negatywnie wpływać na realizację idei przyspieszenia rozwoju, bo część nakładów finansowych i organizacyjnych, które mogły służyć przyspieszeniu, należy zaangażować w odbudowę gospodarki. Przyjęto także założenie, że wskutek kryzysu nastąpią przewartościowania pozycji gospodarczej części województw w kraju – bowiem niektóre są w znacznie większym stopniu zależne od funkcjonowania dziedzin, które znacząco ucierpiały w wyniku kryzysu. Oceniono, że konsekwencje dla kujawsko-pomorskiego mogą być mniej dotkliwe, niż dla części regionów, bowiem gospodarka województwa w mniejszym stopniu zależna jest od przepływów osób, które w okresie tworzenia strategii zostały w praktyce wstrzymane, a w przewidywalnej przyszłości należy spodziewać się ich znacznego ograniczenia w stosunku do stanu sprzed epidemii. Stwierdzone w wyniku przeprowadzonej diagnozy słabości województwa kujawsko-pomorskiego (niski poziom rozwoju społecznego, niski poziom przedsiębiorczości, niska innowacyjność), będą wpływały negatywnie na tempo i charakter odbudowy gospodarki. Bez wątplenia więc pozostają aktualne wszystkie ze zidentyfikowanych wcześniej wyzwań.

Prace uszczegóławiające, które będą wykonywane po przyjęciu „Założeń” i doprowadzą do powstania „Projektu Strategii”, który zostanie poddany konsultacjom społecznym, będą polegały na:

- sformułowaniu kierunków działań w ramach celów operacyjnych,
- sformułowaniu wykazu „Przedsięwzięć kluczowych służących realizacji strategicznych potrzeb rozwojowych województwa”,
- przygotowaniu syntetycznej diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej na podstawie wykonanych kompleksowych i bardzo szerokich analiz diagnostycznych, stanowiących odrębne opracowanie i niebędących integralną częścią Strategii przyjmowanej przez Sejmik Województwa,
- określeniu listy wskaźników służących monitorowaniu realizacji ustaleń Strategii,
- uszczegółowieniu zasad realizacji ustaleń Strategii (tzw. systemu wdrażania).

Podkreślić także należy, że w toku dalszych prac projektowych możliwe jest wprowadzenie zmian w stosunku do zagadnień będących przedmiotem „Założeń”, jednak nie dopuszcza się zmian o charakterze fundamentalnym – dotyczącym idei przyspieszenia rozwoju województwa.

Idea przyspieszenia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego

Istotą funkcjonowania i rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego, której finalnie podporządkowane są wszystkie działania podejmowane, prowadzone i wspierane przez Samorząd Województwa, jest zapewnienie jak najwyższej możliwej jakości życia jego mieszkańców. Jakość życia należy tu postrzegać w kategoriach obiektywnych – jako zapewnienie warunków typowych dla regionu funkcjonującego w strukturach wysokorozwiniętego państwa europejskiego, stanowiącego integralną część Unii Europejskiej oraz w kategoriach subiektywnych – jako odpowiedź na aspiracje społeczne i polityczne nowoczesnego społeczeństwa i władz regionu w realiach III dekady XXI wieku, a więc z uwzględnieniem wszelkich dostępnych środków, wiedzy i instrumentów kształtowania jakości życia.

Misję rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2021-2030, wywodzącą się z analizy stanu i uwarunkowań rozwoju oraz aspiracji wyrażanych przez społeczeństwo, jak też woli politycznej wyrażanej przez samorządowe władze województwa co do charakteru tego rozwoju, w największym stopniu oddaje hasło „Człowiek w centrum uwagi”. Jednocześnie w kontekście działań na rzecz kształtowania jak najwyższej jakości życia, nadrzędną ideą Strategii jest „przyspieszenie rozwoju”, czyli dążenie do niwelowania różnic w stanie rozwoju pomiędzy województwem kujawsko-pomorskim a regionami prezentującymi najwyższą jakość życia (poziomem odniesienia są tu nie tylko regiony polskie, ale także europejskie – na tyle, na ile różnice kontekstów rozwojowych pozwalają na porównywanie jakości życia). Przyspieszenie oznacza więc rozwój szybszy, niż w

innych regionach, w tych dziedzinach, które są uważane za decydujące dla jakości życia mieszkańców województwa i będzie realizowane poprzez koncentrację działań w polityce rozwoju województwa dla zapewnienia jak największej ich efektywności. Większość aspektów polityki rozwoju województwa ma charakter ciągły – są przedmiotem każdej kolejnej strategii rozwoju, w której szczegółowe ustalenia w danej dziedzinie są wynikiem aktualnie diagnozowanych i prognozowanych potrzeb, a niektóre zagadnienia są kształtowane w okresach wykraczających poza horyzont czasowy danej strategii. Tę ciągłość planowania rozwoju województwa symbolizuje oznaczenie „+” w tytule Strategii.

Założenia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2021-2030 wywodzą się z analizy stanu i uwarunkowań rozwoju oraz aspiracji wyrażanych przez społeczeństwo, jak też woli politycznej co do charakteru rozwoju regionu, wyrażanej przez samorządowe władze województwa.

Zakłada się, że finalnym efektem kształtowania jakości życia mieszkańców w wyniku realizacji zawartych w niniejszej strategii działań, będzie przede wszystkim wzrost zamożności społeczeństwa. Zamierza się to osiągnąć poprzez działania na rzecz zwiększenia możliwości mieszkańców regionu do funkcjonowania w warunkach nowoczesnej gospodarki (konkurencyjne kadry dla nowoczesnej gospodarki), przy jednoczesnym rozwoju gospodarczym (zwiększaniu przede wszystkim jakości miejsc pracy, oferujących wysoki poziom wynagrodzeń i możliwość realizacji aspiracji zawodowych, a także odbudowy i nieuniknionej transformacji lokalnej gospodarki, przedsiębiorczości oraz rynku pracy po epidemii COVID-19). Jednocześnie rozwój społeczny i gospodarczy będzie zachodził w przestrzeni cechującej się wysoką jakością środowiska, dostępnością usług wysokiej jakości, dobrym stanem rozwoju infrastruktury, silnie wewnętrznie spójną, efektywnie zarządzaną i bezpieczną. Wysoka jakość życia wynikająca z przesłanek materialnych i możliwości realizacji na terenie województwa kujawsko-pomorskiego aspiracji zawodowych będzie więc wzmocniana przez przestrzeń dającą satysfakcję z codziennego w niej przebywania i sprzyjającą prowadzeniu działalności gospodarczych. W takich warunkach można spodziewać się pozostawania mieszkańców w dobrej kondycji zdrowotnej do późnych lat życia oraz większej skłonności do wiązania swojego życia z województwem kujawsko-pomorskim (przeciwdziałanie migracji z terenu województwa oraz sprzyjanie osiedlaniu się na jego terenie mieszkańców innych regionów). Kluczowymi czynnikami dla powodzenia strategii przyspieszenia są więc: rozwój społeczny wyzwalający wśród mieszkańców aspiracje i wyposażający ich w narzędzia do ich realizacji, rozwój gospodarczy dający możliwość realizacji tych aspiracji oraz przyjazna do życia i prowadzenia działalności gospodarczych przestrzeń i sprawnie funkcjonujące systemy i relacje. Idea przyspieszenia rozwoju będzie się opierać na czterech filarach, które w strukturze ustaleń strategii zostaną ujęte jako cele strategiczne:

- rozwoju społecznym – którego celem będzie wyposażenie społeczeństwa w wiedzę, umiejętności oraz postawy sprzyjające długiemu życiu w zdrowiu i dobrej sytuacji materialnej, a jednocześnie stymulujące rozwój nowoczesnej, efektywnej gospodarki,
- rozwoju gospodarczym – którego celem będzie zapewnienie podstaw wysokiej jakości życia kształtowanej warunkami materialnymi, a jednocześnie lokować będzie region wśród twórców postępu, a nie tylko konsumentów jego efektów,
- kształtowaniu przestrzeni – którego celem będzie zapewnienie atrakcyjnych warunków dla życia i prowadzenia działalności gospodarczych,
- sprawnym funkcjonowaniu systemów – którego celem będzie zapewnienie spójności, dostępności, bezpieczeństwa - uwarunkowań kluczowych dla jakości życia i rozwoju gospodarki.

Decydującym zagadnieniem strategii przyspieszenia rozwoju województwa jest konieczność przezwyciężenia problemu wciąż zbyt niskiego poziomu rozwoju społecznego. Jest on wynikiem złożonej kombinacji wielu uwarunkowań. Jest niski, pomimo faktu podejmowania bardzo różnorodnych działań i przeznaczania bardzo dużych środków na społeczne aspekty rozwoju, zarówno przez Samorząd Województwa, jak i samorządy lokalne przez wiele ostatnich lat. Działania te przyczyniły się do znacznej poprawy większości wskaźników rozwoju – ale obiektywnie poziom rozwoju wciąż jest na niesatysfakcjonującym poziomie. W dużym stopniu wynika to z cech osobowości. Niski poziom aspiracji części społeczeństwa, w połączeniu z niskim poziomem wykształcenia, trwale niekorzystnymi wynikami kształcenia, niskim poziomem uczestnictwa w wychowaniu przedszkolnym, niskim poziomem aktywności społecznej i aktywności gospodarczej, skutkuje słabym poziomem rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, niską konkurencyjnością na rynku pracy i jego dużym uzależnieniem od wahań koniunkturalnych, a więc niższymi dochodami, a w konsekwencji także świadczeniami emerytalnymi powiązanych z wcześniej osiąganymi dochodami. Efektem tego jest relatywnie niekorzystna sytuacja materialna dużej części gospodarstw domowych, co ogranicza konsumpcję dóbr i usług, także tych powiązanych ze stanem zdrowia, warunkami mieszkaniowymi, wypoczynkiem i samorozwojem, a więc wtórnie ogranicza aspiracje i utrwała niski poziom rozwoju społecznego i niższą jakość życia. Niska zdolność znacznej

części społeczności regionu do konsumpcji dóbr i usług przekłada się także niekorzystnie na kondycję lokalnych podmiotów gospodarczych. Wynik finansowy podmiotów gospodarczych oraz dochody mieszkańców, wpływają na dochody lokalnych samorządów, a więc pośrednio na ich zdolność do prawidłowej realizacji zadań własnych. Poprawa szeroko rozumianego poziomu rozwoju społecznego jest więc niezbędna dla poprawy sytuacji materialnej mieszkańców województwa, stanowiącej jeden z podstawowych warunków osiągnięcia wysokiej jakości życia.

Odnosząc się do poszczególnych aspektów rozwoju społecznego, można wskazać priorytetowe potrzeby (przekładające się na najważniejsze sfery interwencji) w zakresie każdego z nich. Za absolutny priorytet należy uznać rozbudzenie aspiracji rozwojowych dzieci i młodzieży, co powinno wyzwoić dążenie do kształcenia, samorozwoju, aktywności i poczucia współodpowiedzialności za rozwój, tak na poziomie lokalnym, jak i regionalnym. Zmiana mentalności jest niezbędnym warunkiem sukcesu województwa w sferze kształtowania jakości życia na jego terenie. Niezbędne jest opracowanie zunifikowanego w skali województwa pakietu działań aktywizujących społecznie dzieci i młodzież szkolną. Celem pakietu powinno być rozbudzenie aspiracji tej grupy. Pakiet (rozumiany jako szczegółowy program zajęć wraz z pomocami dydaktycznymi w formie multimedialnej dla animatorów oraz dla uczestników) byłby udostępniany do realizacji w placówkach kultury (domy kultury, świetlice, biblioteki) przez przeszkolonych animatorów, w formie popołudniowych zajęć. Proces rozbudzania aspiracji rozwojowych dzieci i młodzieży powinien być wspomagany przez dużo bardziej efektywną i realizowaną na wysokim poziomie, edukację. Niezbędne jest dalsze upowszechnianie wychowania przedszkolnego stanowiącego pierwszy etap kształcenia, wysokiej jakości kształcenie na poziomie podstawowym, doradztwo zawodowe pozwalające na prawidłową ocenę predyspozycji i świadomy wybór rodzaju dalszego kształcenia, realizowane na wysokim poziomie kształcenie średnie ogólne lub realizowane w dostosowaniu do potrzeb rynku pracy i przy współpracy z przedsiębiorcami – szkolnictwo zawodowe. Niezbędna jest poprawa poziomu kształcenia w regionalnych szkołach wyższych, które poza UMK w Toruniu, są nisko pozycjonowane w rankingach i nie są postrzegane jako atrakcyjne dla najlepszych absolwentów szkół średnich (co powoduje, że wielu zdolnych absolwentów studiuje poza województwem, a potem wiąże swoje dalsze losy z miastami, w których studiowali). Wysoki poziom kształcenia wyższego nie tylko zapewni dobrze przygotowanych absolwentów ale także ograniczy odpływ młodzieży z terenu województwa do szkół w innych regionach, a także przyciągnie do województwa młodzież z innych regionów. Niezbędna jest przebudowa struktury kształcenia na uczelniach regionalnych, dla zapewnienia dużo większej liczby absolwentów kierunków: biologicznych i przyrodniczych, chemicznych, fizycznych, informatycznych, inżynierskich, logistycznych, matematycznych, medycznych, rolniczych, technologicznych. Prowadzona przez uczelnie działalność badawczo-rozwojowa jest niezbędna dla rozwoju innowacyjności przedsiębiorstw, stąd tak ważne są charakter i jakość realizowanej pracy naukowo-badawczej.

Coraz wyższe aspiracje społeczne w połączeniu z dobrym wykształceniem (a zarówno kształtowanie wysokich aspiracji jak i zapewnienie wysokiego poziomu kształcenia, to jedne z głównych celów rozwoju społecznego) będą skutkowały oczekiwaniem możliwości wykonywania adekwatnej pracy – dobrze wynagradzanej, jak i pozwalającej na satysfakcjonujący rozwój zawodowy. Brak możliwości jej podjęcia na terenie województwa będzie skutkować zwiększeniem skali migracji do innych regionów – gdzie takie możliwości zaistnieją. Dlatego też niezbędny jest równoległy rozwój i zmiana charakteru gospodarki, by stworzyć możliwość absorpcji coraz lepiej wykwalifikowanych kadr. Zmiana charakteru ma polegać na rozwoju działalności bardziej zaawansowanych technologicznie, cechujących się wyższym poziomem innowacyjności, związanych nie tylko z odtwarzaniem ale też tworzeniem (projektowaniem) produktów i usług. Dostępność coraz lepiej wykwalifikowanych kadr sprzyjać będzie zarówno rozwojowi działalności już realizowanych na terenie województwa, jak i pozyskiwaniu nowych inwestorów, dla których będzie to ważny czynnik podnoszący atrakcyjność inwestycyjną regionu. Dotychczas uwarunkowaniem determinującym rynek pracy województwa, był bardzo duży deficyt miejsc pracy. Pomiędzy rokiem 2013, a końcem roku 2019, liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych zmalała z ponad 160 do nieco ponad 60 tys. osób, a liczba bezrobotnych wg klasyfikacji BAEL zmniejszyła się ze 115 do 32 tysięcy. Wysokie bezrobocie stanowiło najważniejszy problem rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego praktycznie od początku jego funkcjonowania. Dlatego też przez szereg lat priorytetem było tworzenie nowych miejsc pracy bez względu na ich charakter (liczba miała większe znaczenie, niż jakość), bo miały one na celu złagodzenie bardzo negatywnych społecznych i ekonomicznych skutków wysokiego bezrobocia (liczba osób pracujących zwiększyła się pomiędzy rokiem 2013, a 2018 o ponad 70 tys.). Skutkiem tego wolniej rozwijały się działalności wymagające wysokokwalifikowanych kadr, o wyższym poziomie zaawansowania, bazujące na innowacyjności, a jedną z konsekwencji tego stanu jest niski poziom wynagrodzeń.

Niestety barierą dla wzrostu zatrudnienia był także niski poziom kwalifikacji oraz niesprzyjające aktywności zawodowej postawy części osób bezrobotnych (w 2019 roku przy powszechnie zgłaszanym przez pracodawców deficycie pracowników, aż 41% osób zarejestrowanych jako bezrobotne, pozostaje bez pracy ponad 1 rok, co w praktyce oznacza, że nie są zainteresowane podjęciem pracy). Rynek pracy województwa był dotąd konkurencyjny przede wszystkim ze względu na niższy jej koszt i celem na kolejne lata jest zmiana tego stanu poprzez doprowadzenie do konkurencyjności opierającej się na jakości kadr.

Jednym z efektów realizacji strategii ma być gospodarka województwa w znacznie większym stopniu twórcza i nowoczesna, oferująca miejsca pracy dla osób o wysokim poziomie kwalifikacji i aspiracjach rozwojowych (gospodarka oparta na wiedzy – atrakcyjna nie tylko dla mieszkańców województwa, ale także przyciągająca młodych ludzi z innych regionów, czy z zagranicy) i oferująca wysokie wynagrodzenia.

Projekt strategii tworzony był w okresie rozwoju epidemii koronawirusa COVID-19, która przyniosła znaczące zmiany w funkcjonowaniu gospodarki, w tym także zwiększenie bezrobocia, które bezpośrednio przed epidemią nie było już postrzegane jako problem rozwojowy województwa. Założony harmonogram prac nad strategią, zwłaszcza w obliczu braku możliwości przewidzenia okresu zakończenia zagrożenia epidemiologicznego, wymuszał konieczność dokonywania prognoz; nie oczekiwano na rzeczywisty stan po epidemii. Okres rozwoju epidemii nie pozwala na wiarygodne szacowanie jej rzeczywistych skutków – konsekwencji bezpośrednich i pośrednich. Prognozując wpływ na rynek pracy województwa, przyjęto kilka podstawowych założeń. Bardzo duża liczba osób, które utraciły pracę będą mogły do niej powrócić po ustaniu stanu zagrożenia, ponieważ ich dotychczasowe miejsca pracy wiązały się z podmiotami świadczącymi usługi dla ludności, wymagające bezpośredniego kontaktu. Nie mogły one funkcjonować w sytuacji ograniczenia mobilności mieszkańców, niektóre rodzaje działalności zostały zresztą administracyjnie zamknięte. W przypadku tej grupy osób bezrobotnych można więc mówić przede wszystkim o skutkach ekonomicznych związanych z przejściową utratą dochodów (być może przez okres kilkumiesięczny) a więc pogorszeniem warunków życia – ale ze względu na fakt, że podmioty w których były zatrudnione odzyskują sprzyjające warunki dla dalszego funkcjonowania, w dużym stopniu miejsca pracy nie są trwale zagrożone. Drugą kategorię stanowić będą osoby tracące pracę w związku z generalnym pogorszeniem koniunktury w gospodarce krajowej, powiązanej z sytuacją w Europie, przejawiającą się np. w utracie zagranicznych rynków zbytu, utracie możliwości kooperacji, spadku popytu na niektóre rodzaje dóbr i usług wskutek zmian preferencji albo ograniczenia siły nabywczej dotychczasowych klientów. W tym przypadku należy spodziewać się znacznie bardziej długotrwałego powrotu na rynek pracy. Należy się też spodziewać, że istotna część podmiotów gospodarczych zanotuje znaczące pogorszenie sytuacji finansowej, skutkujące na przykład wstrzymaniem inwestycji, modernizacji, wdrażania rozwiązań innowacyjnych – co także może przełożyć się na zapotrzebowanie na pracę (zarówno pozytywnie, jak i negatywnie). Generalnie przyjęto założenie, że przez stosunkowo długi okres wynagrodzenia pracowników mogą być niższe od tych w przededniu kryzysu – także ze względu na większą dostępność kadr dla gospodarki (rynek pracodawcy, a nie rynek pracownika). Trudno w tej sytuacji prognozować zachowania obcokrajowców na rynku pracy – ale o ile dotąd byli powszechnie oceniani raczej pozytywnie, jako uzupełnienie niezbędnych niedoborów, to obecnie mogą być traktowani jako konkurencja na rynku pracy, a niechęć ze strony społeczeństwa może katalizować ich odpływ. Rynek pracy województwa kujawsko-pomorskiego wykazywał zawsze bardzo silną korelację z koniunkturą gospodarczą w kraju – a więc także obecnie należy spodziewać się naśladowania trendu krajowego i w zależności od długości trwania kryzysu w skali kraju, należy spodziewać się co najmniej tak samo długiego okresu trwania niekorzystnej sytuacji na rynku pracy województwa. Przyjęto więc założenie, że w najbliższych 2-3 latach bezrobocie w regionie będzie osiągało wartości dwucyfrowe, co oznacza powrót do sytuacji obserwowanej przed kilkoma laty, wraz z wszystkimi konsekwencjami społecznymi (pogorszenie warunków materialnych gospodarstw domowych, wzrost zależności od systemu pomocy społecznej, spadek konsumpcji lokalnych dóbr i usług). Strategia zakłada więc dwa główne trendy na rynku pracy województwa. Pierwszym jest kontynuacja nurtu pasywnego, utrzymującego dotychczasowe struktury, odzwierciedlającego trend krajowy, jednak cechującego się bezrobociem o kilka punktów procentowych wyższym, niż przeciętna (bowiem nie wykazującym elastyczności i zdolności adaptacji do zmieniających się warunków). Drugim jest nurt aktywny, związany ze zmianami strukturalnymi, będącymi pochodną wzrostu aspiracji i coraz lepszych kwalifikacji, pozwalający na dużo lepszą adaptację rynku pracy do sytuacji gospodarczej (dzięki zaradności dobrze przygotowanych pracowników), a więc w efekcie pozwalający na zachowanie korzystniejszych wskaźników bezrobocia, niż przeciętne. Gdyby nie wystąpienie kryzysu związanego z COVID-19 nurt pasywny nie odgrywałby już większego znaczenia, bowiem przy dobrej koniunkturze, ten nurt zapewnia pracę większości chętnych do jej podjęcia, a więc stabilną sytuację materialną gospodarstw domowych (choć na poziomie poniżej przeciętnej). Komfort związany ze stabilną sytuacją społeczną, pozwalałby na sukcesywny wzrost znaczenia nurtu drugiego, stymulowanego przez planowany w

strategii rozwój społeczny, który sukcesywnie wypierałby nurt pierwszy. Taki scenariusz – realny przed wystąpieniem COVID-19, gwarantowałby, że w kolejnych latach nie nastąpi już pogorszenie warunków materialnych gospodarstw domowych, a poziom dochodów ulegać miał ciągłej poprawie (o tempie tego procesu decydowałaby jedynie determinacja w realizacji idei przyspieszenia). Jednak wystąpienie kryzysu związanego z COVID-19 spowoduje przejściowe pogorszenie sytuacji gospodarczej, a więc także wzrost bezrobocia, a w konsekwencji spadek dochodów i pogorszenie warunków życia ludności. Istnieje zagrożenie szybkiego wzrostu bezrobocia i jego trwałości. Opisany wcześniej nurt pierwszy ujawni wszystkie negatywne cechy i w najbliższych latach idea skutecznego przyspieszenia jest zagrożona koniecznością odbudowy potencjału gospodarczego. Brak możliwości dokonania wiarygodnej prognozy po jakim czasie sytuacja na rynku pracy powróci do stanu wyjściowego z I kwartału roku 2020, ale realne jest, że proces ten może potrwać nawet kilka lat. Sytuacja kryzysowa nie stanowi bariery dla nurtu drugiego, ale ogranicza jego skuteczność, przede wszystkim dlatego, że nakłady finansowe i organizacyjne, które mogły być przeznaczane na przyspieszenie, będą musiały przynajmniej w części być przeznaczone na odbudowę potencjału. Bardzo ważny jest też kontekst społeczno-gospodarczy realizacji idei przyspieszenia – przy ogólnie dobrej sytuacji w zakresie zaspokojenia najbardziej podstawowych potrzeb, łatwiej stymulować procesy wyzwajające potrzeby bardziej ambitne.

Powyższe scenariusze nie zmieniają jednak wyrażonych wcześniej dążeń do zasadniczej zmiany jakościowej rynku pracy, która powinna być priorytetem, bo długofalowo gwarantuje znacznie większą stabilność rynku pracy, wyższe dochody, a w okresach ewentualnych kolejnych kryzysów, zdolność do znacznie szybszej adaptacji do nowych warunków. Bezpośrednią reakcją na epidemię, polegającą na odtwarzaniu miejsc pracy w celu ustabilizowania sytuacji materialnej gospodarstw domowych i ochronę budżetów lokalnych przed potrzebą udzielania bardzo dużej skali świadczeń społecznych, należy więc traktować jako wymuszone działania naprawcze, a nie jako zaplanowany kierunek rozwoju rynku pracy województwa, odpowiadający regionalnym aspiracjom. Jednak w skali dokumentu średniookresowego jakim jest strategia rozwoju województwa, działania te muszą być uwzględnione jako bardzo istotne, bo prawdopodobnie mogą wpływać na funkcjonowanie województwa przez okres nawet kilku lat, a więc znaczną część obowiązywania całego dokumentu.

W przededniu kryzysu, w I kwartale 2020 roku, gdy poziom rozwoju gospodarczego województwa i będąca jego pochodną sytuacja na rynku pracy, osiągnęły stan najkorzystniejszy w dotychczasowym rozwoju regionu, najważniejszymi problemami rynku pracy były: brak pracowników dla wielu rodzajów działalności (rekompensowany częściowo przez pracowników zagranicznych, głównie Ukraińców), zbyt mało działalności gospodarczych oferujących wysokie wynagrodzenia, zbyt mało działalności gospodarczych oferujących miejsca pracy umożliwiające rozwój zawodowy i zapewniające satysfakcję dla osób wysoko wykwalifikowanych, ale jednocześnie dostrzegano brak wykwalifikowanych kadr dla niektórych rodzajów działalności, co skutkowało mniejszą skłonnością inwestorów do rozwoju tego typu działalności w województwie. Powyższa sytuacja skutkowała z jednej strony odpływem z terenu województwa pracowników wykwalifikowanych, a jednocześnie nie rozwijały się na terenie województwa wystarczająco szybko te rodzaje działalności, które są uzależnione od dostępności tego typu kadr. Możliwości rozwoju zawodowego na terenie regionu mają bezpośrednie przełożenie na jego sytuację demograficzną. Młodzi ludzie nie mający możliwości realizacji aspiracji zawodowych na terenie województwa, będą poszukiwali tych możliwości poza jego granicami, co oznacza, że nie tylko nastąpi drenaż intelektualny (w postaci odpływu uzdolnionych i aktywnych osób wpływających przez prezentowaną postawę na potencjał rozwojowy miejsca, w którym żyją) ale także pogorszy się struktura wieku i przyspieszą procesy starzenia społeczeństwa (nie tylko przez odpływ tego młodego człowieka, ale także jego przyszłego potomstwa)¹. Kryzys doprowadził do sytuacji, że w pierwszym okresie realizacji ustaleń niniejszej Strategii, drugorzędne stały się działania na rzecz „jakości miejsc pracy”, czyli związane z rozwojem zawodowym, warunkami pracy i dążeniem do zwiększania wysokości wynagrodzeń, a pierwszorzędne są ponownie działania na rzecz „ilości miejsc pracy” mające na celu zaspokojenie podstawowych potrzeb socjalno-bytowych. Z punktu widzenia aspiracji i mieszkańców, i władz samorządowych regionu, jest to cofnięcie się o kilka lat. Istotnym doświadczeniem z okresu epidemii jest natomiast nabycie umiejętności i praktyczne sprawdzenie funkcjonalności pracy zdalnej – potwierdzenie możliwości efektywnego prowadzenia telepracy może ułatwić zatrudnianie osób o ograniczonej mobilności, kobiet posiadających małe dzieci, osób zamieszkałych w fizycznym oddaleniu od miejsca zatrudnienia. Istnieje więc szansa redukcji części wykluczeń na rynku pracy.

Podkreślić należy, że procesy rozwoju społecznego cechują się dużą inercją. Strategia zakłada kształtowanie prorozwojowej mentalności mieszkańców – przełamanie marazmu, niskiego poziomu aspiracji, niewielkiej aktywności, które cechują dużą część regionalnej społeczności i przekładają się na niekorzystne wskaźniki

¹ W latach 2010-2018 łącznie z terenu województwa wymeldowało się ponad 15,5 tys. osób w wieku 25 do 30 lat, w tym samym czasie zameldowało się tylko 9,4 tys. osób w tej grupie wiekowej.

lokujące kujawsko-pomorskie wśród słabszych regionów w zakresie rozwoju społecznego. Podjęcie działań, nawet na dużą skalę, wymaga wytrwałości i konsekwencji w ich realizacji, bowiem konkretne efekty mogą zaistnieć dopiero w dłuższym okresie, aczkolwiek ich wpływ na rozwój może być wówczas relatywnie znaczący i zaowocować szybką poprawą sytuacji (mierzoną na przykład statystycznymi wskaźnikami rozwoju). Dlatego też horyzont niniejszej Strategii został określony jako „2030+”, bowiem oczywiste jest, że w okresie zaledwie dekady nie jest możliwe zakończenie procesu przyspieszenia rozwoju (czyli ulokowanie województwa wśród najlepszych regionów w zakresie wszystkich istotnych aspektów kształtujących jakość życia) i działania te będą kontynuowane po roku 2030. Ocenia się, że dzięki przyspieszeniu rozwoju województwa, stan taki będzie możliwy do osiągnięcia pod koniec lat 30-tych XXI wieku, bowiem zagadnienia rozwoju społecznego, w tym zwłaszcza edukacji i jej wpływu na konkurencyjność rynku pracy, są procesami wieloletnimi. Dlatego też okres obowiązywania obecnej strategii, będzie przede wszystkim okresem tworzenia podstaw i wprowadzania niezbędnych rozwiązań o charakterze inwestycyjnym i organizacyjnym, ale tylko wybrane efekty polityki przyspieszenia rozwoju będą możliwe do odnotowania w stosunkowo krótkim czasie jednej dekady. Z tego powodu, w procesie monitorowania, ważniejsza od oceny aktualnego stanu rozwoju województwa, powinna być weryfikacja tempa i konsekwencji realizowania zaplanowanych działań, gdyż to one będą wpływały na zakładane cele długofalowe prowadzonych działań. Typowa dla sfery społecznej duża inercja skutków w stosunku do przeprowadzonej interwencji powoduje, że sukces realizacji tej strategii powinien być oceniany na podstawie tempa i skali wprowadzanych rozwiązań, a nie na podstawie wystąpienia ich efektów.

Niezwykle istotnym wyzwaniem strategii przyspieszenia rozwoju województwa jest także wciąż zbyt niski stan rozwoju gospodarczego województwa. Wyrażany jest wskaźnikami odnoszącymi się do podmiotów gospodarczych - ich liczby, struktur branżowych i wielkościowych, potencjału, sytuacji ekonomicznej, innowacyjności, powiązań z kapitałem zewnętrznym, wpływu na globalne procesy rozwoju gospodarczego, a całościowo składającymi się na konkurencyjność gospodarki regionu, którą generalnie (nie odnosząc się do poszczególnych dziedzin) należy ocenić jako umiarkowaną. W kontekście powiązań ze stanem rozwoju społecznego należy podkreślić, że z jednej strony dotychczasowy charakter gospodarki województwa jest adekwatny do charakteru i konkurencyjności jego zasobów ludzkich, ale jednocześnie ograniczona możliwość (lub jej brak) realizacji aspiracji zawodowych w wielu dziedzinach, jest przyczyną odpływu z województwa ludności - często młodej i ponadprzeciętnie dobrze wykształconej, a więc przyczyniającej się do poprawy konkurencyjności gospodarki tych regionów, w których mogą się zawodowo rozwijać. W dłuższej perspektywie, poprawa szeroko rozumianego poziomu rozwoju gospodarczego będzie więc z jednej strony służyć, a z drugiej strony będzie skutkiem, absorpcji coraz lepiej wykształconych pracowników. Dlatego też rozwój wysokoefektywnych działalności gospodarczych zdolnych do zatrudnienia coraz lepiej przygotowanych pracowników, powinien następować równoległe ze stymulowaniem rozwoju społecznego - bowiem są to dziedziny, w których sukces może nastąpić tylko równocześnie; nie jest możliwe osiągnięcie wysokiego poziomu rozwoju gospodarczego bez zmian jakościowych na rynku pracy, ale nie jest także możliwe osiągnięcie wysokiego poziomu rozwoju społecznego bez stworzenia możliwości podjęcia i realizacji satysfakcjonującej pracy. Gospodarka regionu stoi przed wyzwaniami typowymi dla całej Polski - z jednej strony jest to potrzeba odbudowy po epidemii COVID-19, a z drugiej szereg nieuchronnych procesów, które z powodu epidemii mogą zostać opóźnione, ale z pewnością zaistnieją w przyszłości. Przede wszystkim należy wskazać na coraz większą rolę technologii informacyjnych, przechodzenie do gospodarki 4.0, konieczność konkurowania na coraz bardziej wymagających rynkach globalnych. Skala strat w gospodarce (ilościowych i jakościowych) spowodowanych epidemią COVID-19 jest bardzo trudna do prognozowania. Jednak, jak wynika z diagnozy, gospodarka województwa kujawsko-pomorskiego, w porównaniu z większością województw, była w mniejszym stopniu uzależniona od międzyregionalnych i międzynarodowych przepływów osób - a tego typu działalności w największym stopniu stały się ofiarą ograniczeń mobilności. Można się więc spodziewać, że przynajmniej w początkowej fazie kryzysu, w innych regionach skala strat będzie wyższa, w niektórych (zwłaszcza opierających istotną część funkcjonujących podmiotów gospodarczych o turystykę) - znacznie wyższa. Można się więc spodziewać zmian relacji w potencjale gospodarczym w ujęciu międzywojewódzkim, ale jednocześnie regiony które zanotują szczególnie silne negatywne skutki, będą odczuwały tym silniejszą presję w kierunku odbudowy i przebudowy gospodarki, co może skutkować rozwojem nowych dziedzin, w których staną się konkurencyjne. Regiony silniej dotknięte będą bardziej zmotywowane do wprowadzania zmian. Epidemia może przyczynić się do zmian jakościowych gospodarki, jej unowocześniania, wprowadzenia nowych obszarów działalności oraz nowych produktów, mniejszego uzależnienia od dostawców zewnętrznych w zakresie towarów kluczowych dla bezpieczeństwa w sytuacjach kryzysowych.

Procesy rozwoju gospodarczego w województwie kujawsko-pomorskim po epidemii COVID-19, będą reprezentowały cztery nurty. Pierwszym jest kontynuacja tych działalności, na które epidemia nie wywarła

większego wpływu. Drugim jest szybka odbudowa działalności, które wskutek ograniczenia mobilności mieszkańców zostały wstrzymane (lub wręcz zlikwidowane) ze względu na całkowite uzależnienie od bezpośredniego kontaktu z klientem (np. handel, usługi rzemieślnicze, udzielanie noclegów, gastronomia, transport, kultura i niektóre działalności rozrywkowe), jednak wraz z zakończeniem zagrożenia, będą one prezentowały dogodne warunki dla funkcjonowania w skali dotychczasowej lub nieznacznie ograniczonej. Trzecim jest transformacja działalności, dla których skutki epidemii spowodowały trwałe ograniczenia w rozwoju, np. poprzez utratę powiązań w ramach łańcuchów kooperacji, zmiany preferencji lub utratę siły nabywczej odbiorców, utratę rynków zagranicznych, itp. – te przypadki wiążą się także z najtrudniejszymi konsekwencjami na rynku pracy. Dla części podmiotów reprezentujących ten nurt, szansą stanie się przebranzowanie w kierunku nurtu czwartego, reprezentującego działalność, dla których skutki epidemii spowodowały pojawienie się korzystnych możliwości rozwoju (nowe produkty, nowe usługi, nowe rynki zbytu). Są to dziedziny do zagospodarowania, które będą przedmiotem gry rynkowej, której wyniki nie muszą być zależne od dotychczasowego stanu rozwoju, a więc nawet regiony dotąd słabsze mogą stać się liderami. W tej ostatniej kategorii należy zwrócić uwagę na rozwój w okresie tzw. „narodowej kwarantanny” działalności świadczonych za pomocą kanałów elektronicznych, co może skutkować pewną trwałą zmianą w ich funkcjonowaniu (np. w diagnozowaniu stanu zdrowia, świadczeniu niektórych usług edukacyjnych, dostarczaniu rozrywki, umocnieniu znaczenia handlu elektronicznego - poprzez ograniczenie dotychczasowych form tradycyjnych, a umocnienie form elektronicznych), ale także pojawienia się potrzeby rozwoju działalności eliminujących niektóre rodzaje pracy ludzi. W okresie epidemii problemowe stało się dostarczanie dóbr, gdyż praca człowieka stanowiła zagrożenie rozprzestrzeniania się zakażenia. Odpowiedzią na ten problem mogłoby się stać wykorzystanie dronów dla zaopatrzenia ludności w niezbędne towary z pominięciem czynnika ludzkiego. Jest to przykład obszaru, którego rozwój może znacząco przyspieszyć w wyniku potrzeb generowanych przez epidemię. W przyszłości wypracowana technologia mogłaby sukcesywnie zastępować dotychczasowe dostawy tradycyjne, stając się szeroko wykorzystywaną uzupełniającą formą zaopatrzenia w podstawowe potrzeby, np. żywność i lekarstwa (ale także książkę z biblioteki), zwłaszcza dla ludności o ograniczonej mobilności (osób starszych lub z niepełnosprawnościami), lub zamieszkującej obszary peryferyjne – dron pełniłby tu funkcję kuriera. Przykładem innej dziedziny, która powinna się zmienić w wyniku epidemii, to konstrukcja i materiały użyte do produkcji opakowań, które powinny być w znacznie większym stopniu podatne na szybką i skuteczną dezynfekcję.

W kontekście rozwoju lokalnego należy także zwrócić uwagę na kolejną negatywną konsekwencję COVID-19, a mianowicie osłabienie zdolności samorządów do inwestycji komunalnych wskutek pogorszenia warunków budżetowych (trudności w realizacji inwestycji komunalnych występowały już wcześniej, związane były ze wzrostem kosztów, ale epidemia z pewnością pogłębi te trudności). Ich znaczna część, zwłaszcza w zakresie prac remontowych czy modernizacyjnych o niewielkiej skali, była wykonywana przez firmy lokalne, a więc inwestycje samorządowe wspierały lokalną przedsiębiorczość i miejsca pracy. Przebieg epidemii unaoczniał bardzo duże uzależnienie nie tylko województwa, ale całego kraju, od zewnętrznych dostawców, co w okresach kryzysów (nie tylko epidemiologicznych, ale także zagrożenia terrorystycznego, klęsk żywiołowych, itp.) może powodować kłopoty z dostępnością zaopatrzenia niezbędnego dla prawidłowego funkcjonowania regionu. Doświadczenie to powinno być wykorzystane do budowy patriotyzmu konsumenckiego, czyli wykształcenia wśród konsumentów i kooperantów postaw, mających na celu preferowanie lokalnych producentów, partnerów, dostawców, bowiem wspomaga to dywersyfikację lokalnej gospodarki, która w ten sposób staje się elementem systemów bezpieczeństwa. Zasadne jest także opracowanie scenariuszy możliwości zabezpieczenia niezbędnych potrzeb na terenie województwa lub w jego bliskim sąsiedztwie – na wypadek różnych ryzyk (rozwój samorządowego systemu budowania bezpieczeństwa).

Niezależnie od konieczności odbudowy gospodarki po epidemii, niezbędne jest jej przygotowywanie do wyzwań związanych z postępowaniem technologicznym i koniecznością wdrażania rzeczywiście użytecznych rozwiązań technologicznych. Obecnie jest ona do nich słabiej przygotowana, głównie ze względu na niski poziom innowacyjności. Najważniejsze obszary wsparcia w tym zakresie gospodarki z poziomu regionu, to: współpraca i transfer wiedzy i rozwiązań ze świata nauki do gospodarki w celu poprawy jej innowacyjności, wsparcie instytucjonalne funkcjonowania podmiotów gospodarczych (otoczenie biznesu; w tym zwiększenie dostępności do tych instytucji dla podmiotów gospodarczych z mniejszych miejscowości i obszarów wiejskich), internacjonalizacja gospodarki (ekspansja zagraniczna podmiotów z terenu województwa) oraz wspomniane wcześniej wsparcie w zakresie przygotowania wykształconych i prezentujących wysoki etos pracy, kadr. Dla wszystkich tych procesów ważne są działania zmierzające do uporządkowania systemu instytucjonalnego obsługi przedsiębiorcy, aby był on bardziej czytelny i łatwiej dostępny – np. w postaci kompleksowej oferty, platformy integrującej instytucje oferujące różne produkty, usługi i generującej informacje dedykowane dla

poszczególnych kategorii przedsiębiorców, stymulującej współpracę między nimi, poszukującej kooperacji dla także np. dla podmiotów ekonomii społecznej. Sprzyjałoby to wzmacnianiu relacji z przedsiębiorcami i ułatwiło skuteczne doradztwo, jak też pozyskanie informacji o ich oczekiwaniach. Byłoby pomocne także dla pracowników samorządów lokalnych współpracujących z tamtejszymi przedsiębiorcami. Docelowo należy spodziewać się trendu rozwoju płatnego doradztwa, a taka platforma pozwoliła usystematyzować rynek usług tego typu i podzielić ofertę bezpłatną od komercyjnej.

Trzecim niezbędnym komponentem planu przyspieszenia rozwoju województwa są działania na rzecz zapewnienia warunków dla wysokiej jakości życia oraz konkurencyjności gospodarki, związanych z jakością przestrzeni województwa (wynikającej ze stanu środowiska oraz charakteru zagospodarowania). W kontekście kształtowania jakości życia należy zwrócić przede wszystkim uwagę na: dostępność do wysokiej jakości usług publicznych, spójność komunikacyjną (zdolność do swobodnego przemieszczania się na terenie województwa wynikającą ze stanu infrastruktury), dostępność przestrzeni dla rekreacji i wypoczynku oraz stan środowiska i ładu przestrzennego. W kontekście konkurencyjności gospodarki należy podkreślić dostępność przestrzeni i lokalnej infrastruktury dla rozwoju gospodarczego, dostępność transportową regionu w relacjach zewnętrznych oraz efektywne ale zarazem racjonalne (szanujące skalę dostępnych walorów i ich zdolność do regeneracji) wykorzystanie zasobów środowiska.

Jakość przestrzeni, w której funkcjonuje społeczeństwo, w tym zwłaszcza stan środowiska nie tylko nie ograniczająca ale wręcz sprzyjająca długiemu życiu w zdrowiu, a także zapewnienie możliwości realizacji codziennych potrzeb wszystkich grup pokoleniowych na wysokim poziomie jakościowym w rejonie miejsca zamieszkania i łatwość dostępu do potrzeb bardziej specjalistycznych, wymagających wyjazdu do większych ośrodków, są niezwykle ważnymi aspektami kształtowania jakości życia mieszkańców i mogą mieć decydujące znaczenie dla wyboru miejsca zamieszkania. Wzrost poziomu rozwoju społecznego, w tym nabywanie coraz to wyższych aspiracji przekłada się bezpośrednio na wzrost oczekiwań ludności w stosunku do środowiska zamieszkania, ale jednocześnie jakość tego środowiska jest niezbędna dla osiągnięcia wysokiego poziomu rozwoju, na przykład przez przeciwdziałanie różnego rodzaju wykluczeniom lub niedyskryminowanie w procesach rozwojowych w zależności od miejsca zamieszkania. Szczególne znaczenie mieć będzie dostęp do usług publicznych oraz ich wysoka jakość (pojęcie to dla każdego z rodzajów usług będzie definiowane indywidualnie – ale każdorazowo powinno odnosić się do wysokiej ich efektywności i bazowaniu na najnowszej dostępnej wiedzy i rozwiązaniach organizacyjnych). Kluczowe dla jakości życia są usługi edukacyjne, ochrona zdrowia oraz usługi zapewniające aktywność lokalnej społeczności (w tym włączenie osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem). Kontynuowane powinny być procesy rewitalizacji, którą należy rozumieć jako kompleksową odnowę danego obszaru – czyli zarówno poprawę sytuacji społecznej (rozwiązanie lub złagodzenie problemów), jak i doprowadzenie przestrzeni i środowiska do satysfakcjonującego stanu, co finalnie prowadzi do zasadniczej poprawy jakości życia w obszarach o wcześniej bardzo niekorzystnych warunkach. Finansowanie rewitalizacji jest uwarunkowane przepisami i formalnie procesy te będą im podporządkowane, ale niezależnie od możliwości lub braku finansowania tych zmian, jako realizacji procesu rewitalizacji – idea kompleksowej odnowy obszarów problemowych powinna być zawsze uwzględniana w programowaniu rozwoju na poziomie lokalnym. W stosunku do obszarów centralnych miast pożądana jest ich gentryfikacja, czyli stopniowa zmiana struktury społecznej polegającej na zwiększaniu udziału ludności zamożnej, za czym idą też inwestycje w substancję mieszkaniową i rozwijają się usługi. Dzięki temu wzmacniają się funkcje centralne miast.

Podstawową zasadą przyjmowaną przy wszelkich działaniach w obszarze infrastruktury społecznej, powinno być także bezwzględne jej dostosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, osób starszych, innych osób ze szczególnymi potrzebami (np. rodziców z wózkami dziecięcymi). Pomimo, że liczba miejscowości wyposażonych w różnego rodzaju usługi w ostatnich latach zwiększyła się, to przy bardzo dużym rozproszeniu sieci osadniczej i bardzo dużej liczbie miejscowości małych i bardzo małych, wciąż bardzo duża część miejscowości pozbawiona będzie nawet podstawowych usług publicznych, dla korzystania z których niezbędne będzie udanie się do większych miejscowości leżących w sąsiedztwie (miejscowości liczące poniżej 100 mieszkańców, których jest prawie 1,2 tys., stanowią prawie 35% ogółu miejscowości województwa, ale ich ludność to niespełna 7% ludności wiejskiej województwa i tylko 2,9% ludności całego województwa). Coraz większej wagi nabierają przestrzenie publiczne, które są miejscem rekreacji, integracji i włączenia społecznego, a w małych miejscowościach mogą też pełnić role centrotwórcze. W najbliższych latach należy spodziewać się coraz większego znaczenia tych form świadczenia usług, które nie wiążą się z tworzeniem nowej infrastruktury, zwłaszcza w miejscowościach, gdzie zapotrzebowanie na daną usługę jest obiektywnie niezbyt duże lub może mieć zmienny w czasie charakter. Realizacja działań bez tworzenia trwałej infrastruktury pozwala na dużo większą elastyczność ich prowadzenia i ułatwia szybkie podejmowanie decyzji o ich uruchamianiu (dotyczy to

na przykład opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, która dla małych grup może być realizowana w domu opiekuna lub opieki senioralnej, której pewne formy mogą być realizowane w miejscu zamieszkania seniora). Należy także zakładać, że pewne rodzaje usług będą świadczone zdalnie, za pomocą technologii cyfrowych, a dostęp do niektórych, wymagających bezpośredniego kontaktu z instytucją powinien być świadczony za pomocą dedykowanego transportu (dowozu osób – np. na zajęcia aktywizujące dla seniorów). Przy organizacji usług należy odchodzić od modelu administracyjnego (zakładającego, że podaż i pobyt usług powinny się bilansować w granicach jednostki organu prowadzącego) w kierunku modelu funkcjonalnego (zakładającego, że dana placówka usługowa powinna obsługiwać wszystkich mieszkańców w obszarze dogodnego dostępu, niezależnie od położenia administracyjnego). W szczególności zasada ta powinna dotyczyć następujących rodzajów usług: opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 (potocznie określanej jako „opieka żłóbkowa”), wychowania przedszkolnego, działalności animacyjnej prowadzonej w świetlicach wiejskich oraz domach kultury i wszelkich form integracji i włączenia seniorów (także integracji międzypokoleniowej), a także poradnictwa psychologicznego dla dzieci i wsparcia rodziny. Rozwiązania wymaga problem bardzo dysfunkcyjnej obsługi mieszkańców w parach gmin tworzonych przez gminę miejską i otaczającą ją gminę wiejską (tzw. gminy obwarzankowe). Z punktu widzenia jak największej efektywności funkcjonowania usług oraz kształtowania jakości życia mieszkańców, należałoby dążyć do przekształcania takich par gmin w gminy miejsko-wiejskie.

W kontekście rozwoju usług jednym ze specyficznych kluczowych wyzwań jest także zapewnienie wysokiej jakości życia ludności starszej. Prognozuje się bardzo duży wzrost liczby osób starszych (grupa 65 i więcej lat, która w 2018 roku liczyła 355 tysięcy, w roku 2030 liczyć będzie prawie 460 tys.) w tym także osób w bardzo zaawansowanym wieku (grupa 80 i więcej lat, która w 2018 roku liczyła 83 tysiące, w roku 2030 liczyć będzie prawie 115 tys.). Jakość życia tej grupy społecznej kształtuje przede wszystkim dostęp do trzech rodzajów usług: opieki lekarskiej, opieki związanej z brakiem samodzielności oraz włączenia społecznego (aktywności społecznej przeciwdziałającej wykluczeniom). Rodzajem usług, dotąd słabo rozwiniętym, który będzie musiał ulec znaczącemu zwiększeniu, będą dzienne domy pobytu dla seniorów.

W sferze ochrony zdrowia podstawowe znaczenie, warunkujące jakość życia i bezpieczeństwo zdrowotne, mieć będzie mieć zapewnienie dostępności do lekarzy specjalistów i opieki szpitalnej (na obszarach wiejskich nieco ponad 1/5 ludności ma dostęp do lekarza ogólnego w miejscowości zamieszkania), zwłaszcza w obliczu już obecnie bardzo dużego deficytu personelu ochrony zdrowia. Przy rosnącej liczbie ludności starszej, uwzględniając typową dla tej grupy większą częstość korzystania z opieki specjalistycznej, przy ograniczonej mobilności, zaspokojenie tych potrzeb na satysfakcjonującym poziomie będzie stanowić istotny problem. Przemianom demograficznym związanym ze starzeniem się społeczeństwa towarzyszy wzrost zachorowań na choroby nowotworowe, które są także wynikiem stylu życia (niewłaściwe odżywianie, brak aktywności fizycznej, palenie tytoniu i spożywanie alkoholu). Choroby nowotworowe stanowią drugą z najczęstszych przyczynę zgonów w województwie kujawsko-pomorskim. Dlatego niezbędne jest prowadzenie spójnych, kompleksowych i wieloletnich działań profilaktycznych ukierunkowanych na zachowanie zdrowego trybu życia i zapobieganie chorobom cywilizacyjnym, do których należą choroby nowotworowe, ale też cukrzyca, otyłość czy choroby psychiatryczne. Ważnym elementem strategii będzie rozwój szeroko rozumianej edukacji kształtującej świadomość osobistej odpowiedzialności mieszkańców za własne zdrowie. Profilaktyka zdrowotna i promocja zachowań prozdrowotnych nakierowana będzie także na dzieci i młodzież, w celu wyrobienia odpowiednich nawyków na przyszłość. Dlatego działania systemowe zamierza się wspomagać szeroko rozwiniętą profilaktyką, w tym związaną realizacją programów polityki zdrowotnej województwa oraz wpieraniem działalności prozdrowotnej organizacji pożytku publicznego, reagując na aktualne potrzeby zdrowotne mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego.

W znacznie większym stopniu należy angażować do realizacji zadań publicznych lokalny sektor pozarządowy, który np. w zakresie aktywizacji dzieci i młodzieży oraz niektórych rodzajów usług opiekuńczych, jest w stanie wspomóc dysponującą niezbyt rozbudowanymi kadrami lokalną administrację samorządową.

Immanentną składową wysokiej jakości przestrzeni jest także stan środowiska. Kujawsko-pomorskie nie należy do obszarów o szczególnie niekorzystnym stanie środowiska, więc działania w tym zakresie nie mają charakteru naprawczego, a wynikają z aspiracji by czyste środowisko stało się jednym z wyróżników województwa. Generalnie dobry stan środowiska stanowi punkt wyjścia do budowania przewag konkurencyjnych w dziedzinie jakości życia mieszkańców przy wykorzystaniu tych walorów. W najbliższych latach coraz bardziej kluczowym zasobem środowiska staje się woda, ze względu na coraz większe jej deficyty wzmocnione zmianami klimatycznymi. Niezwykle ważne są działania na rzecz racjonalizacji wykorzystania wody, wprowadzania rozwiązań minimalizujących jej zużycie, realizacja działań na rzecz zatrzymywania i gromadzenia wody. W województwie kujawsko-pomorskim deficyt wody obecnie ma największe znaczenie (i najczęściej z tym

aspektem jest utożsamiany) dla produkcji rolniczej (dotyczy nie tylko coraz częściej występujących okresów suszy, ale także trwałego niedoboru wody w okresie wegetacyjnym), ale nie należy zapominać o wpływie braku wody dla funkcjonowania środowiska przyrodniczego (np. prawidłowe funkcjonowanie lasów, procesy stepowienia), czy też coraz bardziej realnego ograniczania ilości wody dla celów socjalno-bytowych (brak wody pitnej dobrej jakości może być realnym zagrożeniem już w nieodległej przyszłości) czy dla przedsiębiorczości pozarolniczej. Dlatego też działania na rzecz retencji wody muszą w najbliższych latach być prowadzone z dużą determinacją. Niemniej ważna jest poprawa stanu wód. W dużym stopniu zostały już wyeliminowane zanieczyszczenia komunalne, więc oprócz kontynuacji działań w tym zakresie, należy skupić się na ograniczaniu zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego, co można połączyć z ekologizacją produkcji rolnej (jest to zbieżne z aspiracjami w kierunku produkcji zdrowej żywności wysokiej jakości). Bardzo ważne są aspiracje Samorządu Województwa w kierunku transformacji energetycznej. Jej celem jest odchodzenie od wykorzystania energii bazującej na paliwach kopalnych i jej zastępowanie energią pochodzącą ze źródeł odnawialnych. Województwo posiada predyspozycje dla powszechnego rozwoju na dużą skalę niewielkich instalacji bazujących przede wszystkim na energii Słońca i energii geotermalnej. Zwiększenie skali wytwarzania energii na terenie województwa oprócz korzyści środowiskowych będzie także skutkowało zwiększeniem bezpieczeństwa energetycznego, czyli pewności zasilania w energię o odpowiednich parametrach. Energetyka odnawialna jest obszarem wciąż bardzo podatnym na wdrażanie wyników prac badawczo-rozwojowych (można spodziewać się jeszcze dużego postępu w zakresie efektywności, trwałości, poszukiwania innych mediów odnawialnych). Dziedzina ta mogłaby się więc stać jedną ze specjalności regionalnych uczelni wyższych. Priorytetowo powinny być także traktowane wszelkie działania na rzecz ograniczania emisji z palenisk domowych, na przykład poprzez wymianę urządzeń na niskoemisyjne lub realizację zbiorczych sieci grzewczych. Poprawie stanu powietrza służyć powinna sukcesywna wymiana taboru transportu publicznego na niskoemisyjny lub bezemisyjny, a także taka organizacja transportu publicznego, by jego dostępność i funkcjonalność w sposób skuteczny zachęcały do ograniczania skali transportu indywidualnego.

Przestrzeń przyjazna dla mieszkańców oraz działalności gospodarczych, to także przestrzeń dostępna z zewnątrz i spójna wewnętrznie (czyli dobrze połączona sieciami transportowymi). Kujawsko-pomorskie, mimo potencjału w zakresie możliwości budowy połączeń transportowych, wciąż jest regionem umiarkowanie peryferyjnym w dostępności międzyregionalnej i międzynarodowej. Realizacja autostrady A1 oraz drogi S5 de facto stanowią zaledwie częściowe nadrobienie zaległości w stosunku do regionów dobrze dostępnych, ale nie budują przewag konkurencyjnych. Dopiero realizacja S10 na całej długości (w relacji Szczecin – Warszawa), kontynuacja S5 w kierunku Warmii i Mazur (jako S16), realizacja Kolei Dużych Prędkości w wariacie włączającym największe miasta województwa, modernizacja linii kolejowej 201 wraz z budową węzła logistycznego w rejonie Bydgoszczy oraz zaawansowanie prac mających na celu przywrócenie na dużą skalę transportu wodnego na Wiśle (wraz z włączeniem transportu wodnego do węzła logistycznego w rejonie Bydgoszczy) – będą stanowiły zaspokojenie podstawowych interesów województwa kujawsko-pomorskiego w zakresie dostępności zewnętrznej. Realizacja wszystkich wskazanych powyżej elementów infrastruktury transportowej należy do kompetencji poziomu krajowego i wynika z formalnych deklaracji woli ich realizacji (SOR, plany branżowe, itp.). Samorząd Województwa deklaruje daleko idące wsparcie w tych dziedzinach, gdzie jest ono możliwe (np. dotychczasowe przygotowywanie dokumentacji projektowej dla rozwoju transportu wodnego), ale też zapowiada lobbowanie na rzecz realizacji tych zobowiązań rządowych wobec województwa.

Prawidłowo realizowana spójność wewnętrzna zapewnia możliwość swobodnego przemieszczania się na terenie regionu, przede wszystkim w relacjach do ośrodków powiatowych i do obydwu miast stołecznych województwa, które to miasta są odpowiedzialne za realizację zdecydowanej większości potrzeb, które muszą być załatwiane poza poziomem lokalnym. Zdecydowana większość województwa jest wyposażona w stosunkowo gęstą sieć dróg, a więc podstawowym problemem dla spójności przestrzeni regionu nie jest brak sieci ale jej stan techniczny. W ankiecie dotyczącej najważniejszych potrzeb rozwojowych na poziomie gmin, powiatów i województwa, przeprowadzonej na potrzeby projektowania niniejszej strategii wśród wójtów, burmistrzów, prezydentów i starostów z województwa kujawsko-pomorskiego, stan dróg lokalnych zyskał najwięcej z wskazań w każdym z tych kontekstów terytorialnych. Znaczna część województwa jest także dostępna w relacjach z Bydgoszczą i/lub Toruniem za pomocą sieci kolejowej, która w kujawsko-pomorskim ma charakter dośrodkowy. Bardzo dużą przewagą konkurencyjną województwa kujawsko-pomorskiego wynikającą z cech zagospodarowania przestrzeni, jest możliwość stworzenia efektywnego systemu regionalnego transportu publicznego, bazującego na dośrodkowym układzie sieci, wykorzystującej obecność dwóch centralnie położonych stolic województwa oraz regularny kształt województwa przy niezbyt dużej jego powierzchni i braku znaczących barier fizycznogeograficznych (dla relacji dośrodkowych).

Dla jakości życia, stanu środowiska, jak i konkurencyjności gospodarczej danej lokalizacji, podstawowe znaczenie ma także stan rozwoju lokalnej infrastruktury technicznej. Samorządy lokalne wciąż sygnalizują znaczącą skalę potrzeb w dziedzinie zaopatrzenia w wodę oraz odprowadzania i oczyszczania ścieków. Potrzeby dotyczą nie tylko konieczności obsługi terenów wciąż nieobsłużonych (dotyczy to zwłaszcza kanalizacji) ale także dużej skali niezbędnych modernizacji sieci i urządzeń już funkcjonujących. Istotnym rodzajem infrastruktury, o który samorządy lokalne zabiegają i powinny zyskać wsparcie ze względu na jego rolę w kształtowaniu jakości życia i warunków rozwoju podmiotów gospodarczych, jest sieć gazowa (dobrze dostępna tylko w niektórych częściach województwa i to przede wszystkim w miastach, wciąż nierozpowszechniona na obszarach wiejskich).

W zakresie efektywnego ale zarazem racjonalnego wykorzystania zasobów środowiska, należy podkreślić dwa niezwykle ważne potencjały endogeniczne województwa wywodzące się bezpośrednio i pośrednio z cech środowiska przyrodniczego – możliwość rozwoju sektora rolno-spożywczego na bazie zasobów rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz możliwość realizacji potrzeb zdrowotnych na bazie wód leczniczych, będących podstawą funkcjonowania uzdrowisk. W zakresie obydwu dziedzin województwo posiada predyspozycje do pełnienia roli regionu kluczowego w skali kraju – przy czym bardzo wysokie już obecnie wskaźniki ilościowe należy uzupełniać jakością oferty; aspiracje by być liderem w dziedzinie rolno-spożywczej dotyczą produkcji żywności wysokiej jakości, przede wszystkim w aspekcie oddziaływania na zdrowie konsumentów (na co wpływ mieć będą: badania i wdrożenia, technologie wytwarzania oraz wysoki stan środowiska, w którym żywność będzie wytwarzana). Niektóre rejony lub miejscowości z terenu województwa posiadają predyspozycje do rozwoju działalności turystycznych. Wysokiej kategorii walory przyrodnicze lub kulturowe, na bazie których możliwe jest wykreowanie atrakcyjnego produktu turystycznego, także stanowią potencjał endogeniczny o znaczeniu regionalnym. Znacznie częstsze są natomiast przykłady występowania walorów atrakcyjnych w skali lokalnej, które nie wygenerują dużej skali ruchu zewnętrznego, ale mogą mieć bardzo duże znaczenie dla miejscowych społeczności, stanowiąc lokalny potencjał endogeniczny dla działalności rekreacyjnych, aktywności fizycznej, itp. O ile potencjały o dużej skali przekładają się na efekty gospodarcze, to tego typu potencjały lokalne są istotne dla realizacji przede wszystkim celów społecznych.

Oprócz powyższych trzech obszarów określających dziedziny planu przyspieszenia rozwoju województwa, wskazać należy także obszar zagadnień wspólnych dla nich (horyzontalnych) i tworzących pomiędzy nimi powiązania i relacje – niezbędne dla sprawnego funkcjonowania województwa jako spójnego systemu społeczno-gospodarczego o integralnej strukturze funkcjonalno-przestrzennej. Składają się na nie zagadnienia: bezpieczeństwa, cyfryzacji, transportu publicznego oraz współpracy wszystkich podmiotów i środowisk na rzecz rozwoju. Kluczowe znaczenie dla rozwoju tak społecznego, jak i gospodarczego, ma transport publiczny. Podkreślić należy, że o ile infrastruktura dla rozwoju transportu leży w domenie zagospodarowania przestrzeni, to organizacja przewozów jest już przedmiotem działań na rzecz kształtowania spójności i budowania relacji. Transport publiczny powinien zapewniać możliwości dojazdu do pracy, do szkoły oraz dla zaspokojenia potrzeb niedostępnych w miejscu zamieszkania. W sposób naturalny powinien więc obsługiwać relacje do miast powiatowych i obydwu stolic województwa, innych ośrodków szkolnictwa ponadpodstawowego oraz dużych skupisk miejsc pracy. Pod pojęciem bezpieczeństwa należy rozumieć nie tylko działalność służb mundurowych zapewniających porządek publiczny, ale także budowanie systemów odporności na zagrożenia naturalne i innego rodzaju nieprzewidziane katastrofy – zagadnienie to dotyczy na przykład bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, sprawnego reagowania na ekstremalne zjawiska pogodowe, zdolność do radzenia sobie z epidemiami i atakami terrorystycznymi. Cyfryzacja w nadchodzącej dekadzie będzie procesem, który zawładnie wszystkimi dziedzinami życia. Z pewnością kształtować będzie jakość życia, bowiem wpłynie na sposób załatwiania części potrzeb w dziedzinie handlu i usług – może więc niwelować pewne rodzaje niedogodności związanych z zamieszkiwaniem w obszarach niewyposażonych w określone instytucje. Niezbędnym warunkiem korzystania z technologii informacyjnych będą: obecność niezbędnej infrastruktury, świadomość możliwości wykorzystania rozwiązań w życiu codziennym oraz umiejętność swobodnego posługiwania się dostępnymi rozwiązaniami. Ostatnie dwa aspekty są immanentną częścią procesów rozwoju społecznego i muszą zostać zaimplementowane w społeczeństwie w procesach formalnej lub nieformalnej edukacji. Współpraca podmiotów i środowisk na rzecz rozwoju regionu dotyczy współdziałania wszystkich kluczowych interesariuszy rozwoju regionalnego. Przede wszystkim wskazać należy na szczególną odpowiedzialność następujących podmiotów: administracji publicznej wszystkich szczebli (która odpowiada za sprawne i elastyczne zarządzanie, przede wszystkim za właściwe funkcjonowanie sektora usług publicznych, a więc za kierunek i charakter rozwoju społecznego), sektora organizacji pozarządowych (odpowiedzialnego za kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego oraz realizację części zadań w sferze rozwoju społecznego – zwłaszcza włączenia społecznego, aktywizacji dzieci i młodzieży oraz część zadań w zakresie opieki senioralnej),

sektora przedsiębiorców (współodpowiedzialnego za transformację w kierunku nowoczesnej gospodarki), nauki (odpowiedzialnej za kreowanie i implementację innowacyjności), a przede wszystkim społeczeństwa regionu (które powinno w coraz bardziej aktywny sposób wpływać na rozwój zarówno poprzez własną postawę, jak i wywieranie presji na wszystkich pozostałych interesariuszy w kierunku stymulowania prorozwojowych rozwiązań).

Przedstawiony powyżej model kształtowania rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego w latach 20-tych XXI wieku, będzie więc zmierzał do stanu, w którym cechujące się wysokimi aspiracjami w dziedzinie jakości życia społeczeństwo województwa kujawsko-pomorskiego, będzie mogło te aspiracje realizować na terenie tego województwa, dzięki nowoczesnej gospodarce, sprawnie funkcjonującym usługom publicznym oraz wysokiej jakości przestrzeni, w której zamieszkuje. Będzie to więc społeczeństwo stosunkowo zamożne, dzięki posiadanej zdolności do współtworzenia i pełnego uczestnictwa w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego toczących się w Polsce i Europie. Finalnie, jakość życia na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, mierzona podstawowymi wskaźnikami ekonomicznymi i społecznymi, powinna być typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich.

Misja rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2021-2030	Człowiek w centrum uwagi
Hasło wyrażające polityczne aspiracje rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2021-2023	Strategia przyspieszenia
Cel nadrzędny rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2021-2023	Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich
Obszary działań dla osiągnięcia celu nadrzędnego	Społeczeństwo, Gospodarka, Przestrzeń, Spójność
Cele główne Strategii, wyrażające priorytety polityczne prowadzenia rozwoju	Skuteczna edukacja Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo Konkurencyjna gospodarka Dostępna przestrzeń i czyste środowisko Spójne i bezpieczne województwo

Rysunek 2. Cechy charakterystyczne „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku - Strategia Przyspieszenia 2030+”

Źródło: Opracowanie własne

Koncepcja rozwoju funkcjonalno-przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego

Założenia koncepcji

Województwo kujawsko-pomorskie, podobnie jak inne regiony, funkcjonuje w określonych uwarunkowaniach wewnętrznych i zewnętrznych. Uwarunkowania wewnętrzne regionu związane z jego cechami fizycznogeograficznymi, rodzajem i intensywnością użytkowania przestrzeni, rozmieszczeniem i cechami mieszkańców, stanem rozwoju i wielkością miejscowości oraz obecnością określonych walorów i ograniczeń tworzą całościowo elementy struktury funkcjonalno-przestrzennej - stosunkowo dużych jednostek, wewnętrznie podobnych, ale odróżniających się od sąsiedztwa oraz relacji i zależności między tymi jednostkami. Uwarunkowania zewnętrzne mające miejsce w skali kraju, Europy i świata tworzą dla województwa sprzyjający lub ograniczający kontekst rozwojowy, przede wszystkim poprzez relacje czynników obecnie istniejących i

prognozowanych uznawanych za odpowiedzialne w największym stopniu za sukces rozwojowy regionów, a stanem ich rozwoju na terenie województwa.

Identyfikacja tych już obecnie występujących i prognozowanych uwarunkowań, a także aspiracje formułowane na poziomie regionu, wskazują optymalną koncepcję (model) funkcjonowania i rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego w ujęciu przestrzennym. Koncepcja ma na celu stwarzanie warunków przestrzennych dla realizacji długofalowego celu nadrzędnego rozwoju regionu, przy uwzględnieniu różnicowań występujących w przestrzeni województwa, w tym niejednorodnego rozmieszczenia uwarunkowań sprzyjających lub ograniczających możliwości jego osiągnięcia.

Koncepcja rozwoju funkcjonalno-przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego ukazuje sposób jego funkcjonowania i rozwoju do roku 2030 w oparciu o zbiór podstawowych założeń, zasad i relacji oraz pośrednio zbiór niezbędnych i skoncentrowanych działań w zakresie najważniejszych aspektów społeczno-gospodarczych mających miejsce w przestrzeni województwa. Możliwości kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu są ograniczone i dotyczą tylko niektórych aspektów. Pozostałe są zdeterminowane przez uwarunkowania przyrodnicze lub powiązania z systemem społeczno-gospodarczym kraju i stanowią pewne niezmiennicze ramy dla kształtowania rozwoju regionu. Niemniej jednak, oprócz działań o charakterze horyzontalnym, wspólnym dla całego obszaru województwa, pewien zakres interwencji mającej na celu kształtowanie rozwoju województwa, może i powinien być różnicowany w dostosowaniu do predyspozycji przestrzennych.

Wyjaśnić należy relacje pomiędzy: niniejszą koncepcją, a ideą przyspieszenia oraz zapisem celów i kierunków rozwoju. Sformułowanie celów i kierunków, to tzw. operacjonalizacja idei przyspieszenia – czyli pogrupowany tematycznie zakres działań, które należy wykonać, aby ideę przyspieszenia zrealizować. Natomiast koncepcja rozwoju funkcjonalno-przestrzennego województwa wyjaśnia sposób organizacji przestrzeni, w której idea przyspieszenia będzie realizowana. Jak wskazano wcześniej, ta przestrzeń w zakresie wielu zagadnień nie może być kształtowana – wręcz przeciwnie, to ona wyznacza ramy dla prowadzenia planowanych działań i procesów rozwojowych w określony sposób, wymuszony niezmiennymi uwarunkowaniami. Niemniej jednak – w niektórych aspektach te ramy mogą być kształtowane – w sposób, który będzie sprzyjał przyspieszeniu rozwoju. O ile na przykład sieć dróg wojewódzkich należy uznać za czynnik praktycznie niezmienny w perspektywie najbliższej dekady, to już wybór, które odcinki tych dróg powinny być traktowane priorytetowo, bo sprzyjają osiągnięciu celów rozwojowych, jest przykładem świadomego stymulowania rozwoju; o ile sieć miast należy uznać za czynnik niezmienny, to już wybór jakiego rodzaju działalności w nich realizowane zamierza się wspierać i wzmacniać oraz w jaki sposób będzie się to robić, jest przykładem świadomego stymulowania rozwoju. Na etapie formułowania celów i kierunków rozwoju województwa, bardzo niewiele z tych ustaleń będzie określonych w sposób pozwalający na jednoznaczną identyfikację terytorialną konkretnego miejsca ich realizacji – bo większość ustaleń będzie dotyczyć całej przestrzeni województwa, ale to właśnie koncepcja pokazywać będzie zróżnicowane przestrzennie warunki ich realizacji. Rozwinięciem koncepcji będzie sporządzony w ślad za strategią, plan zagospodarowania przestrzennego województwa, który jest przestrzennym wyrazem ustaleń strategii, swoistym dokumentem branżowym z dziedziny „organizacji przestrzeni i kształtowania jej zagospodarowania”.

Koncepcja funkcjonowania województwa kujawsko-pomorskiego (w ujęciu funkcjonalno-przestrzennym) na III dekadę XXI wieku została sformułowana w oparciu o następujące założenia:

- odnoszenie się wyłącznie do zagadnień mających fundamentalne znaczenie dla rozwoju województwa i stosunkowo trwałych – tworzących ramy jego rozwoju, z pominięciem zagadnień szczegółowych, nieistotnych w skali regionalnej lub w dłuższym okresie,
- całościowe spojrzenie na problematykę rozwoju regionu, co w konsekwencji umożliwi osiągnięcie optymalnych efektów, znacznie większych niż miałyby to miejsce poprzez kreowanie pojedynczych działań podejmowanych dla poszczególnych zagadnień,
- oparcie modelu na trzech podstawowych systemach: *przyrodniczym*, *osadniczym*, *transportowym* oraz na uzupełniającym ujęciu *punktowym*, *liniowym* i *przestrzennym*. Systemy te zazębiają się tworząc razem uwarunkowania dla rozwoju społecznego i gospodarczego regionu, a funkcjonując w wymiarze zarówno wewnętrznym jak i zewnętrznym są ze sobą połączone i niejednokrotnie ich prawidłowe funkcjonowanie jest od siebie uzależnione. Poza ww. systemami wpływ na rozwój regionu mają elementy niepołączone w system, ale w równie ważnym stopniu decydujące o możliwościach jego funkcjonowania, tj. miejsca, obiekty, inwestycje odznaczające się cechami potencjalnie wyróżniającymi region pozytywnie i budującymi jego przewagę konkurencyjną w skali kraju oraz obszary

charakteryzujące się problemami o skali rzutującej negatywnie na możliwości rozwoju całego regionu, a więc wymagające interwencji,

- objęcie zakresem koncepcji nie tylko działań wynikających wprost z kompetencji Samorządu Województwa, ale również działań niezależnych od władz samorządowych, a pozostających w gestii władztwa np. rządu RP uznając, iż władze województwa mogą i będą wspierać działania rządu w danym zakresie, w sytuacji, gdy są one zbieżne z interesem regionu, bądź też będą lobbować za wprowadzeniem zmian/korekt projektów inwestycji czy zamierzeń w pierwotnej formie w sytuacji gdy nie realizują one lub nie w pełni realizują interesy rozwojowe województwa kujawsko-pomorskiego.

W konsekwencji powyższych rozważań koncepcja funkcjonalno-przestrzenna rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego składa się z sześciu podstawowych elementów, stanowiących ogólne ramy rozwoju regionu. Są to:

- **system przyrodniczy**, z którego wynika rozmieszczenie obszarów kluczowych ze względu na charakter walorów środowiskowych;
- **system osadniczy**, z którego wynika hierarchia sieci osadniczej, a więc także będąca jej bezpośrednią konsekwencją odpowiedzialność poszczególnych ośrodków za stymulowanie rozwoju określonych terytorialnie obszarów i określonych dziedzin funkcjonowania życia społecznego i gospodarczego;
- **system transportowy**, z którego wynikają relacje transportowe o znaczeniu międzyregionalnym, międzynarodowym (zapewniające dostępność i powiązania zewnętrzne) oraz sposób organizacji relacji wewnątrzwojewódzkich (zapewniający spójność wewnętrzną), w tym określenie dominującego środka transportu publicznego w relacji węzły powiatowe - stolice województwa;
- **kluczowe elementy budujące potencjał ponadregionalny i przewagi konkurencyjne województwa** – potencjały na bazie których możliwe będzie uruchomienie nowych procesów rozwojowych, istotnie zwiększających możliwości rozwoju województwa;
- **zidentyfikowane obszary wymagające rozwiązania sytuacji problemowej** – obszary, w których stwierdza się obecność ograniczeń rozwojowych na tyle istotnych, że mogących zagrażać prawidłowemu rozwojowi województwa jako spójnego systemu społeczno-gospodarczego. Wskazano tu obszary zidentyfikowane na poziomie regionalnym oraz na poziomie krajowym - wskazane dla województwa w Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju².
- **założenia polityki terytorialnej województwa** – stanowiące zbiór zasad dotyczących świadomego różnicowania polityki rozwoju w ujęciu terytorialnym w powiązaniu z hierarchią sieci osadniczej, a więc na bazie miejskich obszarów funkcjonalnych. Założenia formułują: metodę identyfikacji zasięgu przestrzennego poszczególnych obszarów różnicowania interwencji oraz dziedziny wsparcia dla poszczególnych kategorii obszarów.

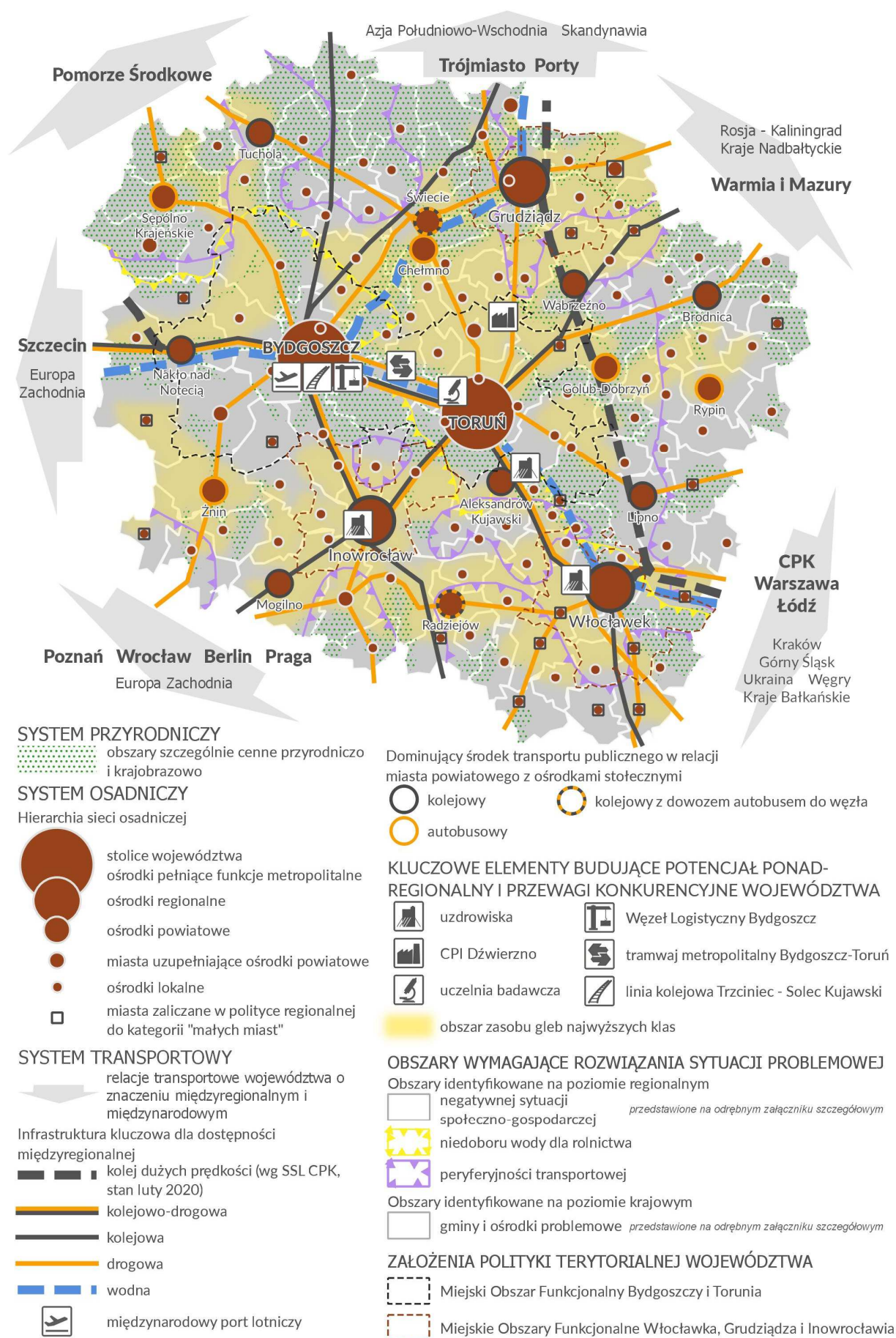
Na etapie realizacji ustaleń strategii i kształtowania wynikającej z niej polityki rozwoju województwa wymienione elementy zostaną sukcesywnie uzupełnione o bardziej szczegółowe programy, plany, projekty i działania, osadzone w wyżej wymienionych ramach.

Należy zaznaczyć, iż systematyczny rozwój wszystkich wyznaczonych powyżej elementów tworzących ramy rozwoju województwa, w odpowiednich dla nich kierunkach i w optymalny dla każdego z nich sposób, jest warunkiem niezbędnym do osiągnięcia założonego celu głównego rozwoju województwa.

Obszary wymagające rozwiązania sytuacji problemowej oraz obszary realizacji polityki terytorialnej, to obszary wobec których różnicowana będzie polityka rozwoju – to znaczy stosowana w polityce interwencja będzie dedykowana do specyficznych uwarunkowań mających tu miejsce i zarówno pod względem zakresu działań, jak i stosowanych instrumentów, będzie się odróżniać od pozostałych obszarów. W przypadku obszarów wymagających rozwiązania sytuacji problemowej, przyczyną różnicowania działań będzie wola rozwiązania lub co najmniej niwelowania problemów rozwojowych. W przypadku obszarów wyznaczonych na podstawie zasięgu oddziaływania miast (miejskie obszary funkcjonalne) przyczyną różnicowania będzie wola stymulowania rozwoju adekwatnie do miejsca miast rdzeniowych w hierarchii sieci osadniczej i rodzajów relacji pomiędzy miastami rdzeniowymi a ich obszarami podmiejskimi (rozwój tych funkcji, które w przypadku każdego z poziomów hierarchicznych mają kluczowe znaczenie dla rozwoju województwa).

² W koncepcji uwzględniono aktualizację dokonaną w roku 2020.

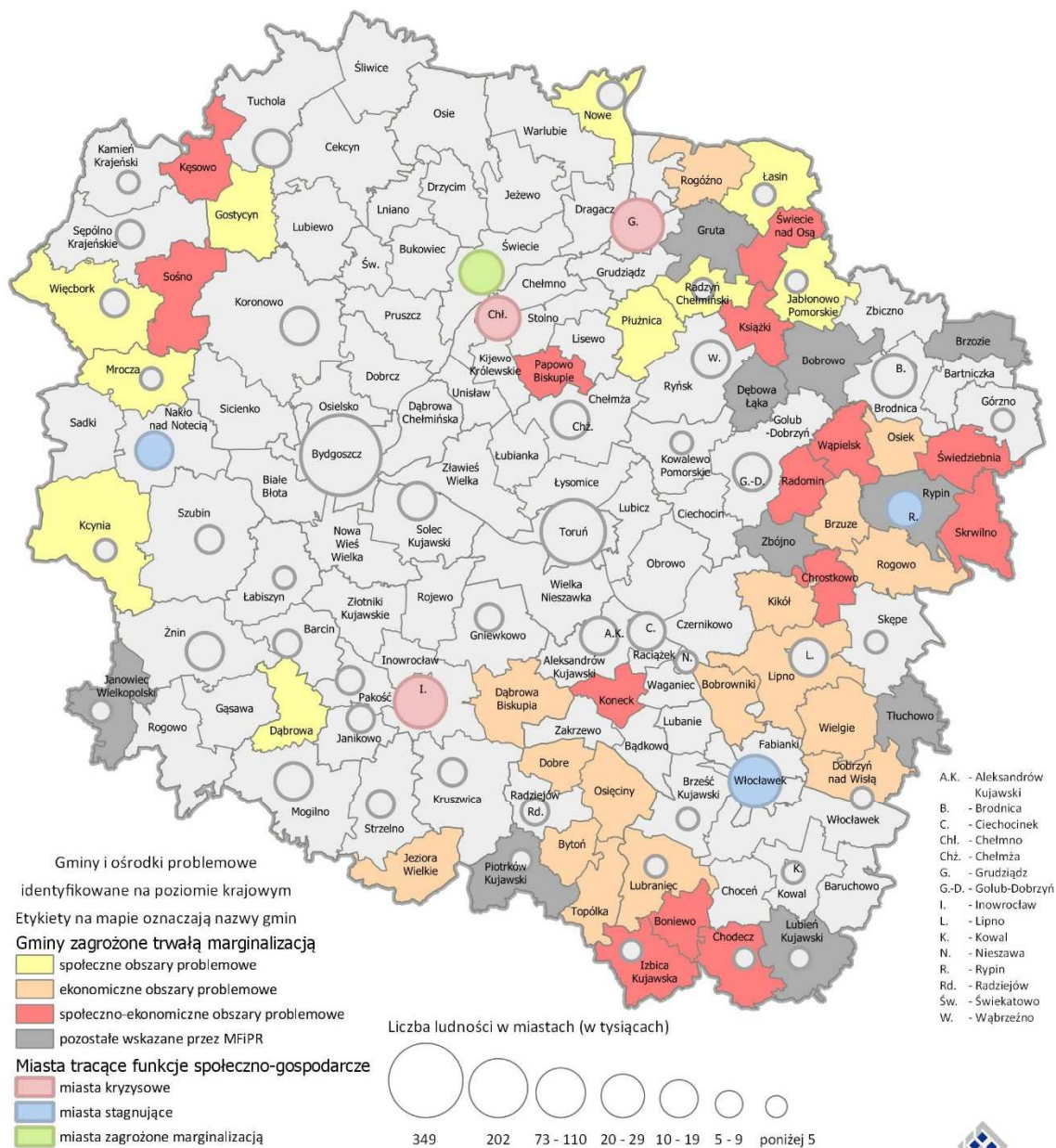
Obydwa powyżej wskazane typy obszarów, wobec których zamierza się różnicować interwencję, należy traktować jako tożsame „obszaram strategicznej interwencji” w nomenklaturze krajowych dokumentów kształtujących politykę rozwoju.

Rysunek 3a. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030

Wyjaśnienia: Przebieg linii kolei dużych prędkości planowanych do realizacji pokazano zgodnie z aktualnymi dokumentami inwestora, które nie oddają interesu rozwojowego województwa kujawsko-pomorskiego. Obszar zasobu gleb najwyższych klas oraz obszary cenne przyrodniczo i krajobrazowo - stanowią ideogramy wskazujące rozmieszczenie obszarów kluczowych - zostaną uszczegółowione w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa. Linie komunikacyjne pokazano w sposób schematyczny - obrazujący relacje i powiązania.

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego Obszary wymagające rozwiązania sytuacji problemowej

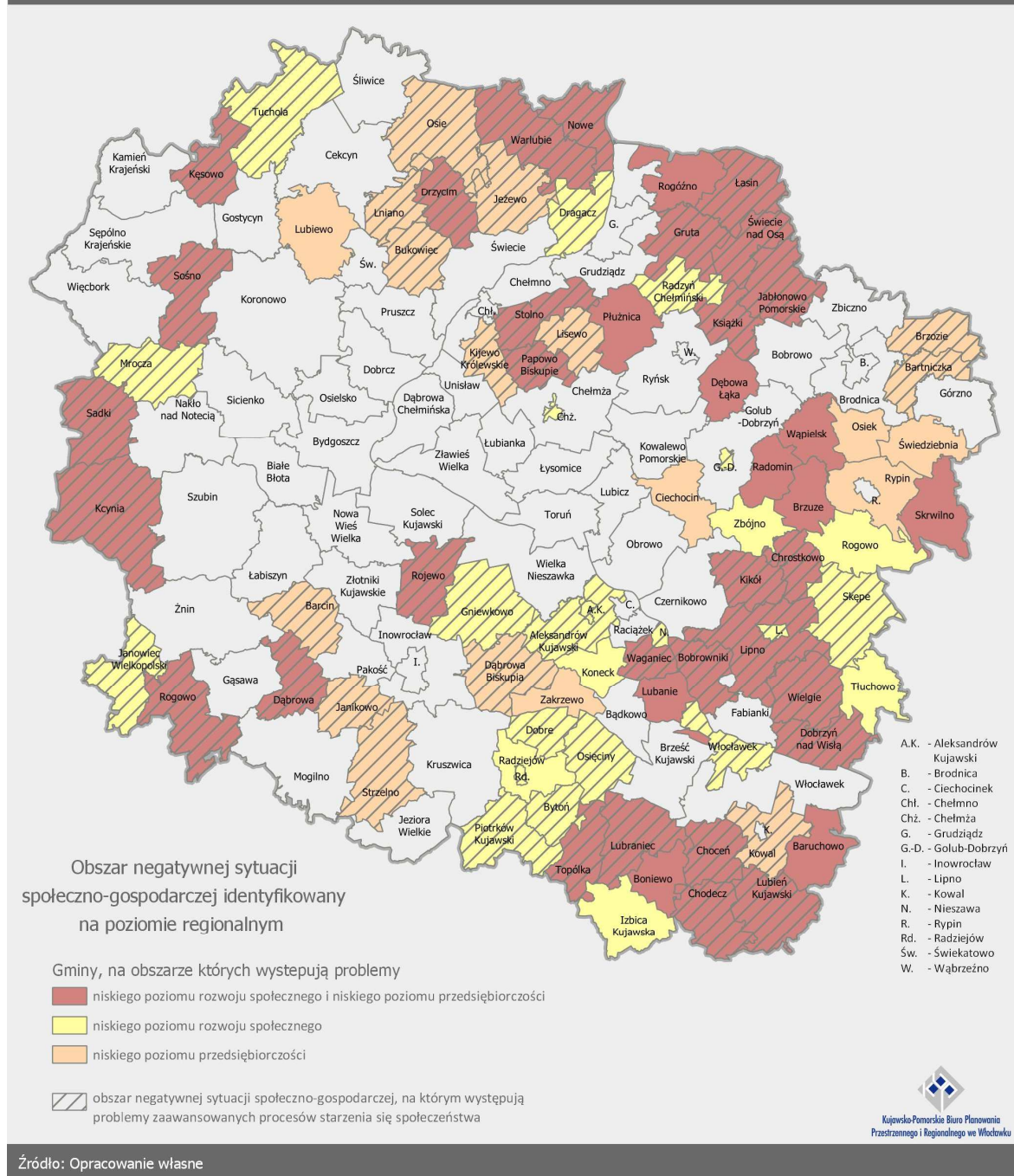
Gmina miejska Rypin jest zarówno miastem stagnującym jak i społecznym obszarem problemowym

Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania
Przestrzennego i Regionalnego we Włocławku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Funduszy i Polityki Rozwoju

Rysunek 3b. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030 - uszczegółowienie dotyczące obszarów wymagających rozwiązania sytuacji problemowej zidentyfikowanych na poziomie krajowym

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego Obszary wymagające rozwiązania sytuacji problemowej

Rysunek 3c. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030 - uszczegółowienie dotyczące obszarów wymagających rozwiązania sytuacji problemowej zidentyfikowanych na poziomie regionalnym

System przyrodniczy województwa

System przyrodniczy województwa stanowi kluczowy zasób w zakresie ochrony, utrzymania, rozwoju i wzmocnienia walorów środowiskowych województwa. Ma także bezpośrednie i bardzo ważne znaczenie dla kształtowania jakości życia mieszkańców, zwłaszcza związanych z utrzymaniem zdrowia oraz regeneracją sił. Stąd też dążenie do zachowania różnorodności biologicznej i krajobrazowej regionu dla przyszłych pokoleń, co najmniej na obecnym poziomie oraz zapobieganie i minimalizowanie skutków wszelkich działalności prowadzonych przez człowieka na terenie województwa jest jednym z podstawowych działań polityki regionalnej. Uznano, iż w praktyce działania te będą realizowane poprzez obowiązujący obecnie system przyrodniczy składający się z dwóch „podsystemów” - obszarów prawnie chronionych oraz korytarzy ekologicznych. Na pierwszy z nich, składają się obszary o różnej formie organizacyjnej, charakteryzujące się przede wszystkim odmiennym rygiem ochronnym, tj. opracowanym zbiorem pewnych zakazów i ograniczeń w użytkowaniu przestrzeni województwa, pozwalającym na zachowanie wysokiej wartości przedmiotów ochrony oraz na prowadzenie racjonalnej działalności gospodarczej. Do obszarów tych zalicza się rezerwaty

przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, obszary Natura 2000 (w tym obszary specjalnej ochrony ptaków oraz specjalne obszary ochrony siedlisk). W ujęciu przestrzennym województwa obszary te rozmieszczone są nierównomiernie i koncentrują się głównie w jego północnej i centralnej części, obejmując m.in. rejon Borów Tucholskich, Pojezierza Krajeńskiego, Pojezierza Brodnickiego, Doliny Brdy, Doliny Drwęcy, Kotliny Toruńskiej, Doliny Fordońskiej, czy Kotliny Grudziądzkiej. Obszary prawnie chronione w województwie wg stanu na rok 2020, to:

Tabela 1. Powierzchniowe formy ochrony przyrody w województwie kujawsko-pomorskim

Forma ochrony przyrody	Liczba form ochrony przyrody w województwie	Powierzchnia ogółem [w ha]	% powierzchni województwa
Rezerваты przyrody	94	9606,82	0,53
Parki krajobrazowe	10	238733,76	13,28
Obszary chronionego krajobrazu	31	338991,53	18,86
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	10	3139,88	0,17
Stanowiska dokumentacyjne	1	93,52	0,01
Użytki ekologiczne	ok.1920*	b.d	b.d
Obszary Natura 2000, w tym:	44		
obszary specjalnej ochrony ptaków	7	157791,35	8,78
specjalne obszary ochrony siedlisk	37	88030,59	4,90

Źródło: Opracowanie własne. *wg danych z Rejestru form ochrony przyrody prowadzonego przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Bydgoszczy (stan na 20 lipca 2018 r.)

Drugi podsystem, który pod względem funkcjonalnym ściśle powiązany jest z wcześniej opisanym systemem obszarów chronionych stanowią korytarze ekologiczne w postaci głównych szlaków migracyjnych roślin, zwierząt i grzybów, łączących poszczególne obszary objęte prawną ochroną (powierzchniowo częściowo pokrywające się z nimi), pozwalające na utrzymanie stabilności i naturalności ekosystemu całego regionu. Na terenie województwa wyodrębnia się 23 korytarze ekologiczne³, nawiązujące swym zasięgiem głównie do zasięgu zwartych kompleksów leśnych przebiegających przez teren województwa zarówno w układzie równoleżnikowym, jak i południkowym. Do najważniejszych – z uwagi na pełnioną funkcję, jaką jest zapewnienie łączności ekologicznej poszczególnych regionów w kraju, a dalej w sieci europejskiej – należą osie następujących korytarzy ekologicznych: Lasy Czernikowskie (GKPN-12A), Dolina Wisły - Lasy Lidzbarskie (GKPN-13A), Lasy Lidzbarsko-Górzańskie (GKPN-13B), Puszcza Bydgoska (GKPN-14), Lasy Noteckie (GKPN-16), Bory Tucholskie (GKPN-16), Lasy Brodnickie (KPN-13D) oraz Lasy Brodnickie - Dolina Wisły (KPN-14B). Uwzględnienie tych dwóch podsystemów w modelu funkcjonalno-przestrzennym rozwoju województwa pozwoli na dalszy rozwój regionu z poszanowaniem jego bioróżnorodności i walorów krajobrazowych, a w konsekwencji umożliwi jego trwałą i zrównoważony rozwój. Rozwój wszelkich działalności gospodarczych w tak zdefiniowanym obszarze powinien respektować nie tylko obligatoryjne zasady, zakazy i nakazy, wynikające ze stosownych przepisów prawnych, ale również wszelkie możliwe dobre praktyki mające na celu ochronę walorów środowiskowych przed uszczupleniem ich zasobu lub osłabieniem potencjału.

Warto zaznaczyć, iż obecny stan ilościowy występujących form ochrony przyrody na terenie województwa oraz zajmowana przez nie powierzchnia nie są cechami stałymi w czasie. Na etapie konstrukcji niniejszej koncepcji rozwoju województwa nie można wykluczyć, iż w przyszłości pojawią się merytoryczne przesłanki do objęcia ochroną nowych obszarów, charakteryzujących się wysokimi walorami przyrodniczymi, które nie zostały dotąd kompleksowo rozpoznane (efekt zapoczątkowania badań na danym terenie, zastosowania lepszych metod rozpoznania, rozwoju wiedzy w zakresie środowiska i jego ochrony), czy też nadania wyższej rangi obszarom już objętym prawnymi formami ochrony przyrody. Z drugiej strony, doświadczenia z ostatnich lat wskazują na pojawianie się argumentów na rzecz wprowadzania obszarowych wyłączeń w obrębie obszarów objętych ochroną lub na rzecz zmniejszania powierzchni obszarów objętych prawną ochroną przyrody, znoszenia pewnych zakazów umożliwiając tym samym prowadzenie różnego rodzaju działalności gospodarczych lub na ich dalszy rozwój (w sytuacji gdy dotychczas obowiązujące zakazy go ograniczały). Taki model działania pozwoli na włączanie w system obszarów chronionych nowych terenów, przy umożliwieniu stosunkowo szerokiego prowadzenia działalności społeczno-gospodarczych, dzięki czemu ustanawianie nowych form chronionych nie będzie kontrowersyjne społecznie, a pozwoli na ochronę i promocję rzeczywistych walorów. W ramach zadań własnych Samorządu Województwa wynikających z obowiązującego prawa, w ostatnich latach były i są obecnie

3 Wg danych Instytutu Biologii Ssaków Polskiej Akademii Nauk w Białowieży

prorowadzone prace⁴ nad weryfikacją i uszczegółowieniem granic parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. W efekcie więc ostateczny zasięg obszarów objętych prawną formą ochrony na terenie województwa ulegnie prawdopodobnie pewnym modyfikacjom⁵. Dlatego też w polityce regionalnej województwa zakłada się stałe monitorowanie systemu ochrony przyrody przy jednoczesnym uwzględnianiu nie tylko walorów środowiska, ale i wszelkich potrzeb zgłaszanych przez podmioty gospodarcze, samorządy gminne i mieszkańców, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

System osadniczy województwa

Sieć osadniczą województwa kujawsko-pomorskiego tworzą 52 miasta dość równomiernie rozmieszczone w przestrzeni województwa, które koncentrują 59% mieszkańców regionu oraz 3419 zamieszkiwanych miejscowości wiejskich. Województwo charakteryzuje się czytelną hierarchią jednostek osadniczych, w której identyfikuje się pięć głównych poziomów. Hierarchia sieci osadniczej to opis relacji pomiędzy ośrodkami różnych rang (poziomów) hierarchicznych i obszarów je otaczających. Zagadnienie hierarchii sieci osadniczej wiąże się bezpośrednio z obsługą ludności czyli zapewnieniem zaspokojenia potrzeb mieszkańców województwa na każdym poziomie. Ośrodki, które oferują dobra i usługi rzadsze wykształcają szersze obszary oddziaływania (obszary obsługiwane), niż ośrodki, które oferują dobra i usługi bardziej powszechne. Pozycja danego ośrodka w hierarchii zależy więc od charakteru (rzadkości występowania) dóbr i usług, które są w nim dostępne.

Określa się następującą hierarchię sieci osadniczej, która stanowi odzwierciedlenie dotychczasowego potencjału i relacji między miejscowościami na terenie województwa (nie przewiduje się zaistnienia zmian na tyle istotnych, by wpłynęły na aktualną hierarchizację ośrodków):

- Ośrodki stołeczne województwa - Bydgoszcz i Toruń – pełnią rolę najważniejszych jednostek osadniczych, a zarazem stolic województwa. Jako ośrodki rozwijania potencjału metropolitalnego w województwie stanowią najbardziej rozwinięte rynki pracy oraz centra regionalnych, a w zakresie niektórych działalności ponadregionalnych usług (biznesowych, administracyjnych, kulturalnych, nauki, wiedzy, ochrony zdrowia).
- Ośrodki regionalne - Włocławek, Grudziądz, Inowrocław – uzupełniają ośrodki wojewódzkie w zakresie stymulowania rozwoju regionu - stanowią ponadlokalny rynek pracy oraz pełnią funkcję centrów aktywności społecznej i gospodarczej, a stan ich rozwoju bezpośrednio wpływa na mniejsze ośrodki miejskie oraz obszary wiejskie połączone z nimi funkcjonalnie. Ośrodki regionalne są w polityce regionalnej województwa kujawsko-pomorskiego określane mianem „miast średnich”.
- Ośrodki powiatowe - Aleksandrów Kujawski, Brodnica, Chełmno, Golub-Dobrzyń, Lipno, Mogilno, Nakło nad Notecią, Radziejów, Rypin, Sępólno Krajeńskie, Świecie, Tuchola, Wąbrzeźno, Żnin - pełnią istotną rolę w równoważeniu rozwoju regionu będąc swego rodzaju przekaźnikiem bodźców rozwojowych z ośrodków wyższego poziomu na otaczające obszary. W miastach tych koncentruje się większość zadań przypisanych do kompetencji samorządów powiatów, a więc pełnią kluczową rolę w stymulowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego na tym poziomie. Pełnią również bardzo ważną funkcję dla obszarów wiejskich, głównie jako ośrodki zaplecza rolnictwa ale też miejsca tworzenia i realizacji funkcji pozarolniczych, wobec których są głównymi centrami aktywizującymi tereny powiatów.
- Ośrodki uzupełniające ośrodki powiatowe - ośrodki powiatowe wspiera sześć ośrodków uzupełniających, tj. miast nie będących siedzibami powiatów, ale ze względu na zlokalizowane w nich instytucje i prowadzone działalności, obsługujących mieszkańców powiatu i uzupełniających w tym zakresie ośrodki powiatowe, są to: Więcbork, Chełmża, Łasin, Strzelno, Nowe, Szubin,
- Ośrodki lokalne – pozostałe miasta, nie zaliczone do wyższych poziomów hierarchicznych oraz miejscowości wiejskie stanowiące siedziby gmin. Stanowią one miejsca koncentracji działalności skierowanych na obsługę mieszkańców gminy, w tym także obsługę rolnictwa, rzadko wykraczających swym oddziaływaniem poza jej granice.

Tak zorganizowana sieć osadnicza gwarantuje zapewnienie prawidłowej obsługi wszystkich mieszkańców regionu - miast i obszarów wiejskich w sferze społecznej i gospodarczej, a także jest gwarantem integracji wewnętrznej i spójności terytorialnej regionu przy zachowaniu zasad rozwoju zrównoważonego.

4 w ciągu ostatnich 20 lat utworzono tylko jeden nowy park krajobrazowy pn. Góry Łosiowe

5 W tym zakresie kluczowe mogą okazać się rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów wynikające z opracowywanego obecnie audytu krajobrazowego

Tabela 2. Hierarchia sieci osadniczej województwa kujawsko-pomorskiego

Poziom hierarchii sieci osadniczej	Odpowiedzialność danego poziomu hierarchicznego za realizację celów rozwojowych województwa	Przestrzenny zasięg oddziaływania danego poziomu hierarchicznego w skali województwa
Ośrodki stołeczne	<ul style="list-style-type: none"> Stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego województwa w zakresie zadań przypisanych ośrodkom stołecznym (funkcje o zasięgu regionalnym, ponadregionalnym i międzynarodowym) Ośrodki w największym stopniu odpowiedzialne za kształtowanie jakości życia mieszkańców województwa poprzez koncentrowanie działalności istotnych dla mieszkańców całego województwa Ośrodki w największym stopniu odpowiedzialne za kształtowanie konkurencyjności gospodarki województwa Ośrodki w największym stopniu odpowiedzialne za kształtowanie powiązań i zależności o charakterze ponadregionalnym i międzynarodowym 	Obszar województwa
Ośrodki regionalne	<ul style="list-style-type: none"> Wspieranie ośrodków stołecznych w stymulowaniu rozwoju województwa poprzez wybrane rodzaje działalności istotne dla mieszkańców znacznej jego części 	Kilka sąsiednich powiatów
Ośrodki powiatowe	<ul style="list-style-type: none"> Stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie powiatów Ośrodki w największym stopniu odpowiedzialne za kształtowanie jakości życia mieszkańców i konkurencyjności gospodarki na poziomie powiatu 	Obszar powiatu
Ośrodki uzupełniające ośrodki powiatowe	<ul style="list-style-type: none"> Wspieranie ośrodków powiatowych w stymulowaniu rozwoju powiatów poprzez wybrane rodzaje działalności istotne dla mieszkańców całego powiatu lub znacznej jego części 	Obszar powiatu lub części powiatu
Ośrodki lokalne	<ul style="list-style-type: none"> Stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie gmin Ośrodki w największym stopniu odpowiedzialne za kształtowanie jakości życia mieszkańców i konkurencyjności gospodarki na poziomie gminy 	Obszar gminy

Zródło: Opracowanie własne

Ośrodki stołeczne województwa – Bydgoszcz i Toruń. Bydgoszcz i Toruń są w polityce regionalnej województwa postrzegane jako ośrodki realizujące funkcje o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, kluczowe dla rozwoju społeczno-gospodarczego oraz kształtowania konkurencyjności całego województwa kujawsko-pomorskiego. Za funkcje o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym uważa się wszystkie te działalności, których przestrzenny zasięg oddziaływania (obsługi, kształtowania powiązań) dotyczy obszaru województwa lub wykracza poza ten obszar. W szczególności zaliczają się tu funkcje: naukowo-badawcze, szkolnictwa wyższego, kultury (zwłaszcza tzw. kultury wysokiej), specjalistycznej ochrony zdrowia, mediów, kreowania trendów w zakresie wzornictwa i kultury masowej, sportu, administracji (zwłaszcza ponadregionalnej), specjalistyczne funkcje finansowe, doradcze i kształtujące trendy w biznesie, wystawienniczo-targowe, ulokowanie siedzib organizacji o znaczeniu międzynarodowym, pełnienie roli węzła transportowego o znaczeniu międzynarodowym.

W zakresie powyżej określonych działalności przyjmuje się zasadę, że obydwa ośrodki są niezbędne dla kształtowania prawidłowego rozwoju województwa, ponieważ działalności te nie są w obydwu miastach rozwinięte równomiernie, stąd w zakresie niektórych potencjałów obydwu miast się uzupełniają, a w zakresie innych – wzajemnie wzmacniają. O potencjale regionalnym danego miasta nie świadczy jego wielkość mierzona liczbą mieszkańców lub zajmowanym terytorium, tylko liczba i rodzaj instytucji i działalności, które oddziałują na obszar całego regionu i w zakresie których powstają związki (zależności) pomiędzy tym obszarem a danym miastem. W przypadku województwa kujawsko-pomorskiego żaden z dwóch ośrodków stołecznych nie prezentuje obecnie wystarczająco dużego potencjału funkcji regionalnych, by samodzielnie stymulować rozwój województwa na satysfakcjonującym poziomie typowym dla wyzwań rozwojowych III i IV dekady XXI wieku⁶, natomiast łączny potencjał Bydgoszczy i Torunia stwarza możliwość osiągnięcia poziomu porównywalnego z większością największych ośrodków regionalnych. Dlatego też, od początku funkcjonowania samorządowego

⁶ W ocenie powyższej uwzględnia się stan obiektywny oraz wynikający z porównania potencjału Bydgoszczy i Torunia z innymi głównymi ośrodkami regionalnymi w Europie – a nie spełnianie lub brak spełniania teoretycznych kryteriów „metropolitalności” wyrażanych za pomocą wyłącznie kilku kryteriów ilościowych.

województwa kujawsko-pomorskiego, w jego polityce regionalnej przyjmuje się zasadę łącznego postrzegania potencjału funkcji regionalnych i ponadregionalnych obydwu miast stołecznych, ponieważ ze względu na centralne położenie w strukturze województwa, są łatwo dostępne dla mieszkańców całego regionu, zapewniając im pełen zakres i odpowiednio wysoki poziom jakościowy działalności niezbędnych dla prawidłowego rozwoju, realizując potrzeby typowe dla najwyższych poziomów hierarchicznych sieci osadniczej (do których zalicza się 10 ośrodków w Polsce, tworzących wg KPZK 2030 tzw. „metropolię sieciową”, odpowiedzialną za stymulowanie rozwoju w skali całego kraju. Pozycja i rola tych miast w funkcjonowaniu całego kraju wynika także z Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która traktuje obszary funkcjonalne powyższych miast, jako obszary „o znaczeniu ponadregionalnym”, czyli „o istotnym znaczeniu dla polityki przestrzennej kraju”).

W polityce regionalnej województwa, takie postrzeganie roli obydwu ośrodków w kształtowaniu rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego, oznacza zobowiązanie do dalszego stymulowania rozwoju w obydwu miastach tych działalności i instytucji, których funkcjonowanie jest istotne dla realizacji celów rozwojowych całego województwa, w szczególności niezbędnych dla kształtowania wysokiej jakości życia mieszkańców i konkurencyjności całego województwa. U podstaw założenia o wspólnej odpowiedzialności obydwu miast za obsługę całego województwa, leży także fizyczna bliskość i dobre skomunikowanie obydwu ośrodków stołecznych. W okresie funkcjonowania samorządowego województwa kujawsko-pomorskiego zaszczytne zmiany na rzecz integracji komunikacyjnej obydwu miast, np. inwestycje w infrastrukturę oraz tabor, a także zmiany w organizacji transportu publicznego, co spowodowało, że odległość czasowa pomiędzy Bydgoszczą a Toruniem wynosi w transporcie publicznym najczęściej około 45-60 minut, a łącznie dużą liczbę połączeń, wzajemną dostępność obydwu miast należy już obecnie uznać za stosunkowo dogodną.

Bydgoszcz i Toruń, jak wszystkie ośrodki miejskie, wykształcają strefy silnego oddziaływania i powiązań funkcjonalno-przestrzennych (tzw. strefy podmiejskie), które w przypadku obydwu miast mają orientacyjny zasięg około 25-35 km od centrów miast (zasięg zależny jest od warunków fizyczno-geograficznych, charakteru użytkowania gruntów i układu sieci komunikacyjnych). Strefy podmiejskie to obszary silnie zurbanizowane pod wpływem codziennych, silnych, utrwalonych związków z miastami, których wyrazem są łatwo dostrzegalne skutki przestrzenne, społeczne i ekonomiczne, które powodują, że zarówno pod względem fizjonomii jak i wskaźników, obszary te znacząco odróżniają się zarówno od pozostałych obszarów wiejskich, jak i miast. Granice (zasięgi) stref podmiejskich nie są jednoznacznie definiowane przestrzennie⁷, a samo podleganie przez dany obszar oddziaływaniom sąsiedniego dużego miasta, nie ma charakteru wyłącznego dla tylko jednego ośrodka, stąd strefy podmiejskie Bydgoszczy i Torunia, miast relatywnie blisko położonych, pomimo iż zasadniczo są rozłączne, mają także część wspólną, która podlega urbanizacji pod wpływem silnych związków z obydwoma ośrodkami rdzeniowymi⁸. Strefy podmiejskie są wyrazem lokalnych i ponadlokalnych relacji pomiędzy dużym miastem i jego najbliższym otoczeniem, będących wynikiem pełnienia przez miasto rdzeniowe funkcji regionalnych i ponadregionalnych (geneza stref podmiejskich wykształcających się w okresie powojennym, to pełnienie roli sypialni dla mieszkańców zatrudnionych w mieście rdzeniowym w wyspecjalizowanym przemyśle – a więc mającym znaczenie ponadregionalne, ogólnokrajowe). Pod względem funkcjonalno-przestrzennym miasto centralne i strefa podmiejska mogą być traktowane jako jeden organizm społeczno-gospodarczy, ponieważ stanowią obszar codziennej silnej aktywności społecznej i gospodarczej (zachodzenia relacji w tych aspektach), oferują przestrzeń dla zamieszkania, prowadzenia działalności gospodarczych, rekreacji i wypoczynku oraz obsługi infrastrukturalnej i komunikacyjnej zarówno miasta rdzeniowego jak i strefy podmiejskiej oraz podlegają negatywnym oddziaływaniom na środowisko będącym skutkiem tych aktywności. Strefa podmiejska nie jest obszarem pełniącym bezpośrednio istotne funkcje o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, ale stanowi swoiste tło kształtowania tych funkcji w mieście centralnym (np. poprzez tworzenie przestrzeni dla zamieszkania i rekreacji ludności realizującej te funkcje poprzez zatrudnienie w mieście centralnym). Dlatego też, stan rozwoju i potencjał strefy podmiejskiej pośrednio wpływa na zdolność miasta centralnego do pełnienia funkcji regionalnych i ponadregionalnych.

7 Na potrzeby zarządzania przestrzenią, najczęściej przyjmuje się kryteria statystyczne odnoszone do gmin jako jednostek administracyjnych – do stref podmiejskich zalicza się wówczas gminy spełniające przyjęte kryteria wskaźnikowe, świadczące o wysokim poziomie urbanizacji. W ten sposób otrzymuje się obiektywnie wydzielony obszar, w którym możliwe jest podejmowanie interwencji w polityce regionalnej (stymulowanie określonych działalności) poprzez kształtowanie relacji z samorządami gmin, jak też możliwe jest monitorowanie zmian stanu rozwoju za pomocą systemu statystyki publicznej GUS, udostępniającego dane dla poziomu gmin.

8 Zasięg stref podmiejskich Bydgoszczy i Torunia na przestrzeni ostatnich 20-30 lat, wyrażony w ujęciu gmin, jest ustabilizowany (patrz „Atlas Województwa Kujawsko-Pomorskiego”, wydanie II, strona 98) i zasadniczo jest zgodny z badaniami prof. P.Śleszyńskiego, będącymi punktem wyjścia dla określania zasięgu miejskich ośrodków funkcjonalnych ośrodków stołecznych.

Podsumowując - w dotychczasowej polityce regionalnej województwa kujawsko-pomorskiego przyjęto się określać Bydgoszcz, Toruń oraz strefy podmiejskie obydwu miast, mianem „aglomeracji bydgosko-toruńskiej”, ponieważ z punktu widzenia problematyki zagospodarowania przestrzennego, strefy podmiejskie Bydgoszczy i Torunia stanowią stosunkowo rozległy zurbanizowany obszar, który pod względem morfologii i fizjonomii jest stosunkowo homogeniczny, a jednocześnie odróżnia się od położonych „na zewnątrz” obszarów nie podlegających suburbanizacji. W kategoriach charakteru zagospodarowania przestrzeni, ten zurbanizowany obszar centralnej części województwa jest również w pewnym stopniu wewnętrznie zróżnicowany pod względem poziomu (stopnia) urbanizacji (to znaczy są tu obecne zarówno miejscowości o bardzo silnym stopniu zurbanizowania, jak i miejscowości wykazujące nieco niższy jego poziom), ale nie wg położenia w stosunku do Bydgoszczy lub do Torunia (wykazujące ten sam stopień zurbanizowania miejscowości podmiejskie obydwu miast wykazują podobne: morfologię, fizjonomię i pełnione funkcje). Natomiast w kategoriach funkcjonalnych (siła i kierunki powiązań) obszar jest wyraźnie podzielony na część silniej związaną z Bydgoszczą i część silniej związaną z Toruniem – obydwie te części można więc nazwać podobszarami funkcjonalnymi Bydgoszczy i Torunia w ramach jednego rozległego zurbanizowanego obszaru centralnej części województwa (aglomeracji bydgosko-toruńskiej).

W przypadku centralnej części województwa działania w ramach kształtowania struktur i wzmocnienia potencjału województwa powinny w szczególności polegać na:

- sukcesywnym rozwijaniu potencjału usług o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, w zakresie których Bydgoszcz i Toruń są postrzegane jako miasta współodpowiedzialne za obsługę całego województwa i kształtowanie jego konkurencyjności, a zdolność ośrodków stołecznych do pełnienia tych funkcji jest wyrażana przez łączny potencjał Bydgoszczy i Torunia. To założenie skutkować będzie w przyszłości postrzeganiem Bydgoszczy i Torunia każdorazowo łącznie przy bilansowaniu stanu rozwoju funkcji regionalnych (i ponadregionalnych) oraz przy stymulowaniu rozwoju (i programowaniu interwencji na rzecz stymulowania rozwoju) tych funkcji. W szczególności wsparcie powinno dotyczyć następujących zagadnień: dostępność transportowa (transport drogowy, kolejowy, lotniczy, wodny śródlądowy), rozwój szkolnictwa wyższego, badań i nauki, rozwój kultury (w tym instytucji muzycznych), medycyny i ochrony zdrowia, innowacyjnej gospodarki (inwestycje w sferze B+R), lokowania instytucji szczebla krajowego i międzynarodowego, lokowania obiektów o znaczeniu symbolicznym – stanowiących wyróżniki tożsamościowe miast,
- rozwijaniu działalności o znaczeniu lokalnym, ale stanowiących bezpośrednie tło dla pełnienia funkcji regionalnych i ponadregionalnych (edukacja na wszystkich poziomach, placówki wsparcia całodobowego, specjalistyczne poradnie, lokalne instytucje kultury, przestrzenie publiczne oraz aktywność fizyczna i integracja, sprawny transport miejski i podmiejski, stan środowiska w mieście – zwłaszcza stan powietrza),
- rozwoju infrastruktury i pełnienia zadań na rzecz ludności wymagającej wsparcia, w tym zwłaszcza osób z niepełnosprawnościami i osób starszych,
- rozwoju usług społecznych, zwłaszcza opiekuńczych, stymulowaniu aktywności społecznej oraz rozwoju działalności mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniom, ograniczanie zjawiska wykluczenia, zapewnienie wsparcia wychowawczego,
- porządkowaniu struktury funkcjonalno-przestrzennej (estetyzacja zagospodarowania, gentryfikacja dzielnic centralnych, deaglomeracja przemysłu z centrów miast, rewitalizacja, zachowanie/rekonstrukcja zielonych pierścieni wokół miast),
- rozwijaniu rynków pracy o znaczeniu regionalnym,
- dalszej integracji komunikacyjnej Bydgoszczy i Torunia (za pomocą poprawy stanu i funkcjonalności istniejącej infrastruktury, budowy nowej oraz rozwiązań organizacyjnych w transporcie publicznym),
- zapewnianiu swobodnego dostępu (w tym także w transporcie publicznym) do obydwu miast stołecznych z terenu całego województwa (w transporcie publicznym realizacja idei 60/90),
- przeciwdziałaniu (zapobieganiu i działaniom naprawczym lub kompensującym) szeroko rozumianym negatywnym konsekwencjom suburbanizacji w sferze środowiskowej, społecznej i ekonomicznej, w tym w aspekcie ładu przestrzennego.

Podkreślić należy, że powyższe założenia nie stanowią przeszkody dla rozwoju przez obydwa miasta rdzeniowe i przez gminy podmiejskie jakichkolwiek inicjatyw mających na celu usprawnienie realizacji zadań własnych, rozwiązywanie problemów funkcjonalno-przestrzennych na poziomie lokalnym i ponadlokalnym, budowanie współpracy i zacieśnianie powiązań (zwłaszcza na rzecz rozwoju społecznego, rozwoju infrastruktury technicznej, budowania wspólnych systemów komunikacji publicznej, itp.). Działania takie, jako usprawniające

funkcjonowanie ośrodków stołecznych, będą wspierane w polityce regionalnej w zależności od dostępnych instrumentów, jednak inicjatywy te nie mogą być sprzeczne z wyrażoną wcześniej zasadą polityki regionalnej województwa, polegającą na współodpowiedzialności obydwu miast centralnych za realizację funkcji regionalnych i ponadregionalnych.

Ośrodki regionalne - Włocławek, Grudziądz, Inowrocław. W kształtowaniu rozwoju województwa, ośrodki regionalne (tzw. „miasta średnie”) powinny być traktowane jako ośrodki wspomagające ośrodki stołeczne przede wszystkim w zakresie funkcji gospodarczych (w tym rozwoju przemysłu – wszystkie miasta posiadają bogate dziedzictwo przemysłowe, a Włocławek i Grudziądz dodatkowo bardzo korzystną dostępność dla rozwoju działalności przemysłowych i logistycznych na dużą skalę) oraz niektórych funkcji społecznych, takich jak specjalistyczne szkolnictwo średnie, szkolnictwo wyższe (zwłaszcza zawodowe), pełnienie roli dużych ośrodków zróżnicowanego szkolnictwa i doskonalenia zawodowego dla dorosłych, funkcjonowanie instytucji kultury (teatry, muzea, galerie), rozrywki i sportu, specjalistycznej ochrony zdrowia oraz specjalistycznego handlu. W przypadku Inowrocławia zwraca się uwagę na rozwój dodatkowej funkcji specjalistycznej w skali kraju – uzdrowiska, a w przypadku Grudziądza i Włocławka możliwość rozwoju specjalistycznego produktu turystycznego związanego z Wisłą. Potencjał społeczno-gospodarczy wszystkich trzech ośrodków predestynuje je do pełnienia roli ośrodków stymulujących rozwój co najmniej kilkunastu gmin leżących w bliższym i dalszym sąsiedztwie (realny obszar istotnego oddziaływania tych miast to gminy leżące na terenie 3-5 powiatów, przy czym zasięg i natężenie tych związków będą zróżnicowane).

W przypadku tej kategorii miast działania w ramach kształtowania struktur i wzmacniania potencjału województwa powinny w szczególności polegać na:

- rozwoju potencjału gospodarczego (tworzenie nowych miejsc pracy, wspieranie działalności badawczo-rozwojowych na rzecz przemysłu, reindustrializacja, logistyka),
- zwiększaniu aktywności zawodowej mieszkańców,
- zwiększaniu możliwości obsługi mieszkańców w zakresie usług (szkolnictwo wyższe zawodowe, szkolnictwo średnie, edukacja dorosłych, kultura, specjalistyczna ochrona zdrowia),
- rozwoju infrastruktury i pełnienia zadań na rzecz ludności wymagającej wsparcia, w tym zwłaszcza osób z niepełnosprawnościami i osób starszych,
- rozwoju usług społecznych, zwłaszcza opiekuńczych, stymulowaniu aktywności społecznej oraz rozwoju działalności mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniom, ograniczanie zjawiska wykluczenia, zapewnienie wsparcia wytchnieniowego,
- rozwiązywaniu problemów środowiskowych (zwłaszcza w aspekcie stanu powietrza),
- porządkowaniu struktury funkcjonalno-przestrzennej (estetyzacja zagospodarowania, gentryfikacja dzielnic centralnych, deglomercja przemysłu z centrów miast, rewitalizacja, zachowanie/rekonstrukcja zielonych pierścieni wokół miast),
- zwiększaniu potencjału terenów zieleni, w tym zwłaszcza pełniących rolę przestrzeni publicznych,
- wykorzystania potencjałów endogenicznych (uzdrowisko, turystyka wodna, inne specyficzne walory przyrodnicze i kulturowe mogące być podstawą dla rozwoju gospodarczego lub pełnienia ważnych funkcji rekreacyjnych i/lub integracyjnych dla lokalnych społeczności),
- rozwoju transportu publicznego w relacjach do Bydgoszczy i/lub Torunia,
- rozwoju aglomeracyjnego transportu publicznego (w relacjach do obszarów podmiejskich),
- kreowaniu atrakcyjnego wizerunku miast na arenie krajowej – zwłaszcza jako miejsc atrakcyjnych dla lokowania działalności gospodarczych oraz dla zamieszkania).

Ośrodki powiatowe. W kształtowaniu rozwoju województwa, ośrodki powiatowe są szczególnie istotne dla stymulowania rozwoju społecznego w zakresie szkolnictwa ponadpodstawowego (w tym kształcenie kadr dla gospodarki), edukacji dorosłych, lecznictwa specjalistycznego, a także dla zaspokajania potrzeb w zakresie handlu i komercyjnych usług niedostępnych na poziomie lokalnym, oraz dla stymulowania rozwoju gospodarczego, jako główne koncentracje miejsc pracy oraz ośrodki wspomagania podmiotów gospodarczych na poziomie podregionalnym (sektor finansów i doradztwa).

W przypadku tej kategorii miast działania w ramach kształtowania struktur i wzmacniania potencjału województwa powinny w szczególności polegać na:

- rozwoju potencjału gospodarczego (tworzenie nowych miejsc pracy, w uzasadnionych lokalizacjach - wyznaczanie terenów inwestycyjnych),
- rozwoju potencjału wsparcia rolnictwa,
- zwiększaniu aktywności zawodowej mieszkańców,

- rozwoju infrastruktury i pełnienia zadań na rzecz ludności wymagającej wsparcia, w tym zwłaszcza osób z niepełnosprawnościami i osób starszych,
- rozwoju usług społecznych, zwłaszcza opiekuńczych, stymulowaniu aktywności społecznej oraz rozwoju działalności mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniom, ograniczanie zjawiska wykluczenia, zapewnienie wsparcia wychowawczego,
- zwiększaniu możliwości obsługi mieszkańców w zakresie usług (szkolnictwo ponadpodstawowe, zwłaszcza zawodowe – blisko współpracujące z lokalnymi przedsiębiorcami, potencjalnymi przyszłymi pracodawcami, edukacja dorosłych, specjalistyczna ochrona zdrowia – szpitale oraz poradnie specjalistyczne),
- rozwiązywaniu problemów transportowych (wyprowadzanie ruchu tranzytowego),
- rozwiązywaniu problemów środowiskowych (zwłaszcza w aspekcie stanu powietrza związanego z niską emisją z systemów grzewczych),
- porządkowaniu struktury funkcjonalno-przestrzennej (estetyzacja zagospodarowania, deglomeracja przemysłu z centrów miast, rewitalizacja),
- zwiększaniu potencjału terenów zieleni, w tym zwłaszcza pełniących rolę przestrzeni publicznych,
- wykorzystaniu potencjałów endogenicznych (specyficzne walory przyrodnicze i kulturowe mogące być podstawą dla rozwoju gospodarczego lub pełnienia ważnych funkcji rekreacyjnych i/lub integracyjnych dla lokalnych społeczności),
- rozwoju transportu publicznego w relacjach do Bydgoszczy i/lub Torunia,
- rozwoju wszystkich innych działań/funkcji typowych dla poziomu ośrodków lokalnych.

Ośrodki uzupełniające ośrodki powiatowe. Ta kategoria miast pełni niektóre funkcje typowe dla ośrodków powiatowych (lecznictwo specjalistyczne oraz szkolnictwo ponadpodstawowe) i zasadne jest objęcie jej wsparciem adekwatnym dla pełnionych funkcji oraz typowym dla poziomu lokalnego.

Ośrodki lokalne. W tej kategorii mieszczą się pozostałe miasta (niezaliczone do wyższych poziomów hierarchicznych) oraz miejscowości wiejskie stanowiące siedziby gmin. Odpowiadają za stymulowanie rozwoju społecznego związanego z koncentracją usług publicznych należących do tzw. zadań własnych gmin oraz rozwoju gospodarczego i obsługi rolnictwa (co wynika z koncentracji podmiotów i instytucji działających na ich rzecz).

W przypadku tej kategorii ośrodków działania w ramach kształtowania struktur i wzmacniania potencjału województwa powinny w szczególności polegać na:

- rozwoju potencjału gospodarczego (tworzenie nowych miejsc pracy, w uzasadnionych lokalizacjach - wyznaczanie terenów inwestycyjnych),
- rozwoju potencjału wsparcia rolnictwa,
- zwiększaniu możliwości obsługi mieszkańców w zakresie usług należących do zadań własnych gmin – zwłaszcza z zakresu edukacji i kultury,
- rozwoju infrastruktury i pełnienia zadań na rzecz ludności wymagającej wsparcia, w tym zwłaszcza osób z niepełnosprawnościami i osób starszych,
- rozwoju usług społecznych, zwłaszcza opiekuńczych, stymulowaniu aktywności społecznej oraz rozwoju działalności mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniom, ograniczanie zjawiska wykluczenia, zapewnienie wsparcia wychowawczego,
- rozwoju zagospodarowania służącego aktywności fizycznej i integracji, w tym zwiększania potencjału terenów zieleni, zwłaszcza pełniących rolę przestrzeni publicznych,
- rozwiązywaniu problemów środowiskowych (zwłaszcza w aspekcie stanu powietrza związanego z niską emisją z systemów grzewczych),
- wykorzystaniu potencjałów endogenicznych (specyficzne walory przyrodnicze i kulturowe mogące być podstawą dla rozwoju gospodarczego lub pełnienia ważnych funkcji rekreacyjnych i/lub integracyjnych dla lokalnych społeczności),
- rozwoju transportu publicznego w relacjach do Bydgoszczy i/lub Torunia.

W sieci osadniczej województwa kujawsko-pomorskiego wyróżnia się grupa miast bardzo małych liczących poniżej 5 tysięcy mieszkańców. Jest ich 20 i są to ośrodki bardzo zróżnicowane pod względem charakteru zagospodarowania, pełnionych funkcji (poza funkcjami ośrodków lokalnych), stanu rozwoju gospodarczego, sytuacji społecznej, statusu administracyjnego (siedziba gminy miejsko-wiejskiej lub samodzielna gmina miejska). Niektóre z tych miast prezentują bardzo korzystne wskaźniki stanu rozwoju (odniesione do liczby mieszkańców), ale cechą wspólną tych ośrodków jest obiektywnie bardzo mały potencjał rozwojowy

wynikający z niewielkich bezwzględnych wartości cech je reprezentujących (np. wielkość budżetów, liczba funkcjonujących podmiotów gospodarczych, itp.). Pomimo niewielkiej liczby mieszkańców, miasta te prezentują jednak typową dla małych miasteczek fizjonomię oraz morfologię i wykazują szereg problemów o charakterze typowo miejskim, które ograniczają ich zdolność do pełnienia roli sprawnych ośrodków lokalnych. Z tego powodu należy je uwzględnić w różnicowaniu działań i objąć preferencjami w tych rodzajach działań, gdzie specyfika tych miast stanowi ograniczenie ich rozwoju.

System transportowy województwa

Uczestnictwo województwa kujawsko-pomorskiego w procesach rozwojowych kraju, Europy i świata, a także prawidłowy i zrównoważony terytorialnie rozwój województwa, warunkowane są funkcjonowaniem sprawnego systemu transportowego w powiązaniach wewnątrzregionalnych, międzyregionalnych i krajowych, a więc powiązaniach wewnętrznych i zewnętrznych, które wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Powiązania zewnętrzne zapewniają dostępność, a powiązania wewnętrzne – spójność komunikacyjną województwa. System wymaga zapewnienia infrastruktury transportowej oraz realizacji transportu, w tym zwłaszcza organizacji i prowadzenia transportu publicznego, zapewniającego pełną i swobodną dostępność mieszkańców całego województwa do ośrodków usług wszystkich rodzajów, w tym szczególnie do stolic województwa kujawsko-pomorskiego. Na załączniku graficznym przedstawiono identyfikację dróg wojewódzkich kluczowych dla zapewnienia spójności komunikacyjnej województwa w okresie obowiązywania strategii. Wskazane drogi powinny być traktowane priorytetowo w polityce rozwoju sieci drogowej.

Pierwszy aspekt w zakresie budowy optymalnego systemu transportowego województwa stanowi tworzenie i utrzymanie relacji transportowych o znaczeniu międzyregionalnym, w tym rozbudowa/budowa **infrastruktury kluczowej dla dostępności międzyregionalnej regionu**. Zakłada się, iż w trzeciej dekadzie XXI wieku transport nadal będzie jednym z kluczowych czynników warunkujących wysoką jakość życia i rozwój gospodarczy regionu. Możliwość realizacji własnych potrzeb i interesów poza miejscem zamieszkania oraz szybkiego przemieszczania się do ważnych ośrodków buduje relacje, które są podstawą funkcjonowania w nowoczesnym społeczeństwie i motorem rozwoju gospodarczego. Większość infrastruktury mającej najważniejsze znaczenie dla relacji międzyregionalnych województwa, to infrastruktura o znaczeniu krajowym, która nie jest obszarem, za który odpowiada Samorząd Województwa. Należy więc zabiegać o jej utworzenie, modernizację i właściwe utrzymanie. Infrastruktura obsługująca kluczowe zewnętrzne relacje transportowe województwa kujawsko-pomorskiego została przedstawiona w tabeli.

Tabela 3. Infrastruktura transportowa obsługująca kluczowe zewnętrzne relacje transportowe województwa kujawsko-pomorskiego.

Nazwa infrastruktury transportowej	Stan realizacji	Oczekiwania
Port Lotniczy Bydgoszcz	funkcjonujący, do rozbudowy	Dalsze zwiększanie liczby destynacji oraz połączeń. Utrzymanie portu lotniczego po realizacji CPK, w tym jego rozbudowa w celu poprawy komfortu pasażerów; rozbudowa w zakresie ruchu cargo; budowa linii kolejowej obsługującej port lotniczy
Autostrada A1	Funkcjonująca	Utrzymanie obecnego standardu i jakości obsługi; postulat budowy węzła obsługującego Centralny Park Inwestycyjny Dźwierzno
Droga ekspresowa S5	w trakcie budowy, w trakcie projektowania	Finalizacja budowy drogi. Po 2030 roku decyzja o zwiększeniu przepustowości (3 pas ruchu). Realizacja odcinka Nowe Marzy (A1) – S7
Droga ekspresowa S10	w trakcie projektowania	Priorytetowa realizacja odcinka pomiędzy stolicami; realizacja odcinka wschodniego w sposób minimalizujący konflikty społeczne w strefie podmiejskiej Torunia i Włocławka; realizacja odcinka zachodniego,
Linia kolejowa nr 5	w trakcie projektowania	Zmiana założenia omijającego najważniejsze miasta województwa; realizacja kolei dużych prędkości w sposób satysfakcjonujący z punktu widzenia funkcjonowania województwa, a więc poprzez obsługę 5 największych miast województwa
Linia kolejowa nr 18	funkcjonująca, do przebudowy	Doprowadzenie do standardu 200 km/h. Realizacja połączeń relacji Warszawa – Szczecin, przez Włocławek, Toruń i Bydgoszcz
Linia kolejowa nr 353	funkcjonująca, do przebudowy	Doprowadzenie do standardu 200 km/h. Realizacja połączeń relacji Olsztyn - Iława - Toruń - Inowrocław - Poznań - Wrocław
Linia kolejowa nr 131	funkcjonująca, do przebudowy	Doprowadzenie do standardu 200 km/h. Realizacja połączeń relacji Trójmiasto – Bydgoszcz – Inowrocław – Metropolia Górnośląska
Linia kolejowa nr 201	funkcjonująca, do przebudowy	Budowa drugiego toru oraz elektryfikacja na północ od Maksymilianowa w celu stworzenia linii dla intensywnego transportu towarowego oraz alternatywnego połączenia pasażerskiego Bydgoszczy z Trójmiastem. Na bazie linii 201, przy stacji Bydgoszcz Emilianowo – realizacja terminala przeładunkowego jako części Węzła Logistycznego Bydgoszcz.

Linia kolejowa Trzciniec - Solec Kujawski	do zaprojektowania i realizacji	Realizacja linii łączącej linie nr 18 i 131 z łącznicą do linii nr 201, tworzącej połączenie w relacji Trzciniec - Solec Kujawski z budową przystanków obsługujących Port Lotniczy w Bydgoszczy, Park Przemysłowy w Bydgoszczy i Węzeł Logistyczny Bydgoszcz. Linia ta ze względu na rangę i rolę jaką ma pełnić w rozwoju województwa została wskazana jako Kluczowy element budujący potencjał ponadregionalny i przewagi konkurencyjne województwa. (i tam też zagadnienie to opisano).
Droga krajowa 80	funkcjonująca, do przebudowy	Realizacja drogi jako drogi klasy głównej ruchu przyspieszonego w układzie jezdni 2+2 lub 2+1
Droga krajowa 25	funkcjonująca, do przebudowy	Realizacja drogi jako drogi klasy głównej ruchu przyspieszonego w układzie jezdni 2+2 lub 2+1 z budową obwodnic
Droga krajowa 15	funkcjonująca, do przebudowy	Realizacja drogi jako drogi klasy głównej ruchu przyspieszonego w układzie jezdni 2+2 lub 2+1 z budową obwodnic
Droga krajowa 10	funkcjonująca, do przebudowy na odcinku Toruń - Płońsk	Realizacja drogi jako drogi klasy głównej ruchu przyspieszonego w układzie jezdni 2+2 lub 2+1 z budową obwodnic
Droga krajowa 62 oraz droga krajowa nr 67 na odcinku DK15 (Strzelno) – S10	funkcjonująca, do przebudowy	Realizacja drogi jako drogi klasy głównej ruchu przyspieszonego w układzie jezdni 2+2 lub 2+1 z budową obwodnic
Droga krajowa 91 na odcinku Toruń – Chełmno – Świecie oraz droga wojewódzka 240 na odcinku Świecie – Tuchola – Chojnice	funkcjonująca, do przebudowy	Realizacja drogi jako drogi klasy głównej ruchu przyspieszonego w układzie jezdni 2+2 lub 2+1 z budową obwodnic
Droga krajowa 91 na odcinku Toruń – Włocławek – Granica województwa	zrealizowany	Utrzymanie obecnego standardu i jakości obsługi
Droga wojewódzka nr 270	funkcjonująca, do przebudowy	Realizacja drogi jako drogi klasy głównej ruchu przyspieszonego w układzie jezdni 2+2 lub 2+1 z budową obwodnic
Międzynarodowa Droga Wodna E70	na odcinku na zachód od połączenia z drogą MDW E40 – do wytrasowania; docelowo do rozbudowy	Realizacja standardu obsługi zawartej w umowie AGN. Nie przewiduje się osiągnięcia standardów docelowych do roku 2030
Międzynarodowa Droga Wodna E40	do rozbudowy	Realizacja standardu obsługi zawartej w umowie AGN. Nie przewiduje się osiągnięcia standardów docelowych do roku 2030

Źródło: Opracowanie własne

Podstawowa sieć transportowa służy osiągnięciu najważniejszych celów podróży. W ujęciu transportu pasażerskiego i towarowego podstawowe kierunki obsługi województwa kujawsko-pomorskiego to:

- Trójmiasto (ośrodki miejskie i porty), a dalej Skandynawia oraz Azja Południowo-Wschodnia (jedynie w ujęciu towarowym) – obsługiwane ciągami: A1, linia nr 131, MDW E40/E70, linia nr 201
- Olsztyn, Warmia i Mazury, Litwa, Łotwa, Estonia, Rosja (Obwód Kaliningradzki) - obsługiwane ciągami: S5, DK 15 i linia nr 353
- Centralny Port Komunikacyjny, Warszawa, Łódź, Metropolia Górnośląska, Ukraina, Węgry, Kraje Bałkańskie - obsługiwane ciągami: A1, S10, MDW E40
- Poznań, Wrocław, Berlin, Praga, Europa Zachodnia – obsługiwane ciągami: S5, linia nr 353, DK 15
- Szczecin, Europa Zachodnia - obsługiwany ciągami: S10 i linia nr 18
- Środkowe i Zachodnie Pomorze - obsługiwane ciągami: DK 25, DW 240, linia nr 18, linia nr 400 (KDP)
- Konin/Koło (dojazd do A2) – obsługiwane ciągami: DK 25, DW 270

Realizacja planów rządowych dotyczących utworzenia Centralnego Portu Komunikacyjnego wraz z siecią linii kolejowych dużych prędkości (częściowo noworealizowanych, a częściowo na bazie modernizowanych istniejących linii), w sposób fundamentalny zdefiniuje strukturę funkcjonalno-przestrzenną kraju. Powstaną nowe relacje budujące powiązania miast i regionów, znacząco zmieni się czas podróży w relacjach obsługiwanych przez linie najwyższych prędkości, obszary obsługiwane przez nowe linie zyskają bardzo duże korzyści rozwojowe, a obszary z nich wyłączone – zostaną trwale zmarginalizowane, poważnie zagrożone będzie funkcjonowanie części portów lotniczych w Polsce. W interesie województwa kujawsko-pomorskiego jest doprowadzenie do takiego wytrasowania planowanych linii, by w jak największym stopniu zapewnić korzyści rozwojowe dla regionu. Województwo położone jest w przebiegu relacji pomiędzy CPK i Warszawą a Trójmiastem i Pomorzem Środkowym, co stwarza możliwość zapewnienia dostępności w sieci linii dużych prędkości dla 5 największych miast województwa oraz dodatkowo dla kilku powiatów. Taki wariant uważa się za optymalny. W momencie tworzenia projektu Strategii, prace nad siecią kolei dużych prędkości znajdowały się w fazie konsultacji społecznych Strategicznego Studium Lokalizacyjnego⁹, które zakłada bardzo niesprzyjający dla rozwoju i przyszłej dostępności województwa - przebieg linii na terenie kujawsko-

⁹ „Strategiczne Studium Lokalizacyjne Inwestycji Centralnego Portu Komunikacyjnego”, Warszawa, luty 2020 r.

pomorskiego. Za optymalny przebieg linii nr 5 uznaje się relację (Warszawa)-CPK-Płock-Włocławek-Inowrocław-Bydgoszcz/Toruń-Grudziądz-Gdańsk.

Kujawsko-Pomorskie jest także zainteresowane działaniami na rzecz użegłowania rzek. Są to działania poziomu krajowego, przewidziane w dokumentach krajowych, które przestrzennie dotyczą województwa głównie ze względu na przebieg przez jego teren międzynarodowych dróg wodnych E-40 i E-70 (która wymaga ponownego wytrasowania ze względu na bardzo ograniczoną możliwość wykorzystania obecnego przebiegu). Na rzecz rozwoju transportu wodnego prowadzone są prace studialne, a Samorząd Województwa inicjuje i wspiera inicjatywy mające na celu kompleksowe wykorzystanie rzek, oczywiście przy poszanowaniu i zachowaniu walorów środowiskowych dolin. O ile idea zagospodarowania rzek miała genezę energetyczną i transportową, to obecnie często wskazywaną bardzo istotną korzyścią jest też tzw. duża retencja¹⁰ oraz niwelowanie zagrożeń powodziowych. Zagospodarowanie rzek jest działaniem bardzo czasochłonnym, ale także skomplikowanym ze względów finansowych, technicznych i środowiskowych - w okresie obowiązywania Strategii realne jest doprowadzenie do realizacji stopnia w Siarzewie oraz rozpoczęcie prac nad kolejnymi stopniami¹¹.

Drugi aspekt w zakresie budowy optymalnego systemu transportowego województwa stanowi organizacja transportu publicznego służąca spójności województwa, w tym realizacja idei 60/90 poprzez m.in. określenie **dominującego/priorytetowego środka transportu publicznego w relacji miasta powiatowego z ośrodkami stołecznymi**. Odpowiednio ukształtowany układ połączeń transportowych, pozwala na rozwój transportu publicznego, zapewniającego pełną i swobodną dostępność mieszkańców całego województwa do ośrodków usług wszystkich poziomów. Ukierunkowanie na realizację sprawnego transportu publicznego wynika również z postrzegania go jako zasadniczego narzędzia pozytywnego wpływu i zapobiegania zjawiskom marginalizacji i depopulacji obszarów peryferyjnych oraz przeciwdziałania zjawisku utraty przez mniejsze ośrodki miejskie funkcji społeczno-gospodarczych.

W województwie kujawsko-pomorskim za jedno z priorytetowych zadań w tym zakresie uznaje się kontynuowanie prac nad koncepcją „60/90” w celu budowania wewnątrzwojewódzkiego dośrodkowego systemu transportu publicznego. Charakter województwa wyjątkowo sprzyja realizacji transportu publicznego do ośrodków stołecznych, dzięki czemu możliwa będzie powszechna i równa dostępność dla mieszkańców całego województwa wysokiej jakości usług publicznych o znaczeniu regionalnym, świadczonych w tych miastach. Koncepcja ta zakłada, że z obszaru całego województwa co najmniej jedna z jego stolic powinna być osiągalna w transporcie publicznym w 90 minut (przy czym czas jazdy z siedzib powiatów nie powinien przekroczyć 60 minut). Najważniejszym działaniem na rzecz realizacji tego założenia w najbliższej dekadzie będą działania organizacyjne i inwestycyjne na rzecz rozwoju sieci węzłów przesiadkowych oraz organizacji transportu bazującej na wykorzystaniu tych węzłów, przy jednoczesnym ustanowieniu standardu minimalnej liczby połączeń w ciągu dnia do Bydgoszczy i/lub Torunia. Niezbędna będzie koordynacja systemów transportu publicznego prowadzonych przez Samorząd Województwa oraz przewozów prowadzonych przez samorządy gminne i powiatowe oraz działalności przewoźników komercyjnych. Zakłada się, że optymalnym rozwiązaniem będzie wykorzystanie transportu kolejowego jako najbardziej ekologicznego, szybkiego, niezależnego i komfortowego środka transportu, przy czym niemożliwe jest prowadzenie obsługi wszystkich miast powiatowych w ten sposób. Miasta, dla których w najbliższej dekadzie nie planuje się działań z zakresu wdrożenia połączenia kolejowego do Bydgoszczy lub Torunia to Sępólno Krajeńskie, Żnin, Chełmno, Golub-Dobrzyń i Rybin – w przypadku tych miast należy utrzymać sprawne połączenia autobusowe i jednocześnie rozpocząć prace koncepcyjno-projektowe w kierunku docelowej obsługi koleją (zwłaszcza linia Rybin – Golub-Dobrzyń – Toruń). Wśród miast powiatowych, w przypadku których możliwe jest szersze wykorzystanie transportu kolejowego (pomimo fizycznego braku dostępu do linii) dzięki działaniom organizacyjnym, są Świecie oraz Radziejów (dowóz osób do położonych w bliskim sąsiedztwie stacji kolejowych pełniących rolę węzłów przesiadkowych). Na funkcjonowanie transportu publicznego na terenie województwa w sposób znaczący mogłaby wpłynąć realizacja rządowego Programu Kolej Plus, który zakłada: odbudowę połączenia Szubin-Żnin oraz Świecie – Terespol Pomorski. W przypadku Świecia rozwiązaniem alternatywnym, w pełni realizującym interes rozwojowy województwa kujawsko-pomorskiego, byłaby także przebudowa linii kolejowej nr 131, wprowadzająca przebieg tej linii do miasta. Dla obsługi połączeń wewnątrzregionalnych szczególnie pożądana

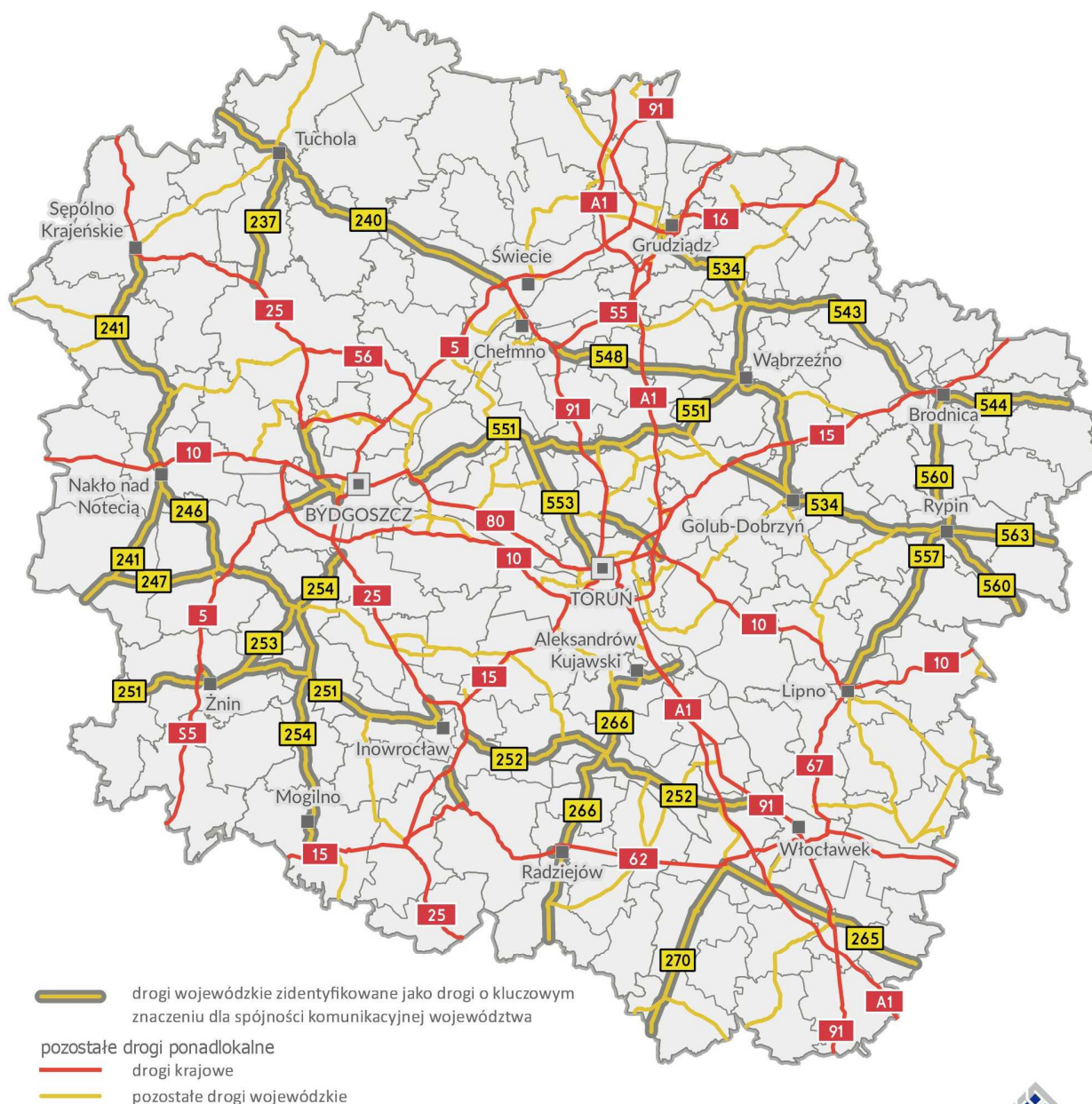
¹⁰ Ocenia się, że kaskadyzacja Wisły pozwoliłaby na zatrzymanie 32 km³ wody odprowadzanej obecnie do Bałtyku.

¹¹ W ramach koncepcji kaskadyzacji Wisły cztery z pięciu stopni wodnych planowanych do lokalizacji poniżej Włocławka, znalazłyby obszarze obecnego województwa kujawsko-pomorskiego, w: Siarzewie, Solcu Kujawskim, Chełmnie i Grudziądzu.

jest obsługa za pomocą niewielkich, ekonomicznych, szynobusów o nowoczesnych ekologicznych jednostkach napędowych.

Ważnym elementem organizacji transportu publicznego służącym zapewnieniu spójności województwa jest realizacja powiązania transportowego w relacji Bydgoszcz-Toruń, które z racji swojej wagi dla ogólnego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa w niniejszej koncepcji uwzględnione zostało jako *Kluczowy element budujący potencjał ponadregionalny i przewagi konkurencyjne województwa* (i w rozdziale poświęconym tym zagadnieniom zostało opisane).

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego Identyfikacja dróg wojewódzkich o kluczowym znaczeniu dla spójności województwa

Na mapie zamieszczone numerację jedynie dróg krajowych i dróg wojewódzkich o kluczowym znaczeniu

Źródło: Opracowanie własne

Rysunek 4. Identyfikacja dróg wojewódzkich kluczowych dla zapewnienia spójności komunikacyjnej województwa w okresie do roku 2030

Kluczowe elementy budujące przewagi konkurencyjne województwa

W modelu funkcjonalno-przestrzennym rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego identyfikuje się miejsca i obiekty specyficzne dla województwa, a przez to szczególnie istotne dla jego rozwoju. Wynikają one z posiadanych uwarunkowań (atutów, potencjałów) wewnętrznych analizowanych także w kontekście uwarunkowań zewnętrznych i realnych możliwości ich wykorzystania dla przyspieszenia rozwoju regionu.

Stanowią one niezaprzeczalne czynniki podnoszące atrakcyjność i konkurencyjność województwa, budowania wizerunku i rozpoznawalności regionu w kraju, Europie i świecie. Są to następujące zagadnienia:

- **uzdrowiska: Ciechocinek, Inowrocław, Wieniec Zdrój - jako narzędzie wykorzystania szansy wynikającej z bycia jednym z krajowych liderów w dziedzinie lecznictwa uzdrowiskowego.**

Lecznictwo uzdrowiskowe w województwie kujawsko-pomorskim, ze względu na liczne uwarunkowania regionu, tj. bogate zaplecze obiektów i specjalistów w dziedzinie lecznictwa uzdrowiskowego, stan środowiska przyrodniczego, zasoby naturalnych czynników leczniczych, stanowi jedną z ważniejszych dziedzin rozwojowych. W południowej części województwa kujawsko-pomorskiego zlokalizowane są trzy miejscowości posiadające status uzdrowiska - Ciechocinek, Inowrocław, Wieniec-Zdrój, które obsługują blisko 1/5 krajowego ruchu uzdrowiskowego.

Miejscowości uzdrowiskowe, o silnych impulsach rozwojowych, szczególnie Ciechocinek i Inowrocław, które są rozpoznawalnymi ośrodkami w skali kraju, stanowią istotny czynnik rozwoju gospodarczego - turystyki uzdrowiskowej, ale również rozwijającej się turystyki medycznej i wellness. Dotychczasowy rozwój tego sektora, wynikający z wysokiego udziału i pozycji województwa w krajowym potencjale uzdrowiskowym, spowodował, iż zdrowie i turystyka zdrowotna zostały wskazane jako jedna z inteligentnych specjalizacji regionu.

Biorąc pod uwagę współczesny, intensywny styl życia ludności, rosnącą świadomość społeczeństwa odnośnie zdrowego stylu życia, a także prognozowane zmiany demograficzne, działaniem niezbędnym jest wspomaganie w województwie rozwoju miejscowości uzdrowiskowych w jak najszerszym zakresie. Zmieniające się zapotrzebowanie na usługi tego typu i ich dostosowanie pod względem jakościowym i ilościowym jest wyzwaniem nie tylko regionu lecz całego kraju i innych rozwiniętych społeczeństw. Wskazane jest zatem szerokie wspieranie rozwoju uzdrowisk, co będzie stanowić odpowiedź na to wyzwanie i umożliwi świadczenie usług uzdrowiskowych na jak najwyższym poziomie. Wpłynie to na wzmocnienie sfery usług medyczno-uzdrowiskowych, rozwój dodatkowych, nowych usług medycznych, w tym innowacyjnych, a tym samym zwiększy konkurencyjność województwa kujawsko-pomorskiego na trudnym europejskim i światowym rynku usług i działalności - nowoczesne usługi uzdrowiskowe staną się jednym ze znaków wizerunkowych, rozpoznawalnych regionu. Rozwinięte ośrodki uzdrowiskowe regionu stanowić będą połączenie nowoczesnych sposobów leczenia i profilaktyki zdrowotnej z aktywnym wypoczynkiem i rozwojem kulturalnym, a miejscowości uzdrowiskowe stanowić będą cel pobytu już nie tylko dla kuracjuszy ale również dla osób poszukujących wypoczynku, usług z zakresu wellness, medycyny estetycznej, odnowy biologicznej czy rehabilitacji. Pojemna i nowoczesna baza uzdrowiskowa może być także potencjalnie wykorzystana w przypadku zagrożeń epidemiologicznych jako duże szpitale zakaźne.

- **Centralny Park Inwestycyjny Dźwierzno - potencjalnie najbardziej atrakcyjny wielkoobszarowy teren inwestycyjny w skali kraju.**

Jako jedno z wyzwań rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w III dekadzie XXI wieku należy uznać przyspieszenie tempa rozwoju gospodarczego regionu. Dlatego ważnym zadaniem polityki regionalnej jest wspieranie działań służących zintensyfikowaniu rozwoju przedsiębiorczości. Odpowiedzią na wyzwanie jest między innymi wykorzystanie potencjału związanego z obecnością na terenie gminy Chełmża specyficznego i unikatowego w skali kraju terenu inwestycyjnego o dużej, zwartej powierzchni (468 ha) będącego własnością Skarbu Państwa - Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa (co znacznie upraszcza procedury administracyjne związane z pozyskaniem gruntu). Wskazany teren obecnie jest na etapie określania najważniejszych zadań zmierzających do utworzenia Centralnego Parku Inwestycyjnego Dźwierzno. Wysoka atrakcyjność inwestycyjna tego terenu, poza czynnikami wyżej wymienionymi, wynika również z jego lokalizacji bezpośrednio przy autostradzie A1 (teren wymaga realizacji zjazdu z A1), bliskości do największych miast w województwie Bydgoszczy (50 km) i Torunia (25 km), stanowiących dostęp do szerokich zasobów kadrowych w tym kadr menedżerskich i specjalistycznych oraz brak istotnych barier środowiskowych, technicznych i społecznych ograniczających różnego rodzaju potencjalne działalności gospodarcze. Dodatkowo teren objęty jest patronatem Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej (PSSE). Inicjatywa wiążąca się z realizacją Centralnego Parku Inwestycyjnego Dźwierzno jest szansą na znaczne przyspieszenie wzrostu gospodarczego nie tylko środkowo-północnej części województwa, lecz również w sytuacji bardzo małej dostępności tak dużych terenów inwestycyjnych, stwarza szansę lokalizacji inwestycji o znaczeniu krajowym, a nawet międzynarodowym (skala terenu pozwala na pozyskanie inwestorów wymagających wielkoobszarowych terenów do prowadzenia działalności gospodarczych).

- **Uczelnia badawcza - jako narzędzie wykorzystania szansy wynikającej z faktu nadania Uniwersytetowi im. Mikołaja Kopernika w Toruniu tytułu uczelni badawczej jako jednej z dziesięciu w kraju.**

W ostatnim dziesięcioleciu kluczem do budowy potencjału ośrodków metropolitalnych, a także rozwoju gospodarki regionów stało się wykorzystywanie szeroko rozumianego potencjału innowacyjnego (kapitał ludzki i kreatywny, badania naukowe i stosowane). Jednym z jego elementów jest funkcjonowanie renomowanych ośrodków naukowo-badawczych, w tym uczelni wyższych. Z uwagi na powyższe, wyzwaniem stojącym przed województwem kujawsko-pomorskim w trzeciej dekadzie XXI w. będzie wykorzystanie istniejących struktur jako katalizatora procesu implementacji innowacyjnych rozwiązań wraz z ciągłym podnoszeniem jakości prac naukowo-badawczych, a także wspomaganie tworzenia nowych instytucji służących budowie tego potencjału. Taką rolę pełnić będzie przede wszystkim Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, który w konkursie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza” wskazany został jako 1 z 10 uczelni badawczych w Polsce. Konsekwencją tego wyboru będzie zwiększenie finansowania pozwalające na podniesienie konkurencyjności uczelni w stosunku do zagranicznych ośrodków akademickich. Jednocześnie zaznacza się, iż na potencjał naukowo-badawczy regionu składają się również inne uczelnie i jednostki badawczo-rozwojowe, których rozwój powinien być ustawicznie wspierany. W interesie województwa leżą wszelkie działania mające na celu wzrost konkurencyjności tych ośrodków szczególnie w obszarze nauk technicznych czy też techniczno-przyrodniczych gdyż pełnić będą one kluczową rolę w kreowaniu nowoczesnej gospodarki. Jedną z opcji rozwoju uczelni bydgoskich w nawiązaniu do prognozowanego zapotrzebowania na rynku pracy może być wykreowanie marki Politechnika Bydgoska.

- **Obszar zasobu gleb najwyższych klas - rolnicza przestrzeń produkcyjna - jako narzędzie wykorzystania szansy wynikającej z bycia jednym z krajowych liderów w dziedzinie produkcji żywności.**

Użytki rolne na terenie województwa zajmują prawie 1,1 mln ha. Pomimo zróżnicowanej przydatności, znaczna ich część wykorzystywana jest do wielkoskalowej produkcji rolniczej, co powoduje, że województwo kujawsko-pomorskie zaliczane jest do czołowych producentów płodów rolnych na terenie kraju, notując w zakresie niektórych kierunków produkcji nawet kilkunastoprocentowe udziały w produkcji krajowej. Rolnicza przestrzeń produkcyjna, w połączeniu z korzystnymi uwarunkowaniami pozaprodukcyjnymi (wysoka kultura rolna, stosunkowo korzystna struktura wielkościowa, dobrze funkcjonujące doradztwo, zaplecze naukowo-badawcze, tradycje przetwórstwa) stanowi więc bardzo istotny potencjał, który zamierza się wykorzystywać także w kolejnych latach do tworzenia przewag konkurencyjnych w dziedzinie gospodarki.

Wskazany w koncepcji obszar przedstawia w przybliżeniu zasięg koncentracji kluczowego zasobu rolniczej przestrzeni produkcyjnej, który na tym etapie planowania strategicznego ma na celu wskazanie głównych rejonów najwyższego potencjału dla dalszego rozwoju rolnictwa w regionie i kształtowania pozycji lidera w zakresie produkcji rolniczej w kraju. Na etapie dalszego planowania rozwoju województwa zasób ten będzie wymagał szczegółowej delimitacji mającej na celu wskazanie terenów rolnych o najwyższej przydatności dla rolnictwa (obejmując obok gleb klas I-IIIb także duże powierzchnie zwartych obszarów gleb klas IV oraz pozostałe uwarunkowania czy to środowiskowe czy społeczno-gospodarcze). Należy założyć, iż delimitacja ta nastąpi w planie zagospodarowania przestrzennego województwa. Identyfikacja obszarów koncentracji kluczowego zasobu rolniczej przestrzeni produkcyjnej w polityce Samorządu Województwa jest działaniem niezmiernie ważnym, bowiem wskazany obszar będzie podlegał nie tylko na ochronie przed nierolniczym wykorzystaniem, ale też umożliwi koncentrację działań, w tym finansowych i organizacyjnych, zmierzających do utrzymania i wzbogacenia szeroko rozumianych dogodnych warunków prowadzenia działalności rolniczej.

- **Węzeł Logistyczny Bydgoszcz - jako narzędzie wykorzystania szansy wynikającej z przebiegu przez region multimodalnych międzynarodowych szlaków transportowych, umożliwiających powiązanie regionu z m.in. portami morskimi w Trójmieście.**

Jednym z wciąż niewykorzystanych bardzo istotnych potencjałów rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego jest jego potencjał logistyczny. Wynika on bezpośrednio z położenia regionu na przecięciu szlaków komunikacyjnych oraz dynamicznego rozwoju portów morskich w Gdańsku i Gdyni (wymagających współpracy w zakresie logistyki z zapleczem w głębi lądu), przy jednoczesnym wzroście zapotrzebowania na transport towarowy w ogóle. Z uwagi na powyższe, w koncepcji rozwoju województwa uwzględniono Węzeł Logistyczny Bydgoszcz, jako potencjalny biegun rozwoju o

znaczeniu regionalnym. Węzeł w założeniu będzie tworzony przez platformę multimodalną Bydgoszcz-Solec Kujawski na rzece Wiśle oraz terminal kolejowo-drogowy w Emilianowie. Należy zaznaczyć, iż oba obiekty mają być względem siebie komplementarne – rozwiązanie drogowo-kolejowe ze względów infrastrukturalnych i przestrzennych predystynowane jest do obsługi Portu Gdynia natomiast platforma multimodalna Bydgoszcz-Solec Kujawski stanowić będzie zaplecze Portu Gdańsk. Węzeł Logistyczny Bydgoszcz ma szansę stać się istotnym punktem na mapie relacji w transporcie towarowym w skali krajowej i międzynarodowej.

- **Tramwaj metropolitalny relacji Bydgoszcz – Toruń jako narzędzie służące wykorzystaniu szansy wynikającej z bliskiego położenia dwóch ośrodków regionalnych, umożliwiającej wykorzystanie i integrację łącznego potencjału tych miast.**

Województwo kujawsko-pomorskie zajmuje stosunkowo zwarty obszar, a jego niezaprzeczalnym atutem na tle pozostałych województw jest obecność w centrum regionu, dwóch relatywnie dużych, zlokalizowanych w bardzo bliskiej odległości od siebie, ośrodków stołecznych, stanowiących koncentracje funkcji istotnych dla rozwoju całego województwa. Daje to możliwość zaspokajania potrzeb mieszkańców województwa nie przez jedno, a przez dwa miasta stołeczne, podobnie jak mieszkańcom każdego z tych miast daje możliwość wykorzystania potencjału sąsiedniego miasta do poprawy jakości życia. Obecnie obydwie miasta są powiązane komunikacyjnie za pomocą linii kolejowej nr 18 (i systemu transportowego zrealizowanego w ramach projektu BiTCity) oraz dróg krajowych nr 10 i nr 80. Wykorzystanie oraz wzmacnianie potencjału obydwu miast poprzez wzajemną integrację jest ważnym instrumentem realizacji celu nadrzędnego polityki rozwoju województwa. Odzwierciedleniem tego podejścia w III dekadzie będą działania na rzecz realizacji linii tramwaju metropolitalnego łączącego Bydgoszcz i Toruń, pozwalającej na połączenie centrów obydwu miast oraz licznych obiektów usługowych o znaczeniu regionalnym (np. szkoły wyższe, szpitale, obiekty kultury i sportu). Połączenie szynowe będzie realną niskoemisyjną alternatywą dla transportu autobusowego oraz transportu indywidualnego i znacząco poprawi wzajemną dostępność komunikacyjną stolic, zwłaszcza tych ich części, które w obecnie funkcjonującym systemie transportu publicznego nie są bezpośrednio dostępne w relacjach do sąsiedniego miasta (północna część Torunia, Fordon). Poza wzmocnieniem relacji projekt ten pozwoli zmniejszyć ruch na znacząco już obciążonej drodze krajowej nr 80 oraz ściślej powiązać miasta z ich obszarami funkcjonalnymi przy pomocy nowoczesnego, ekologicznego środka transportu. W relacjach metropolitalnych rozwiązanie to ma szansę stać się funkcjonalnym zwornikiem całej aglomeracji, a jednocześnie rozpoznawalnym przykładem sukcesu transportu zbiorowego w skali kraju jak i w całej Europie.

- **Linia kolejowa Trzciniec – Port Lotniczy - Solec Kujawski - jako narzędzie służące wykorzystaniu szansy rozwoju gospodarczego i wzrostu konkurencyjności, wynikającej z możliwości zbudowania spójnego układu transportu kolejowego oraz powiązanie transportu kolejowego z lotniczym.**

Budowa linii kolejowej łączącej linie nr 18 i 131 z łącznicą do linii nr 201, tworzącej połączenie w relacji Trzciniec - Solec Kujawski z budową przystanków obsługujących Port Lotniczy Bydgoszcz, Park Przemysłowo Technologiczny Bydgoszcz i Węzeł Logistyczny Bydgoszcz, doprowadzi do połączenia strategicznych elementów mających wieloaspektowe znaczenie dla rozwoju gospodarki województwa. Podstawowym celem, który leżał u podstaw wprowadzenia tej linii do polityki regionalnej województwa, jest zapewnienie bardzo dobrej bezpośredniej dostępności Portu Lotniczego w Bydgoszczy, nie tylko w relacjach wewnątrzregionalnych ale także z kilku sąsiednich ośrodków regionalnych (co czyniłoby PLB atrakcyjnym portem dla obszaru zamieszkiwanego przez kilka milionów osób). Jednak wraz z rozwojem Bydgoskiego Parku Przemysłowo-Technologiczny, rozwijaną ideą Węzła Logistycznego Bydgoszcz (połączy Terminal Intermodalny Emilianowo i Platformę Multimodalną Bydgoszcz-Solec Kujawski¹²), a także uwzględniając fakt, że linia może obsłużyć mieszkańców południowych dzielnic Bydgoszczy, jej znaczenie ekonomiczne i społeczne będzie znacznie większe od pierwotnie zakładanego. Budowa ww. linii kolejowej niejako „domknie” system inwestycji zlokalizowanych w tej części województwa, a służących rozwojowi gospodarczemu całego regionu. Ponadto umożliwi objęcie komunikacją publiczną miejsc generujących dużą liczbę miejsc pracy, co z kolei da impuls dla jeszcze większego rozwoju istniejących terenów przemysłowych. W konsekwencji pozwoli to na powstanie nie tylko sprawnego systemu komunikacji miejskiej/podmiejskiej ale również na wykorzystanie rozbudowanego węzła do stworzenia siatki połączeń dojazdowych z dalszych części województwa, np. z kierunku Inowrocławia, Nakła, Chełmży, Tucholi.

¹²Terminal Intermodalny Emilianowo i Platforma Multimodalna Bydgoszcz-Solec Kujawski wchodzi w skład Węzła Logistycznego Bydgoszcz

Obszary wymagające rozwiązania sytuacji problemowej

W przestrzeni województwa kujawsko-pomorskiego identyfikuje się obszary, na których rozpoznano występowanie niekorzystnych zjawisk, o charakterze i natężeniu na tyle istotnym, że powinny zostać uznane za bariery rozwojowe nie tylko obszarów, na których identyfikuje się ich występowanie, ale również pośrednio całego województwa (ponieważ skala oddziaływań tych problemów jest na tyle istotna, że ogranicza prawidłowy rozwój województwa jako całości, zwłaszcza powodując dywergencję w jakości życia i poziomie rozwoju gospodarczego). Koncepcja rozwoju województwa nie może więc nie uwzględniać tak istotnych uwarunkowań rozwoju. Zidentyfikowane obszary problemowe o takim charakterze wymagają szczególnego wsparcia rozwojowego – w postaci dedykowanych działań w zakresie likwidacji przyczyn, niwelowania skutków lub adaptacji do niekorzystnego zjawiska. Za szczególnie zagrożone należy uznać te tereny, w których ma miejsce współwystępowanie wskazanych problemów. Jednocześnie zaznacza się, że należy stale monitorować zarówno samo występowanie jak i poziom problemów na obszarze województwa w celu dostosowywania kierunku planowanego wsparcia do zachodzących zmian, a także możliwych zmian zasięgu obecnie wyznaczonych obszarów problemowych, które mogą wynikać z ogólnej sytuacji społeczno-gospodarczej występującej w kraju.

W koncepcji rozwoju województwa wskazuje się trzy zagadnienia wymagające rozwiązania sytuacji problemowej, w zakresie:

- negatywnej sytuacji społeczno-gospodarczej,
- gospodarowania zasobami wody na terenie województwa ze szczególny uwzględnieniem skrajnego niedoboru wody dla rolnictwa,
- peryferyjności transportowej.

Obszary występowania powyższych problemów należy utożsamiać z kategorią „obszarów strategicznej interwencji” w rozumieniu Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030.

Obszary negatywnej sytuacji społeczno-gospodarczej. Zidentyfikowane w przestrzeni województwa obszary wymagające poprawy negatywnej sytuacji społeczno-gospodarczej stanowią miejsca występowania problemów niskiego poziomu rozwoju społecznego oraz niskiego poziomu przedsiębiorczości (dodatkowo w części z tych gmin identyfikuje się zaawansowane procesy starzenia się społeczeństwa). Powyższe zagadnienia identyfikuje się jako szczególnie istotne i mające kluczowy wpływ na poziom rozwoju województwa w najbliższej dekadzie. Ponadto są one ze sobą silnie powiązane i w obszarach ich kumulacji wzajemnie potęgują narastanie problemów społeczno-gospodarczych. Jedną z podstawowych przyczyn zaistniałej sytuacji jest niski poziom rozwoju społecznego, który związany jest głównie z mentalnością mieszkańców, a poprzez wieloaspektowe związki przyczynowo-skutkowe, przekłada się na obniżanie jakości życia oraz konkurencyjności gospodarki regionu. Na wskazanych obszarach zidentyfikowano również niski poziom przedsiębiorczości mający bezpośredni wpływ na rozwój gospodarczy regionu, a związany pośrednio z niską aktywnością mieszkańców (pochodna problemu niskiego poziomu rozwoju społecznego). Na dwa powyższe negatywne zjawiska nakłada się problem związany z procesami starzenia się społeczeństwa, zachodzącymi na obszarze całego kraju, jednak ze względu na swoją specyfikę będącymi akceleratorem dla problemów społecznych (wpływając na spadek liczby ludności i na niekorzystne kształtowanie się struktur ludnościowych) i gospodarczych (wpływając na rynek zbytu, konsumpcję dóbr i usług oraz rynek pracy), a tym samym w obszarach o szczególnym nasileniu tego procesu mającym ogromny wpływ na rozwój regionu we wszystkich jego aspektach. Obszary te wymagają więc wieloaspektowego wsparcia zarówno na poziomie województwa, jak i władz lokalnych – celem wsparcia z poziomu Samorządu Województwa powinno być nadawanie impulsów rozwojowych pozwalających na przełamanie negatywnej sytuacji oraz dążenie do osiągnięcia akceptowalnego poziomu życia, mierzonego dostępem do wysokiej jakości usług publicznych i do miejsc pracy, poprzez preferowanie wskazanych terenów przy formułowaniu interwencji w tym zakresie.

Za obszary negatywnej sytuacji społeczno-gospodarczej uważa się zarówno gminy delimitowane na poziomie regionalnym (wynik analiz diagnostycznych przeprowadzonych na potrzeby Strategii rozwoju województwa) oraz gminy i miasta wskazane dla województwa na poziomie krajowym, analizach wykonywanych na rzecz Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju¹³. Częściowo obydwie delimitacje są terytorialnie zbieżne. W koncepcji są one postrzegane odrębnie, ponieważ były dokonywane na podstawie innych kryteriów, jak też ewentualna interwencja mająca na celu rozwiązanie problemów, będzie realizowana za pomocą różnych narzędzi, przez różne organy kompetencyjne (poziomy polityki - regionalnej i krajowej).

¹³ W koncepcji uwzględniono wynik aktualizacji tych ośrodków i obszarów, dokonanej w roku 2020 („Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy)” oraz „Aktualizacja delimitacji obszarów problemowych na 2018 rok”).

Identyfikację **Obszarów negatywnej sytuacji społeczno-gospodarczej** uważa się za integralną część „Koncepcji rozwoju funkcjonalno-przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego” ponieważ stałą troską i dążeniem Samorządu Województwa powinny być działania na rzecz poprawy stanu rozwoju obszarów o obiektywnie niskim jego poziomie, bowiem utrzymywanie tego stanu zagrażałoby realizacji nadrzędnego celu rozwojowego związanego z zapewnieniem wysokiej jakości życia. Jednak przedstawionej na załączniku do rysunku „Modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030” delimitacji obszarów problemowych nie należy traktować jako niezmiennej przez cały okres obowiązywania Strategii. Jeżeli w procesie monitorowania stanu rozwoju województwa stwierdzać się będzie istotne zmiany w zasięgu występowania problemów społeczno-gospodarczych, dopuszcza się przyjmowanie przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego zaktualizowanych delimitacji Obszarów negatywnej sytuacji społeczno-gospodarczej (identyfikowanych na poziomie regionalnym¹⁴) które od momentu przyjęcia aktualizacji będą stanowiły podstawę różnicowania polityki rozwoju. Tego typu aktualizacje poza sytuacjami wyjątkowymi, nie powinny być jednak dokonywane częściej, niż raz na dwa lata.

Podkreślić należy, że podobnie jak inne regiony, także województwo kujawsko-pomorskie jest wewnętrznie zróżnicowane pod względem niemal wszystkich aspektów opisujących stan rozwoju. Zróżnicowanie stanu rozwoju jest zjawiskiem normalnym i typowym dla każdego systemu społeczno-gospodarczego w każdym terytorialnym poziomie odniesienia. Celem polityki rozwoju województwa w III dekadzie XXI wieku nie będzie bezwzględne dążenie do wyrównania stanu rozwoju (Samorząd Województwa nie jest także wyposażony w instrumenty zapewniające pełne i skuteczne działanie w tym kierunku), tylko dążenie do: nadania obszarom najbliższym takich impulsów rozwojowych (przeprowadzenie interwencji w takim stopniu) by jakość życia w nich spełniała standardy oczekiwane i satysfakcjonujące w III dekadzie XXI wieku, umożliwiania obszarom o wysokim i bardzo wysokim stanie rozwoju – dalszego rozwoju, czerpania korzyści wynikających ze zróżnicowania województwa (umożliwiania rozwoju różnych części województwa w oparciu o ich swoiste potencjały endogeniczne). Jest więc możliwe, że w przyszłości zróżnicowania stanu rozwoju wewnątrz województwa, mogą się utrzymywać, a nawet powiększać. O ile standardy jakości życia w obszarach o najbliższym stanie rozwoju będą satysfakcjonujące, nie należy oceniać takiej sytuacji negatywnie.

Gospodarowanie zasobami wody na terenie województwa ze szczególnym uwzględnieniem obszaru niedoboru wody dla rolnictwa. W szeroko pojmowanym procesie rozwoju społeczno-gospodarczego coraz mocniej eksponuje się kwestię niedoboru zasobów wodnych w skali regionalnej i lokalnej, co przejawia się w postaci wyraźnie odczuwanego deficytu wody w różnych dziedzinach aktywności mieszkańców regionu. Problem ten wymaga kompleksowego podejścia z uwzględnieniem różnorodnych aspektów gospodarki wodnej, zarówno o charakterze ekonomiczno-gospodarczym jak i środowiskowo-przestrzennym czy etycznym. Woda stanowi ważny składnik wyżywienia oraz surowiec niezbędny w wielu procesach produkcyjnych i usługowych, a także czynnik podtrzymujący ekosystemy i regulujący klimat. Zalicza się ją do dóbr wspólnych, dostępnych dla wszystkich. Dlatego właściwe gospodarowanie wodą musi uwzględniać zarówno aspekty przyrodnicze, jak i aspekty społeczne, w kontekście potrzeb dla celów komunalnych, przemysłowych, rolniczych, czy rekreacyjnych. Rozmieszczenie potrzeb wodnych, uzależnionych od rozwoju społeczno-gospodarczego, nie zawsze pokrywa się z rozmieszczeniem zasobów wodnych, ich jakością i dostępnością. Dochodzi do tego degradacja środowiska powodowana przez człowieka, jak również zmiany klimatyczne. Stąd konieczność działań na rzecz poprawy stanu wód i środowiska wodnego, ochrona przed dalszym pogarszaniem jej stanu i jakości, ograniczenie i eliminowanie zanieczyszczeń wód oraz wspieranie zrównoważonego rozwoju. Wymaga to podjęcia działań planistycznych, organizacyjnych a także inwestycyjnych wspartych szeroką aktywnością informacyjno-edukacyjną ze strony jednostek samorządu terytorialnego oraz właściwych instytucji i organizacji. Niezbędne jest nadanie odpowiedniego impulsu działaniom zmierzającym do ochrony zasobów wodnych, poprawy stanu i jakości wód oraz wypracowania zintegrowanego systemu gospodarowania wodami w wymiarze regionalnym i lokalnym. Obszary suszy obejmują tereny intensywnego rozwoju produkcji rolnej w województwie kujawsko-pomorskim, które jest czołowym producentem żywności w Polsce, a rolnictwo jest jedną z głównych dziedzin jego rozwoju gospodarczego. Susza, obejmująca obszary intensywnego rozwoju produkcji rolnej w województwie kujawsko-pomorskim może prowadzić zatem do zagrożenia stabilności gospodarki regionu w dziedzinie produkcji rolnej, a w szerszym ujęciu – zagraża pewnym aspektem bezpieczeństwa żywnościowego kraju. Negatywny wpływ zjawiska suszy na rozwój województwa kujawsko-pomorskiego z dużym prawdopodobieństwem może być większy niż w pozostałych regionach kraju – wynika to ze specyficznych uwarunkowań tego rozwoju, w którym rolnictwo odgrywa znaczącą rolę, jak też z faktu, że obszar suszy dotyczy rejonów szczególnie predestynowanych do produkcji rolnej. Utrata efektywności

14 Podobnie należy spodziewać się aktualizacji obszarów i ośrodków wskazywanych z poziomu krajowego

produkcji rolnej związanej z problemem nieutrzymania właściwego środowiska glebowego, niewątpliwie spowoduje obniżenie konkurencyjności województwa kujawsko-pomorskiego na płaszczyźnie krajowej.

Problem suszy w głównej mierze obejmuje południową i południowo-zachodnią część regionu, w tym Kujawy, dotyczy jednak coraz to większych obszarów województwa kujawsko-pomorskiego i wiąże się nie tylko z długotrwałym brakiem opadów atmosferycznych, ale również z malejącymi dyspozycyjnymi zasobami wód powierzchniowych i podziemnych w okresie niedoboru wody dla roślin i potrzeb ich nawadniania, a także ze zmianą struktury opadów (większa niż kiedyś częstotliwość deszczów nawalnych oraz ich większy udział w ogólnej sumie opadów).

Dla utrzymania rolniczej specjalizacji województwa w systemie gospodarczym kraju, w rejonach skrajnego niedoboru wody dla rolnictwa, niezbędne jest podejmowanie działań ograniczających utratę wody w glebie oraz poprawiających jej właściwości wchłaniania i przesiąkania. Zakłada się, iż zapobieganie i przeciwdziałanie skutkom suszy i zmian klimatycznych w rejonach trwałego niedoboru wody dla rolnictwa opierać się będzie na wielostronnym podejściu do problemu jej niedoborów, podejmowane będą **kompleksowe rozwiązania uwzględniające specyfikę terenów i gleb wspierane przez** badania naukowe, transfer wiedzy i innowacji. Działanie te są niezbędne dla realizacji aspiracji, w kierunku pełnienia przez kujawsko-pomorskie roli lidera w sektorze rolniczym i rolno-spożywczym, w tym woli wprowadzania zdecydowanych zmian w zakresie jakości produkowanej żywności.

Obszary peryferyjności transportowej. Wskazane w przestrzeni województwa obszary peryferyjności transportowej związane są z działaniami na rzecz niwelowania wykluczenia komunikacyjnego na obszarach peryferyjnych (wykluczenie to polega na braku możliwości sprawnego dojazdu do i z stolicy województwa w transporcie publicznym). Wprawdzie realizacja koncepcji systemu „60/90” zakłada podział zadań pomiędzy szczebel Samorządu Województwa i samorządów lokalnych, ale w modelu wyznaczono tereny, które mogą wymagać wsparcia w przezwyciężeniu problemu możliwości dojazdu do siedziby powiatu lub innych węzłów przesiadkowych systemu wojewódzkiego. Jeśli na poziomie lokalnym transport zbiorowy nie działa poprawnie nie można oczekiwać, że rozwiązaniem jest tam prowadzenie zadań transportowych prowadzonych z poziomu województwa. Jest to domena samorządów lokalnych, których działania można jedynie wspierać z wyższego poziomu. Sprawny transport publiczny w wymiarze lokalnym i regionalnym jest mechanizmem przeciwdziałania depopulacji obszarów zmarginalizowanych oraz prawidłowego rozwoju małych ojczyzn, które budują wspólnotę samorządową województwa.

Polityka terytorialna województwa

„Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020. Plan Modernizacji 2020+” wprowadziła do polityki regionalnej województwa instrument „polityki terytorialnej”, który w ostatnich latach był realnie stosowany w prowadzeniu polityki rozwoju województwa. Polityka terytorialna polega na różnicowaniu działań wobec miast i ich obszarów funkcjonalnych, na podstawie ich oczekiwanej roli i znaczenia w systemie społeczno-gospodarczym województwa, w tym przede wszystkim zakłada koncentrację wsparcia na tych działalnościach, które realizują interes rozwoju województwa adekwatny do pozycji danego miasta i jego obszaru funkcjonalnego (wychodzi się tu z hierarchizacji sieci osadniczej, a więc z zadań typowych dla każdego z poziomów i z charakteru relacji pomiędzy miastami, a ich obszarami funkcjonalnymi).

Dotąd w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowały następujące poziomy polityki terytorialnej: poziom miast stołecznych i ich obszaru funkcjonalnego (1 obszar), poziom tzw. miast średnich i ich obszarów funkcjonalnych (3 obszary), poziom powiatowy – generalnie oparty o związki z siedzibą danego powiatu, z modyfikacjami w stosunku do powiatów częściowo włączonych do wcześniej wymienionych obszarów wyższego rzędu (17 obszarów), poziom realizacji Lokalnych strategii Rozwoju (w ramach instrumentu RLKS), tożsamy z zasięgami lokalnych grup działania (LGD), które w części przypadków nawiązywały do podziału powiatowego.

Przedstawiona powyżej idea polityki terytorialnej zostaje podtrzymana w „Strategii Przyspieszenia 2030+”. Jej szczegółowe założenia zostaną sprecyzowane w odrębnym dokumencie operacyjnym, przy respektowaniu zasad określonych w niniejszej Strategii. Dla okresu programowania 2021-2027 utrzymuje się 4 zasadnicze poziomy polityki terytorialnej: (I) poziom związany z ośrodkami stołecznymi (Bydgoszcz i Toruń) i obszarem powiązanim z nimi funkcjonalnie, (II) poziom związany z miastami średnimi (Włocławek, Grudziądz i Inowrocław) oraz obszarami powiązanimi z nimi funkcjonalnie, (III) poziom związany z miastami powiatowymi oraz obszarami powiązanimi z nimi funkcjonalnie, (IV) poziom realizacji instrumentu RLKS (obszar objęty Lokalnymi Strategiami Rozwoju), który odpowiada zasięgowi działania poszczególnych LGD – dla tego poziomu

nie formułuje się w Strategii założeń delimitacji (pozostawia się ją do decyzji na poziomie lokalnym) oraz szczegółowego zakresu zadań (są to zadania związane z rozwojem i integracją lokalnych społeczności, będą ściśle zależne od dedykowanego instrumentu finansowego – Regionalnego Programu Operacyjnego oraz ustaleń Lokalnych Strategii Rozwoju). Niezależnie od powyżej określonych poziomów polityki terytorialnej, wynikających z poziomów hierarchicznych sieci osadniczej, dopuszcza się stosowanie także innych instrumentów terytorialnego różnicowania wsparcia, dopuszczonych przez Komisję Europejską i/lub właściwe ministerstwo. Tego typu instrumenty zamierza się wykorzystywać do prowadzenia interwencji w ramach Obszarów Strategicznej Interwencji¹⁵, zidentyfikowanych na poziomie wojewódzkim, wobec których politykę rozwoju adekwatną do przedmiotu delimitacji prowadzi Samorząd Województwa (niebędących miejskimi obszarami funkcjonalnymi). Ewentualne inne od wymienionych powyżej i dedykowanych dla poziomów (I), (II), (III), (IV) instrumenty terytorialnego różnicowania wsparcia, nie mogą modyfikować zasięgów przestrzennych obszarów wyróżnionych na poziomach (I), (II), (III), (IV) – powinny być realizowane niezależnie od nich (stanowiąc swoiste „nakładki” na powyższe instrumenty), w zakresie terytorialnym i merytorycznym określonym specyficznie dla danego dodatkowego instrumentu (w szczególności do tej kategorii zaliczają się obszary funkcjonalne miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze w rozumieniu SOR). Dla obszarów, objętych są różnymi instrumentami polityki terytorialnej dostępne są narzędzia i zakresy interwencji określone dla każdego z tych instrumentów.

Poziom (I) i poziom (II) stanowią „obszary strategicznej interwencji” w nomenklaturze krajowych dokumentów kształtujących politykę rozwoju.

Tabela 4. Rodzaj instrumentu polityki terytorialnej wskazanego do stosowania na określonym poziomie polityki terytorialnej w województwie kujawsko-pomorskiego na potrzeby perspektywy finansowej 2021-2027

Poziom polityki terytorialnej	Podstawowy rodzaj instrumentu polityki terytorialnej na danym poziomie
(I) poziom związany z ośrodkami stołecznymi (Bydgoszcz i Toruń) i powiązany z nimi funkcjonalnie (MOF Bydgoszczy i Torunia)	ZIT
(II) poziom związany z miastami średnimi (Włocławek, Grudziądz i Inowrocław) oraz obszarami powiązany z nimi funkcjonalnie, (MOF Włocławka, MOF Grudziądz, MOF Inowrocławia)	ZIT
(III) poziom związany z miastami powiatowymi oraz obszarami powiązany z nimi funkcjonalnie (MOF-y poszczególnych miast powiatowych)	ATT
(IV) Lokalne Grupy Działania	RLKS
Inne obszary stosowania instrumentów polityki terytorialnej	ATT

Źródło: Opracowanie własne

Podkreślić także należy zróżnicowane relacje terytorialne pomiędzy różnymi instrumentami polityki terytorialnej. Ustala się możliwość zaistnienia następujących relacji pomiędzy różnymi rodzajami instrumentów polityki terytorialnej:

- Gmina objęta instrumentem poziomem (I) polityki terytorialnej:
Nie może być objęta instrumentem poziomem (II) polityki terytorialnej
Może być objęta dowolnymi pozostałymi instrumentami polityki terytorialnej (w tym może być włączona do różnych obszarów objętych „innymi” instrumentami polityki terytorialnej)
- Gmina objęta instrumentem poziomem (II) polityki terytorialnej:
Nie może być objęta instrumentem poziomem (I) polityki terytorialnej
Może być objęta dowolnymi pozostałymi instrumentami polityki terytorialnej (w tym może być włączona do różnych obszarów objętych „innymi” instrumentami polityki terytorialnej)
- Gmina objęta instrumentem poziomem (III) polityki terytorialnej:
Może być objęta dowolnymi pozostałymi instrumentami polityki terytorialnej (w tym może być włączona do różnych obszarów objętych „innymi” instrumentami polityki terytorialnej)
- Gmina objęta instrumentem poziomem (IV) polityki terytorialnej:
Może być objęta dowolnymi pozostałymi instrumentami polityki terytorialnej (w tym może być włączona do różnych obszarów objętych „innymi” instrumentami polityki terytorialnej)
- Gmina objęta obszarem stosowania innego instrumentu polityki terytorialnej:
Może być objęta dowolnymi pozostałymi instrumentami polityki terytorialnej (w tym może być włączona do różnych obszarów objętych „innymi” instrumentami polityki terytorialnej) – pod

¹⁵ Patrz rozdział „Obszary Strategicznej Interwencji w województwie kujawsko-pomorskim”

warunkiem, że nie wykluczają tego kryteria formalne obowiązujące dla danego instrumentu polityki terytorialnej, którym jest objęta.

Dla poszczególnych poziomów określa się w sposób ramowy następujące zakresy tematyczne, w ramach których możliwe jest formułowanie interwencji wspieranej z poziomu Samorządu Województwa w ramach polityki terytorialnej:

Tabela 5. Poziomy polityki terytorialnej w województwie kujawsko-pomorskiego

Poziom polityki terytorialnej	Oczekiwana rola i znaczenie w rozwoju województwa	Najważniejsze zakresy tematyczne, w ramach których możliwe jest formułowanie interwencji wspieranej z poziomu Samorządu Województwa w ramach polityki terytorialnej
(I) poziom związany z ośrodkami stołecznymi (Bydgoszcz i Toruń) i obszarem powiązanim z nimi funkcjonalnie (MOF Bydgoszczy i Torunia)	Wysoka sprawność i jakość działalności związanych ze stymulowaniem jakości życia i kształtowaniem konkurencyjności gospodarki – w skali całego województwa.	<ul style="list-style-type: none"> • rozwijanie potencjału usług o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym – szkolnictwo wyższe, nauka, działalność badawczo-rozwojowa, specjalistyczna i wysokospecjalistyczna ochrona zdrowia, kultura wysoka, lokowanie instytucji szczebla krajowego i międzynarodowego, lokowanie obiektów o znaczeniu symbolicznym – stanowiących wyróżniki tożsamościowe miast, • wzmacnianie działalności o znaczeniu lokalnym, ale stanowiących bezpośrednio tło dla pełnienia funkcji regionalnych i ponadregionalnych (edukacja na wszystkich poziomach, opieka nad dziećmi w wieku do lat 3, lokalne instytucje kultury, przestrzenie publiczne oraz infrastruktura dla aktywności fizycznej i integracji, poprawa stanu środowiska w mieście – zwłaszcza stanu powietrza), • rozwoju infrastruktury i pełnienia zadań na rzecz ludności wymagającej wsparcia, w tym zwłaszcza osób z niepełnosprawnościami i osób starszych, • rozwiązywanie problemów środowiskowych (zwłaszcza w aspekcie stanu powietrza związanego z transportem i niską emisją z systemów grzewczych), ochrona przyrody i wzmacnianie bioróżnorodności, • porządkowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej (estetyzacja zagospodarowania, gentryfikacja dzielnic centralnych, deglomeracja przemysłu z centrów miast, rewitalizacja), • rozwijanie rynków pracy o znaczeniu regionalnym, • dalsza integracja komunikacyjna Bydgoszczy i Torunia, • rozwój miejskiego transportu publicznego, • rozwój aglomeracyjnego transportu publicznego (w relacjach miasto - obszary podmiejskie), • drogi rowerowe jako bezpieczny dojazd do placówek usługowych, miejsc pracy i węzłów przesiadkowych.
(II) poziom związany z miastami średnimi (Włocławek, Grudziądz i Inowrocław) oraz obszarami powiązanimi z nimi funkcjonalnie, (MOF Włocławka, MOF Grudziądz, MOF Inowrocławia)	Aktywizacja społeczna i gospodarcza na poziomie podregionalnym.	<ul style="list-style-type: none"> • rozwój potencjału gospodarczego (tworzenie nowych miejsc pracy, wspieranie działalności badawczo-rozwojowych na rzecz przemysłu, reindustrializacja, logistyka, rozwój istniejących terenów inwestycyjnych lub w uzasadnionych lokalizacjach – wyznaczenie nowych), • zwiększanie aktywności zawodowej mieszkańców, • zwiększanie możliwości obsługi mieszkańców w zakresie usług (szkolnictwo wyższe zawodowe, kultura, szkolnictwo ponadpodstawowe, zwłaszcza zawodowe, edukacja dorosłych, poprawa jakości kształcenia na poziomie podstawowym, specjalistyczna ochrona zdrowia, edukacja przedszkolna, opieka nad dziećmi w wieku do lat 3), • rozwoju infrastruktury i pełnienia zadań na rzecz ludności wymagającej wsparcia, w tym zwłaszcza osób z niepełnosprawnościami i osób starszych, • rozwiązywanie problemów środowiskowych (zwłaszcza w aspekcie stanu powietrza związanego z transportem i niską emisją z systemów grzewczych), ochrona przyrody i wzmacnianie bioróżnorodności, • porządkowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej (estetyzacja zagospodarowania, gentryfikacja dzielnic centralnych, deglomeracja przemysłu z centrów miast, rewitalizacja), • zwiększanie potencjału przestrzeni publicznych,

		<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie potencjałów endogenicznych (uzdrowisko Inowrocław, turystyka wodna, inne specyficzne walory przyrodnicze i kulturowe mogące być podstawą dla rozwoju gospodarczego lub pełnienia ważnych funkcji rekreacyjnych i/lub integracyjnych dla lokalnych społeczności), • rozwój miejskiego transportu publicznego, • rozwój aglomeracyjnego transportu publicznego (w relacjach miasto - obszary podmiejskie), • drogi rowerowe jako bezpieczny dojazd do placówek usługowych, miejsc pracy i węzłów przesiadkowych.
(III) poziom związany z miastami powiatowymi oraz obszarami powiązanych z nimi funkcjonalnie (MOF-y poszczególnych miast powiatowych)	Kształtowanie warunków dla wysokiej jakości życia (przede wszystkim w zakresie usług publicznych typowych dla poziomu powiatu) oraz konkurencyjności gospodarczej na poziomie powiatów – kluczowe znaczenie w zakresie lokalnych rynków pracy, kształcenia kadr dla gospodarki oraz w zakresie specjalistycznej ochrony zdrowia	<ul style="list-style-type: none"> • rozwój potencjału gospodarczego (tworzenie nowych miejsc pracy, w uzasadnionych lokalizacjach - wyznaczanie terenów inwestycyjnych), • zwiększanie aktywności zawodowej mieszkańców, • rozwoju infrastruktury i pełnienia zadań na rzecz ludności wymagającej wsparcia, w tym zwłaszcza osób z niepełnosprawnościami i osób starszych, • poprawa możliwości obsługi mieszkańców w zakresie usług (szkolnictwo ponadpodstawowe, zwłaszcza zawodowe, edukacja dorosłych, poprawa jakości kształcenia na poziomie podstawowym, specjalistyczna ochrona zdrowia, edukacja przedszkolna, opieka nad dziećmi w wieku do lat 3, infrastruktura aktywizacji i włączenia społecznego), • rozwiązywanie problemów środowiskowych (zwłaszcza w aspekcie stanu powietrza związanego z niską emisją z systemów grzewczych), ochrona przyrody i wzmocnienie bioróżnorodności, • zwiększanie potencjału przestrzeni publicznych, • wykorzystanie potencjałów endogenicznych (uzdrowisko Ciechocinek, uzdrowisko Wieniec-Zdrój, specyficzne walory przyrodnicze i kulturowe mogące być podstawą dla rozwoju gospodarczego lub pełnienia funkcji rekreacyjnych i/lub integracyjnych dla lokalnych społeczności), • rozwój transportu publicznego w relacjach do Bydgoszczy i/lub Torunia, • drogi rowerowe jako bezpieczny dojazd do placówek usługowych, miejsc pracy i węzłów przesiadkowych, • wsparcie dla realizacji inwestycji wodno-kanalizacyjnych,
(IV) poziom realizacji Lokalnych Strategii Rozwoju	Zadania związane z rozwojem i integracją lokalnych społeczności	<ul style="list-style-type: none"> • w zależności od ustaleń regionalnego programu operacyjnego oraz lokalnej strategii rozwoju
Inne obszary stosowania instrumentu polityki terytorialnej	W zależności od określonego celu ustanowienia	<ul style="list-style-type: none"> • w zależności od określonego celu ustanowienia

Źródło: Opracowanie własne

Operacjonalizacja idei przyspieszenia rozwoju – propozycja struktury celów „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku - Strategia Przyspieszenia 2030+” oraz ich charakterystyka

Metoda operacjonalizacji

Operacjonalizacja ustaleń Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030, będzie pięciostopniowa i będzie składała się z następujących poziomów ustaleń:

- Cel nadrzędny
- Cele główne
- Cele operacyjne
- Kierunki działań
- Potrzeby/projekty kluczowe

Niniejsze „Założenia” odnoszą się do trzech najwyższych poziomów. „Założenia” nie przedstawiają więc Kierunków działań oraz nie przedstawiają wykazu „Przedsięwzięć kluczowych służących realizacji strategicznych potrzeb rozwojowych województwa”.

Cztery najwyższe poziomy mają układ typowego „drzewa ustaleń”, to znaczy są zorganizowane w sposób kompleksowy, hierarchiczny i rozłączny, co oznacza, że:

- obejmą całość planowanej interwencji,
- ustalenia poziomów niższego rzędu zawierają się (podlegają, realizują) w ustaleniach poziomów wyższego rzędu,
- ustalenie dla danego poziomu może być przypisane do tylko jednego poziomu wyższego rzędu.

Najniższy poziom w hierarchii ustaleń (projekty kluczowe) nie ma charakteru zamkniętego. Nie wyczerpuje całości potrzeb rozwojowych województwa we wszystkich dziedzinach, ale identyfikuje przedsięwzięcia znane na etapie tworzenia strategii, które na tym etapie zostały uznane za niezbędne dla powodzenia przyspieszenia rozwoju i w zakresie których samorządowe województwo jest zdeterminowane do ich prowadzenia (jeśli dotyczą one kompetencji województwa lub województwo obejmie nad nimi patronat ze względu na wagę dla dalszego rozwoju) lub zabiegania o nie (jeśli dotyczą kompetencji administracji centralnej). Poszczególne projekty/potrzeby kluczowe są przypisane do celów operacyjnych (ale w ramach danego celu operacyjnego nie są to jedyne działania, które będą lub powinny być podejmowane na rzecz jego realizacji).

Cel nadrzędny oraz cele główne mają charakter politycznej deklaracji co do wizji rozwoju województwa. Cel nadrzędny wyraża wolę podporządkowania wszystkich działań Samorządu Województwa w kwestii zapewnienia wysokiej jakości życia mieszkańcom województwa, natomiast sposób sformułowania celów głównych stanowi deklarację, w jakich obszarach działań zamierza się koncentrować działania na rzecz osiągnięcia celu nadrzędnego (jest to swoista deklaracja jakie obszary są priorytetowe dla osiągnięcia celu nadrzędnego). Cele operacyjne oraz kierunki działań mają już wymiar stricte merytoryczny. Ich zadaniem jest określenie w sposób spójny, logiczny i kompleksowy ogółu planowanej poprzez Strategię interwencji.

W rozdziale „Idea przyspieszenia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego” przedstawiono polityczną wykładnię idei rozwoju województwa w najbliższej dekadzie, to znaczy główne cele, którym ten rozwój ma być podporządkowany oraz najważniejsze obszary działań, w których ma być stymulowany. Poniżej przedstawia się założenia operacjonalizacji tej idei, to znaczy propozycję sformułowania trzech najwyższych poziomów struktury ustaleń Strategii. Jej uszczegółowienie nastąpi w toku dalszych prac nad Strategią, kiedy sformułowane zostaną kierunki działań oraz przedsięwzięcia kluczowe.

Podkreślić należy, że przy konstruowaniu ustaleń Strategii kierowano się *obszarami tematycznymi rozwoju* (obszary: *Społeczeństwo, Gospodarka, Przestrzeń, Spójność*), które pozwalają na bardziej efektywne planowanie rozwoju - osiąganie szybciej i w większej skali efektów rozwojowych, niż planowanie poszczególnych *dziedzin tematycznych*. Postępowanie się obszarami tematycznymi pozwala na podejście holistyczne i osiąganie korzyści synergicznych w danym obszarze. Np. zagadnienia rozwoju gospodarczego są przedmiotem zarówno obszaru „Gospodarka” (wszystkie aspekty organizacyjne, instytucjonalne, finansowe, doradcze, promocyjne funkcjonowania gospodarki), jak i obszaru „Przestrzeń” (tereny dla rozwoju gospodarczego) oraz obszaru „Społeczeństwo” (szkolnictwo przygotowujące kadry dla gospodarki). Ustaleń Strategii istotnych dla rozwoju gospodarczego należy więc poszukiwać w celach sformułowanych w tych właśnie obszarach. Podobnie, działania służące rozwojowi społecznemu zostały podzielone na aspekt zróżnicowania działań, wysokiej ich jakości i skuteczności (będący przedmiotem obszaru „Społeczeństwo”) oraz aspekt dostępności i wysokiej jakości bazy, w której te usługi są realizowane (będące przedmiotem obszaru „Przestrzeń”); innym przykładem jest funkcjonowanie transportu - infrastruktura dla transportu jest przedmiotem obszaru „Przestrzeń” ale sposób organizacji transportu publicznego - przedmiotem obszaru „Spójność”. Przy tradycyjnym postępowaniu się branżami (dziedzinami) tematycznymi, rozwój boisk przyszkolnych musiałby być uwzględniany zarówno w celu rozwoju dotyczącym jakości kształcenia, jak i w celu związanym z aktywnością fizyczną dzieci i młodzieży, jak też w celu związanym z aktywnością fizyczną seniorów oraz w celu związanym z rozwojem amatorskiego sportu. Przy podejściu holistycznym celem jest funkcjonowanie nowoczesnego boiska przyszkolnego, które dzięki właściwej lokalizacji realizować będzie wszystkie te potrzeby. Analogicznie - zaplanowanie spójnej sieci dróg pozwala na całościowe spojrzenie na zagadnienie, które przy podejściu branżowym musiałoby być rozpatrywane jako „drogi służące transportowi publicznemu” i jako „drogi służące transportowi towarów”, i jako „drogi zapewniające połączenia z sąsiednimi regionami”. Od powyższej generalnej zasady w ustaleniach Strategii wprowadzono tylko nieliczne wyjątki - szczególnie umotywowane specyfiką danego zagadnienia. Podkreślić jednak należy, że przyjęta metoda wymaga kompleksowego zapoznania się z całością ustaleń w celu prawidłowej interpretacji zakresu planowanego rozwoju - i jako ogółu procesów rozwoju, i w zakresie poszczególnych dziedzin (branż).

Cele rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku

Ustanawia się następujący cel nadrzędny Strategii: *Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich.*

Cel ten zamierza się osiągnąć poprzez koncentrację działań w czterech obszarach tematycznych rozwoju:

- Obszar Społeczeństwo – w ramach którego dążyć się będzie do zasadniczej poprawy szeroko rozumianego poziomu rozwoju społecznego, zwłaszcza w aspekcie zmian mentalności i edukacji. Cele operacyjne w ramach tego obszaru dotyczą edukacji, aktywności społecznej, zdrowia, kultury.

W ramach tego obszaru wskazuje się dwa cele główne Strategii:

Skuteczna edukacja

Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo

Zagadnienia edukacji są immanentną częścią problematyki związanej z kształtowaniem rozwoju społecznego. Jednak ze względu na specyfikę województwa kujawsko-pomorskiego, w którym dostrzega się bardzo dużą skalę potrzeb w tym zakresie, a jednocześnie bardzo duży wpływ problematyki kształcenia na wszystkich poziomach na osiągnięcie celu nadrzędnego Strategii – wyodrębnienie celu głównego dedykowanego tej właśnie problematyce stanowi podkreślenie jej ważności oraz deklarację determinacji do interwencji w tym zakresie.

- Obszar Gospodarka - w ramach którego dążyć się będzie do rozwoju i unowocześnienia gospodarki województwa, jako warunku wzrostu jego konkurencyjności w aspekcie miejsca zamieszkania. Cele operacyjne w ramach tego obszaru dotyczą jakościowego i ilościowego rozwoju przedsiębiorczości.

W ramach tego obszaru wskazuje się cel główny Strategii:

Konkurencyjna gospodarka

- Obszar Przestrzeń - w ramach którego dążyć się będzie do zapewnienia wysokiej jakości życia oraz konkurencyjności gospodarki, w zagadnieniach związanych z jakością przestrzeni województwa (wynikającej ze stanu środowiska oraz charakteru zagospodarowania). Cele operacyjne w ramach tego obszaru dotyczą: dostępności usług, infrastruktury transportowej, przestrzeni dla rozwoju gospodarczego, wykorzystania potencjałów endogenicznych w rozwoju lokalnym.

W ramach tego obszaru wskazuje się cel główny Strategii:

Dostępna przestrzeń i czyste środowisko

- Obszar Spójność – w ramach którego dążyć się będzie do zapewnienia wysokiej sprawności funkcjonowania systemu społeczno-gospodarczego, tak by przestrzeń województwa była spójna komunikacyjnie i bezpieczna i odporna na zagrożenia. Zarazem cechą realizowanych w województwie procesów powinna być innowacyjność, przy jednoczesnej nowoczesności struktur. Cele operacyjne w ramach tego obszaru dotyczą: informatyzacji (cyfryzacji), bezpieczeństwa publicznego, transportu publicznego, współpracy na rzecz rozwoju regionu.

W ramach tego obszaru wskazuje się cel główny Strategii:

Spójne i bezpieczne województwo

W ramach poszczególnych celów głównych, formułuje się następujące cele operacyjne:

Cel główny: Skuteczna edukacja

Cele operacyjne:

1. Wysoka jakość kształcenia i wychowania
2. Edukacja dla gospodarki opartej na wiedzy i nowoczesnych technologiach
3. Środowisko edukacyjne
4. Szkolnictwo wyższe

Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo

Cele operacyjne:

1. Aktywność i włączenie społeczne
2. Rozwój wrażliwy społecznie
3. Zdrowie
4. Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe
5. Sport i aktywność fizyczna

Rysunek 5. Schemat operacjonalizacji ustaleń „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku - Strategia przyspieszenia 2030+” – przedstawiono cel nadrzędny, cele główne oraz cele operacyjne

Źródło: Opracowanie własne

Cel główny: Konkurencyjna gospodarka

Cele operacyjne:

1. Odbudowa gospodarki po COVID-19
2. Innowacyjna gospodarka - nauka, badania i wdrożenia
3. Rozwój przedsiębiorczości
4. Rozwój rolnictwa
5. Rozwój turystyki
6. Internacjonalizacja gospodarki
7. Nowoczesny rynek pracy

Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko

Cele operacyjne:

1. Infrastruktura rozwoju społecznego
2. Środowisko przyrodnicze
3. Przestrzeń kulturowa

4. Przestrzeń dla gospodarki
5. Infrastruktura transportu
6. Infrastruktura techniczna
7. Czysta energia i bezpieczeństwo energetyczne
8. Potencjały endogeniczne

Cel główny: Spójne i bezpieczne województwo

Cele operacyjne:

1. Transport publiczny
2. Cyfryzacja
3. Bezpieczeństwo
4. Współpraca dla rozwoju regionu

Cel główny: Skuteczna edukacja

Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich.				
Skuteczna edukacja	Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo	Konkurencyjna gospodarka	Dostępna przestrzeń i czyste środowisko	Spójne i bezpieczne województwo
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wysoka jakość kształcenia i wychowania 2. Edukacja dla gospodarki opartej na wiedzy i nowoczesnych technologiach 3. Środowisko edukacyjne 4. Szkolnictwo wyższe 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aktywność i włączenie społeczne 2. Rozwój wrażliwy społecznie 3. Zdrowie 4. Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe 5. Sport i aktywność fizyczna 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odbudowa gospodarki po COVID-19 2. Innowacyjna gospodarka - nauka, badania i wdrożenia 3. Rozwój przedsiębiorczości 4. Rozwój rolnictwa 5. Rozwój turystyki 6. Internacjonalizacja gospodarki 7. Nowoczesny rynek pracy 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Infrastruktura rozwoju społecznego 2. Środowisko przyrodnicze 3. Przestrzeń kulturowa 4. Przestrzeń dla gospodarki 5. Infrastruktura transportu 6. Infrastruktura techniczna 7. Czysta energia i bezpieczeństwo energetyczne 8. Potencjały endogeniczne 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Transport publiczny 2. Cyfryzacja 3. Bezpieczeństwo 4. Współpraca dla rozwoju regionu

Cele operacyjne:

1. Wysoka jakość kształcenia i wychowania
2. Edukacja dla gospodarki opartej na wiedzy i nowoczesnych technologiach
3. Środowisko edukacyjne
4. Szkolnictwo wyższe

Edukacja i wychowanie stanowią część szeroko rozumianego rozwoju społecznego i ustalenia Strategii w ramach tego celu są komplementarne wobec pozostałych działań w sferze społecznej, zawartych w celu „Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo”. Cel główny „Skuteczna edukacja” został wyodrębniony ze względu na kluczową rolę kształcenia dzieci i młodzieży w procesie przyspieszenia rozwoju województwa, ale także ze względu na dotychczasowy niekorzystny stan rozwoju tych zagadnień. Objęcie zagadnień kształcenia dzieci i młodzieży odrębnym celem jest więc wyrazem determinacji samorządu województwa w zakresie bardzo aktywnych działań w tej dziedzinie i wiąże się z dużymi oczekiwaniami w zakresie spodziewanych efektów rozwojowych. Należy pamiętać, że w ramach celu „Skuteczna edukacja” planuje się działania wyłącznie w sferze jakości i organizacji procesu kształcenia, natomiast zagadnienia związane z bazą infrastrukturalną dla tych działań, są przedmiotem celu operacyjnego „Infrastruktura rozwoju społecznego” w celu głównym „Dostępna przestrzeń i czyste środowisko”.

Kluczowym zagadnieniem jest podniesienie jakości kształcenia. Wyniki kształcenia mierzone egzaminami zewnętrznymi powinny być docelowo w województwie kujawsko-pomorskim korzystniejsze od średnich krajowych, a to oznacza prowadzenie działań na większą skalę i bardziej intensywnie niż w innych województwach. W ramach celu operacyjnego poświęconemu temu zagadnieniu, zakłada się działania na wszystkich etapach procesu edukacji. Należy dążyć do upowszechnienia procesu edukacji przedszkolnej, którego gorszy stan w naszym województwie powoduje różnice w możliwości rozwoju dziecka już na samym początku edukacji, a niższe wskaźniki uczestnictwa w edukacji przedszkolnej są obecnie w dużym stopniu powodowane postawami rodziców. Na poziomie szkoły podstawowej bardzo ważne jest podnoszenie jakości kształcenia poprzez większą mobilizację zarówno po stronie nauczycieli, jak i uczniów, organizację dodatkowych zajęć i wybieranie optymalnych metod przekazu wiedzy i umiejętności. Na rynku pracy najważniejsze będą takie cechy jak crossowanie umiejętności, czyli zdolność łączenia i wykorzystywania wiedzy z wielu dziedzin, zdolność do pracy w wielokulturowych, globalnych środowiskach – łatwość adaptacyjna, umiejętność pracy w zróżnicowanych warunkach kulturowych oraz praca w wirtualnych zespołach, odbywająca się często w szumie informacyjnym, gdy kluczowe znaczenie mieć będzie zdolność do selekcji, rozróżniania i filtrowania informacji. Posiadanie cyfrowych umiejętności już obecnie stanowi podstawowy wymóg wobec kandydatów do pracy - są

one niezbędne w przypadku 90% stanowisk. Ogromną rolę w kształtowaniu pożądaných obecnie kompetencji, która od lat pomijana jest w polskim systemie edukacyjnym a dostrzega się w krajach wysokorozwiniętych, odgrywa sport i kultura fizyczna w szkołach. Sport uczy pracy zespołowej, wytrwałości w pracy, radzeniu sobie z trudnymi zadaniami. Dlatego też bardzo duży nacisk kładzie się na upowszechnianie aktywności fizycznej oraz rozwój sportu wśród dzieci i młodzieży szkolnej z wykorzystaniem zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych – a więc prowadzonych w ramach systemu edukacji, z wykorzystaniem przyszkolnej oraz pozaszkolnej infrastruktury sportowej. Ten kierunek dotyczy działań organizacyjnych i promocyjnych, także w zakresie realizacji dodatkowych zajęć z wychowania fizycznego, organizacji zawodów sportowych dla młodzieży szkolnej, w tym rozwoju sportowej rywalizacji młodzieży na poziomie województwa, a także działań szkoleniowych dla kadry. W ramach kierunku mieści się także współpraca z klubami sportowymi w celu popularyzacji sportu wśród dzieci i młodzieży, rozwoju kariery zawodniczej uczniów szczególnie utalentowanych, pozyskiwania kadry trenerskiej. Bardzo istotne jest wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, ale także przywiązywanie szczególnej uwagi do dalszego rozwoju uczniów bardzo zdolnych. Na poziomie kształcenia ponadpodstawowego dochodzi do podziału uczniów według celu dalszego kształcenia. Wobec uczniów zainteresowanych kontynuowaniem kształcenia po zakończeniu edukacji ponadpodstawowej, nadal priorytetem pozostaje wysoka jakość kształcenia. Na tym etapie należy rozwijać współpracę ze szkołami wyższymi z terenu województwa, co z jednej strony może spowodować szybszy rozwój zdolnych uczniów, ale jednocześnie może zainteresować młodzież studiowaniem na uczelniach regionalnych. Interesującą formą zainteresowania studiowaniem na regionalnych uczelniach może być organizacja przez nie „wakacyjnych szkół” dla uczniów szkół średnich (głównie spoza Bydgoszczy czy Torunia), czyli kilkudniowych turnusów pozwalających poznać daną uczelnię i zajęcia na niej prowadzone. W kontekście podnoszenia jakości kształcenia bardzo ważnym aspektem jest także wsparcie skutecznego kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, tak by po zakończeniu edukacji ich pozycja wyjściowa na rynku pracy oraz w obszarze uczestnictwa w procesach rozwoju społecznego, była jak najlepsza. Elementem wysokiej jakości kształcenia będzie także rozwój kompetencji uczniów w zakresie funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie (np. edukacja o charakterze prawnym, rozwijanie postaw przedsiębiorczości) oraz rozwój edukacji regionalnej, mającej przede wszystkim na celu budowanie poczucia tożsamości regionalnej, ale także budowanie podstaw dla świadomego wiązania dalszego życia z województwem kujawsko-pomorskim. Zamierza się także rozwijać kształcenie artystyczne, zarówno przez tworzenie szkół artystycznych, jak i uruchamianie dodatkowych zajęć pozalekcyjnych i kół zainteresowań o profilu artystycznym (do tego kierunku zalicza się także tworzenie kół zainteresowań o profilu artystycznym w ramach domów kultury). Celem podejmowanych działań nie musi być formalne zdobycie wykształcenia artystycznego, ale nabycie podstawowej wrażliwości typowej dla kształcenia artystycznego – wrażliwość taka jest jedną z kompetencji przydatnych przy innych kierunkach kształcenia, a także na rynku pracy. Zamierza się także promować ideę uczenia się przez całe życie, która zaszczerpiona w wieku dziecięcym może skutkować nabraniem właściwych postaw.

Młodzież, która na etapie szkoły ponadpodstawowej zdecyduje się na kształcenie zawodowe, powinna mieć zapewnioną wyjątkowo wysoką jakość kształcenia, tak aby przydatność absolwentów na rynku pracy nie tylko była wysoka i dawała większe szanse na znalezienie satysfakcjonującego zatrudnienia, ale także by wysokie kompetencje absolwentów szkół branżowych i techników stały się jednym z wyznaczników rynku pracy naszego województwa. Kształcenie zawodowe powinno się odbywać przy współpracy z pracodawcami, partnerami społecznymi i instytucjami rynku pracy, tak by kierunki kształcenia odpowiadały bieżącym i prognozowanym potrzebom regionalnego rynku pracy (zawody związane z kompetencjami cyfrowymi, automatycy, programiści, inżynierowie, zawody związane z analizą danych, transformacją cyfrową, automatyzacją, sztuczną inteligencją, rozwojem nowoczesnych technologii). Kluczowe znaczenie mieć będzie system doradztwa zawodowego, który powinien funkcjonować już we wczesnych klasach szkół podstawowych w celu przedstawiania uczniom, i rodzicom uczniów, o różnym poziomie zdolności i cechach osobowościowych propozycji optymalnego rozwoju zawodowego. Zaznajamianie z potrzebą rozwoju i poznawanie powiązań edukacji z możliwościami rozwoju zawodowego należy prowadzić już od przedszkoli – poprzez wizyty pracodawców w przedszkolach, wizyty przedszkolaków w firmach, a dla dzieci starszych i młodzieży wizyty uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych w firmach, spotkania i wizyty doradców zawodowych w firmach (w ramach działań z doradcami zawodowymi należy silniej uwzględnić działania od strony biznesowej a nie metodycznej). Niezbędny jest rozwój praktyk i stażów dla uczniów szkół średnich (nie tylko techników – także liceów, których uczniowie także są ważni dla rozwoju branż technicznych).

Niezbędnym elementem przyszłego sukcesu edukacyjnego, jest kształtowanie właściwego środowiska edukacyjnego. Podkreślić należy aspekt odpowiednio ukierunkowanego doskonalenia kompetencji nauczycieli oraz rozwoju doradztwa metodycznego – szczególnie istotnego przy dosyć dynamicznie zmieniających się

uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych. Zagadnienie to jest szczególnie ważne przy współczesnym kształceniu zawodowym, gdzie nauczyciele muszą mieć dostęp do bardzo aktualnej wiedzy specjalistycznej, ale także we wszystkich pozostałych dziedzinach, gdzie standardem staje się wykorzystanie technologii informacyjnych. Należy rozwijać współpracę z podmiotami angażującymi się w praktyczną naukę zawodu czy delegującymi pracowników do szkół do prowadzenia przedmiotów zawodowych. Zwiększany będzie poziom wiedzy i kompetencji nauczycieli w obszarze kompetencji cyfrowych, czemu służyć ma także pilotażowy model funkcjonowania szkół oparty na e-zasobach i e-materiałach wykorzystywanych w ramach zajęć z zakresu kodowania, programowania, dostępnych na platformie edukacyjnej EDUPOLIS. Kontynuowane będą działania na rzecz rozwoju Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Internetowej. Została ona zorganizowana w celu zdalnego nauczania w okresie zawieszenia zajęć lekcyjnych w wyniku COVID-19, ale okazała się na tyle skutecznym sposobem przekazywania wiedzy, że planuje się kontynuowanie idei - przygotowanie oraz udostępnianie materiałów, które pomogą uczniom w zrozumieniu zagadnień realizowanych w szkołach w ramach podstawy programowej oraz posłużą ich utrwaleniu (szczególnie adresowane dla uczniów przygotowujących się do egzaminu ósmoklasisty oraz uczniów klas maturalnych). Elementem kształtowania właściwego środowiska edukacyjnego będzie także rozwój wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Jest to problem na styku kilku zagadnień i ustala się następującą demarkację pomiędzy celami Strategii: wsparcie psychologiczno-pedagogiczne realizowane na wniosek placówek edukacyjnych, jest elementem celu operacyjnego związanego z „Kształtowaniem środowiska edukacyjnego”, wsparcie psychologiczno-pedagogiczne realizowane jako element wsparcia funkcjonowania rodzin lub w ramach rozwiązywania problemów młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, czy wykazującej trudności w dostosowaniu do zasad współżycia społecznego, jest elementem celu operacyjnego „Rozwój wrażliwy społecznie”, wsparcie psychologiczno-pedagogiczne będące elementem profilaktyki psychologicznej lub psychiatrycznej kierowanej do dzieci i młodzieży, jest elementem celu operacyjnego „Zdrowie”. Powyższa kwestia dobrze ilustruje stopień skomplikowania współczesnych procesów kształcenia i wychowania oraz konieczność współdziałania i bieżącej współpracy różnych podmiotów – taką współpracę instytucji działających na rzecz edukacji zamierza się kontynuować i rozwijać. Na szeroką skalę zamierza się rozwijać innowacyjną edukację, czyli nauczanie doświadczalne nauk ścisłych i nabywanie w ten sposób kompetencji kluczowych w zakresie technologii komunikacyjno-informacyjnych, nauk matematyczno-przyrodniczych oraz postaw i umiejętności niezbędnych na rynku pracy w zakresie kreatywności, innowacyjności i pracy zespołowej. Ważnym elementem funkcjonowania współczesnej szkoły, jest także kwestia zapewnienia bezpieczeństwa uczniom – formułuje się ustalenia także w tej dziedzinie.

Bardzo ważnym elementem kształcenia, kluczowym dla kilku płaszczyzn rozwoju, jest funkcjonowanie szkół wyższych na terenie województwa. Podkreślić należy, że przedmiotem zainteresowania celu „Skuteczna edukacja” są wyłącznie aspekty związane z działalnością dydaktyczną szkół wyższych, zagadnienia ich działalności naukowo-badawczej oraz transferu wiedzy do gospodarki mieszczą się w celu „Innowacyjna gospodarka - nauka, badania i wdrożenia”. Najważniejszym wyzwaniem dla szkół wyższych z terenu województwa z punktu widzenia rozwoju regionu jest zmiana profilu ich działalności związana z potrzebą znaczącego zwiększenia liczby absolwentów kierunków technicznych, ścisłych i przyrodniczych, uważanych za pożądane na regionalnym rynku pracy, a reprezentowanych obecnie przez niezbyt dużą ogółem liczbę studentów. Problemem większości regionalnych uczelni jest także wizerunek niezbyt wysokiego poziomu kształcenia i niewielki prestiż, co przekłada się na odpływ zdolnej młodzieży do uczelni poza województwo, jak też zbyt mała liczba studentów spoza regionu, studiująca w województwie. Szansą większego powiązania kierunków kształcenia z potrzebami rynku pracy jest także tworzenie studiów dualnych i rozwój studiów podyplomowych. Naukowcy i pracownicy dydaktyczni kierunków technicznych powinni mieć możliwość odbywania stażów w podmiotach gospodarczych, aby lepiej poznać specyfikę pracy wykonywanej przez absolwentów.

Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo

Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich.				
Skuteczna edukacja	Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo	Konkurencyjna gospodarka	Dostępna przestrzeń i czyste środowisko	Spójne i bezpieczne województwo
1. Wysoka jakość kształcenia i wychowania 2. Edukacja dla gospodarki opartej na wiedzy i nowoczesnych technologiach 3. Środowisko edukacyjne 4. Szkolnictwo wyższe	1. Aktywność i włączenie społeczne 2. Rozwój wrażliwy społecznie 3. Zdrowie 4. Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe 5. Sport i aktywność fizyczna	1. Odbudowa gospodarki po COVID-19 2. Innowacyjna gospodarka - nauka, badania i wdrożenia 3. Rozwój przedsiębiorczości 4. Rozwój rolnictwa 5. Rozwój turystyki 6. Internacjonalizacja gospodarki 7. Nowoczesny rynek pracy	1. Infrastruktura rozwoju społecznego 2. Środowisko przyrodnicze 3. Przestrzeń kulturowa 4. Przestrzeń dla gospodarki 5. Infrastruktura transportu 6. Infrastruktura techniczna 7. Czysta energia i bezpieczeństwo energetyczne 8. Potencjały endogeniczne	1. Transport publiczny 2. Cyfryzacja 3. Bezpieczeństwo 4. Współpraca dla rozwoju regionu

Cele operacyjne:

1. Aktywność i włączenie społeczne
2. Rozwój wrażliwy społecznie
3. Zdrowie
4. Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe
5. Sport i aktywność fizyczna

W ramach celu „Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo” zawarto ustalenia związane z szeroko rozumianym rozwojem społecznym, uzupełniające ustalenia związane z edukacją, wyodrębnione w celu „Skuteczna edukacja”. Należy pamiętać, że dopełnieniem celu „Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo” jest cel operacyjny „Infrastruktura rozwoju społecznego” w celu głównym „Dostępna przestrzeń i czyste środowisko”, który odnosi się do bazy infrastrukturalnej, niezbędnej dla realizacji planowanych tu działań w zakresie rozwoju społecznego.

Ustalenia dotyczące wzrostu aktywności społecznej odpowiadają na jeden z najważniejszych problemów rozwoju województwa jakim jest niski poziom zaangażowania społecznego i niski poziom aspiracji rozwojowych. Z tego powodu, zaangażowanie w realizację kierunku „Rozwój aspiracji społecznych” będzie jednym z kluczowych warunków powodzenia przyspieszenia rozwoju województwa. Kierunek ten dotyczy działań edukacyjnych i promocyjnych mających na celu rozbudzenie aspiracji społecznych, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży. Dotyczy przede wszystkim działań polegających na animacji społecznej, pokazywaniu dobrych wzorców, wyrabianiu przekonania o roli i potrzebie kształcenia i rozwoju osobistego. Niezbędne są także dalsze działania na rzecz kształtowania społeczeństwa obywatelskiego. Poziom samoorganizacji społeczeństw lokalnych jest zróżnicowany ale wciąż zbyt niski, stąd poziom zaangażowania mieszkańców w rozwój lokalny – jest zbyt mały. Społeczeństwo powinno być partnerem dla władz samorządowych w stymulowaniu rozwoju lokalnego, ale jednocześnie powinno być w stanie określać ambitne cele i wywierać presję na ich realizację (stąd wciąż tak ważnym zagadnieniem jest kreowanie liderów). Budowa społeczeństwa opartego na samoorganizacji obywateli i podejmowaniu przez nich działań na rzecz rozwoju lokalnego zależna jest również od poziomu zaufania społecznego. Zaufanie społeczne stanowi podstawowy element życia społecznego i występuje w każdym jego aspekcie. Umożliwia budowanie trwałych relacji społecznych, a jego brak powoduje bierność i aspołeczność lokalnej ludności. Elementem kształtowania aktywności społecznej, który będzie nabierał coraz większej wagi jest aktywizacja społeczna ludności starszej, mająca na celu aktywne zagospodarowanie wolnego czasu i sprzyjająca pozostawaniu w zdrowiu fizycznym i psychicznym, a jednocześnie zapobiegająca wykluczeniu społecznemu tej grupy, należącej do kategorii stosunkowo wysokiego ryzyka pozostawania w izolacji jeśli nie będą podejmowane właściwe działania animacyjne. Dlatego tak ważne staje się kształtowanie postaw solidaryzmu międzypokoleniowego, przejawiającego się w sferze publicznej w poświęcaniu niewspółmiernie wysokich nakładów i zaangażowania na rozwiązywanie problemów i zaspokajanie potrzeb wybranych grup społecznych, w tym wypadku ludności starszej. W kolejnych latach będą także rosły potrzeby w zakresie integracji społecznej cudzoziemców. Wprawdzie nie przewiduje się znaczącego napływu uchodźców politycznych lub wojennych, ale należy się spodziewać ludzi migrujących czasowo lub na stałe w celu wykonywania pracy na terenie województwa, a wraz z rodzinami osoby te stanowią mogą znaczący potencjał, który powinien być wykorzystany także dla zwiększania aktywności poprzez asymilację kulturową. Asymilacja migrantów jest korzystna i niezbędna także z powodów demograficznych.

Cel operacyjny „Rozwój wrażliwy społecznie” odpowiada na zagadnienia bezpośrednio związane z działalnością instytucji polityki społecznej przede wszystkim w zakresie pomocy dla grup i środowisk wykluczonych i niesamodzielnych. Skala potrzeb w tej dziedzinie będzie wzrastać i będą pojawiały się nowe potrzeby. Coraz większego znaczenia nabierać będzie kwestia organizacji działalności opiekuńczych i działalności wspierających dla działalności opiekuńczych – dotyczyć to będzie w dużym stopniu osób starszych, ale także innych kategorii

osób niesamodzielnych na przykład ze względu na stan zdrowia lub niepełnosprawność. Kontynuowane będą działania na rzecz włączania społecznego i zawodowego osób z niepełnosprawnościami, przewlekłe chorych i niesamodzielnych. Także w odpowiedzi na te potrzeby, zamierza się w większym stopniu rozwijać ekonomię społeczną. Kontynuowane będą działania na rzecz rodziny – muszą one zostać wzmocnione wobec obserwowanej rosnącej skali problemów wychowawczych i nieradzenia sobie dzieci i młodzieży w funkcjonowaniu np. w otoczeniu technologii informacyjnych (z czym wiążą się także nowe rodzaje uzależnień). Nadchodzące lata będą także okresem upowszechniania teleopieki, co ułatwi prawidłową realizację zadań, ale ze względu na prognozowany znaczący wzrost zapotrzebowania, niezbędne będzie wzmocnienie kadr polityki społecznej oraz rozwój struktur instytucji ją prowadzących.

W dziedzinie zdrowia najważniejszym zadaniem będzie zapewnienie wykwalifikowanej kadry medycznej. W celu pozyskania personelu dla placówek ochrony zdrowia niezbędny jest rozwój szkolnictwa średniego i wyższego o takich profilach kształcenia oraz działania związane z pozyskiwaniem personelu spoza granic kraju. Bardzo istotne będą także działania organizacyjne na rzecz poprawy dostępności do leczenia, zwłaszcza specjalistycznego. Wraz z postępującym starzeniem się społeczeństwa, zapotrzebowanie na tego typu opiekę medyczną będzie wzrastać, a zdolność osób starszych do przemieszczania się na większe odległości do przychodni specjalistycznych jest ograniczona. Dostęp może być łatwiejszy dzięki tworzeniu nowych gabinetów specjalistycznych, zapewnianiu dostępności do lekarzy specjalistów w ramach przychodni ogólnych w określone dni tygodnia, a także organizacji dowozów pacjentów do przychodni specjalistycznych poza miejscem ich zamieszkania. Należy także zakładać działania mające na celu zmiany mentalności społeczeństwa w kierunku nabywania zachowań prozdrowotnych – służyć temu będzie rozwój profilaktyki zdrowotnej i promocji zdrowia. Pożądane są działania na rzecz szybkiego diagnozowania chorób w celu poprawy skuteczności ich leczenia oraz obniżania jego kosztów. Także w dziedzinie ochrony zdrowia należy spodziewać się dalszego rozwoju technologii informacyjnych. Mogą one mieć pozytywny wpływ na poprawę sprawności i skuteczności realizacji większości wskazanych wcześniej potrzeb. Należy pamiętać, że w ramach celu operacyjnego „Infrastruktura rozwoju społecznego” formułuje się ustalenia dotyczące rozwoju infrastruktury ochrony zdrowia – w nadchodzących latach będą kontynuowane inwestycje w ramach tzw. medycznego pakietu stulecia, które stwarzają bardzo nowoczesne warunki realizacji specjalistycznych zadań w zakresie ochrony zdrowia.

Działania z zakresu kultury, sztuki i dziedzictwa narodowego mają niezwykle ważny wpływ na rozwój społeczny ale przyczyniają się także do kształtowania tożsamości danego miejsca (tak w ujęciu lokalnym, jak i całego regionu), a bardzo często są podstawą budowy jego wizerunku. Elementem dbałości o dziedzictwo historyczne i kulturowe są działania ukierunkowane na kształtowanie postaw patriotycznych w wymiarze narodowym, na kształtowanie tożsamości regionalnej, rozumianej jako wzmocnienie poczucia przynależności do społeczności i zamieszkiwania na terytorium województwa kujawsko-pomorskiego oraz na kształtowanie tożsamości lokalnej istotnej przede wszystkim jako czynnik aktywizacji, włączenia społecznego i budowania społeczeństwa obywatelskiego. Należy pamiętać, że działania dotyczące ochrony, zachowania, odnowy, wzmocnienia i promocji dziedzictwa kulturowego – czyli konserwacja historycznego i kulturowego tła dla budowy tożsamości lokalnej i regionalnej, jest przedmiotem odrębnego kierunku „Przestrzeń kulturowa”. Ustalenia dotyczące funkcjonowania instytucji kultury zostały ujęte na dwóch płaszczyznach, dotyczących kultury masowej oraz kultury wysokiej. Pierwsza kategoria dotyczy tej oferty instytucji kultury, która dosyć powszechnie występuje w przestrzeni kulturalnej i jest dostępna na poziomie lokalnym i regionalnym – a więc jest adresowana przede wszystkim do społeczności lokalnych lub społeczności województwa (dotyczy to na przykład działalności domów kultury oraz dużej liczby imprez kulturalnych realizowanych przez gminne i powiatowe instytucje kultury, a także części imprez organizowanych przez wojewódzkie instytucje kultury; niekiedy zaliczają się tu imprezy z pogranicza kultury i integracji społecznej). Druga płaszczyzna dotyczy oferty wymagającej kompetencji kulturowych odbiorcy, ale także najczęściej wymaga szczególnego rodzaju infrastruktury (wyspecjalizowane obiekty muzyczne, sceniczne, wystawiennicze, galerie sztuki itp.) i najczęściej wiąże się z zaangażowaniem artystów o uznanej renomie. Tego typu oferta ma więc znaczenie dla budowania dorobku i potencjału kultury narodowej, jest znacznie rzadsza, nie tylko w przestrzeni województwa, co powoduje zainteresowanie ze strony odbiorców pochodzących z innych regionów, a nawet z zagranicy. Obydwa rodzaje oferty wymagają wrażliwości kulturalnej oraz zainteresowania kulturą, co zamierza się rozwijać poprzez edukację kulturalną i promocję kultury wśród mieszkańców. Upowszechnianiu kultury ma służyć także cyfryzacja zasobów i ich udostępnianie. Sformułowano w tym zakresie kierunek dotyczący działań mających na celu ułatwienie dostępu do zasobów kultury oraz prowadzonych działalności kulturalnych poprzez udostępnianie w wersji cyfrowej zbiorów lub dokonywanie transmisji (względnie odtwarzania nagrań) wydarzeń kulturalnych (spektakli, koncertów itp.). Mogą to być zarówno przedsięwzięcia zakładające udostępnianie

bezpłatne, jak i komercyjne. Digitalizacja i udostępnianie zasobów bibliotek ma natomiast przyczynić się do wzrostu czytelnictwa.

Cel operacyjny „Sport i aktywność fizyczna” dotyczy w głównej mierze rozwoju aktywności fizycznej mieszkańców, realizowanej zarówno w sposób indywidualny, jak i zorganizowany, z wykorzystaniem ogólnodostępnej oraz komercyjnej bazy sportowej i rekreacyjnej. Określa się działania bezpośrednio ukierunkowane na wzrost aktywności fizycznej jako niezbędnego elementu zdrowego trybu życia. Zamierza się także wspierać rozwój sportu – bezpośrednio poprzez wspieranie funkcjonujących na terenie województwa klubów i organizacji sportowych, a pośrednio poprzez organizację lub patronowanie wydarzeniom sportowym o znaczeniu co najmniej ponadregionalnym. Kujawsko-pomorskie posiada bardzo duży dorobek w zakresie sukcesów sportowców pochodzących z regionu, dlatego też zamierza się prowadzić działania mające na celu integrowanie społeczności regionalnej oraz kształtowanie tożsamości regionalnej mieszkańców województwa na bazie specjalizacji sportowej, rozumianej jako promowanie dziedzictwa sportowego regionu, postrzeganie sportu jako marki województwa oraz powszechne zainteresowanie ze strony mieszkańców aktualnie prowadzoną aktywnością klubów i organizowanymi zawodami sportowymi.

Cel główny: Konkurencyjna gospodarka

Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich.				
Skuteczna edukacja	Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo	Konkurencyjna gospodarka	Dostępna przestrzeń i czyste środowisko	Spójne i bezpieczne województwo
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wysoka jakość kształcenia i wychowania 2. Edukacja dla gospodarki opartej na wiedzy i nowoczesnych technologiach 3. Środowisko edukacyjne 4. Szkolnictwo wyższe 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aktywność i włączenie społeczne 2. Rozwój wrażliwy społecznie 3. Zdrowie 4. Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe 5. Sport i aktywność fizyczna 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odbudowa gospodarki po COVID-19 2. Innowacyjna gospodarka - nauka, badania i wdrożenia 3. Rozwój przedsiębiorczości 4. Rozwój rolnictwa 5. Rozwój turystyki 6. Internacjonalizacja gospodarki 7. Nowoczesny rynek pracy 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Infrastruktura rozwoju społecznego 2. Środowisko przyrodnicze 3. Przestrzeń kulturowa 4. Przestrzeń dla gospodarki 5. Infrastruktura transportu 6. Infrastruktura techniczna 7. Czysta energia i bezpieczeństwo energetyczne 8. Potencjały endogeniczne 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Transport publiczny 2. Cyfryzacja 3. Bezpieczeństwo 4. Współpraca dla rozwoju regionu

Cele operacyjne:

1. Odbudowa gospodarki po COVID-19
2. Innowacyjna gospodarka - nauka, badania i wdrożenia
3. Rozwój przedsiębiorczości
4. Rozwój rolnictwa
5. Rozwój turystyki
6. Internacjonalizacja gospodarki
7. Nowoczesny rynek pracy

W ramach celu „Konkurencyjna gospodarka” zawarto ustalenia mające na celu rozwój ilościowy i jakościowy działalności gospodarczych na terenie województwa, bo w połączeniu z wzrostem aspiracji i wzrostem kwalifikacji mieszkańców, będą to czynniki kluczowe dla poprawy ich sytuacji materialnej. Należy pamiętać, że w ramach celu głównego „Konkurencyjna gospodarka” nie przedstawia się działań o charakterze inwestycyjnym, związanym z tworzeniem lub wzmacnianiem potencjału przestrzeni dla rozwoju gospodarczego – to jest przedmiotem kierunku „Przestrzeń dla gospodarki”. W zakresie wsparcia rozwoju gospodarczego wydzielono trzy cele operacyjne (oznaczone jako 3, 4 i 5), które wiążą się ze sobą i zawierają podobny zestaw instrumentów wsparcia. Jeden z nich dotyczy wsparcia przedsiębiorczości rozumianej ogólnie, jako całokształtu prowadzonych działalności gospodarczych. Dodatkowe dwa dotyczą zagadnień „branżowych” - rozwoju rolnictwa oraz turystyki. Są to dziedziny charakteryzujące się określoną specyfiką, która powoduje, że w ramach tych samych instrumentów inny zakres albo inne aspekty problematyki są obszarami wsparcia – a więc pomimo, iż teoretycznie i rolnictwo, i turystyka mogłyby być wspierane w ramach ogólnego wsparcia działalności gospodarczych, to uzasadnione jest ich wydzielenie dla uzyskania przejrzystości ustaleń. Dodatkowo wyróżnienie tych dwóch celów operacyjnych służy wyeksponowaniu aspiracji województwa w kierunku rozwoju tych zagadnień – zarówno umocnienia już obecnie wysokiej pozycji sektora rolnego, jak i sukcesywnego rozwoju działalności gospodarczych w sferze turystyki.

Zakłada się także, że przynajmniej w początkowym okresie realizacji Strategii decydujący wpływ na rozwój gospodarczy województwa mieć będzie niwelowanie niekorzystnych skutków epidemii COVID-19, chociaż nie można wykluczyć, że po ustąpieniu epidemii nie dojdzie do powrotu do stanu sprzed jej wystąpienia, ale zajdą pewne zmiany strukturalne, przewartościowujące relacje pomiędzy różnymi dziedzinami gospodarki. Zarówno epidemia, jak i decyzje administracyjne mające na celu spowolnienie jej rozprzestrzeniania, bardzo nagle naruszyły tkankę ekonomiczną i społeczną. Niezbędna będzie pomoc dla gospodarki w celu jej powrotu do

stanu równowagi i powrotu właściwych relacji pomiędzy wszystkimi interesariuszami. W wyniku zmian, które zajądą, profil regionalnej gospodarki po epidemii może być więc nieco inny od tego z początku roku 2020. Dlatego też jako jeden z celów operacyjnych przyjęto pakiet działań związanych z pomocą dla gospodarki po COVID-19. Zawarto tu ustalenia dotyczące instrumentów finansowych i działań organizacyjnych, które służą podejmowaniu nadzwyczajnych działań związanych z niwelowaniem skutków epidemii. Przyjęto założenie, że stymulowanie tych aspektów rozwoju gospodarczego, które nie są bezpośrednio lub silnie pośrednio związane ze skutkami epidemii będzie się odbywało w ramach działań zaproponowanych w pozostałych celach operacyjnych wskazanych w celu głównym „Konkurencyjna gospodarka”, ale wszelkie działania nadzwyczajne, których wspólną osią jest reakcja na skutki kryzysu – powinny mieścić się w tym celu. Nieco inne założenie przyjęto w zakresie rozwoju rynku pracy – bo w tym przypadku do czasu unormowania sytuacji (powrotu do stany wyjściowego) całokształt działań służących odbudowie zatrudnienia będzie wiążał się ze skutkami COVID-19. Zakłada się więc, że cel operacyjny „Odbudowa gospodarki po COVID-19” będzie realizowany tylko przez pewien czas - do momentu, gdy będą niezbędne zawarte w nim niestandardowe działania.

Wśród działań związanych z kształtowaniem rynku pracy należy podkreślić przede wszystkim dążenie do zwiększenia poziomu aktywności zawodowej. Zagadnienie to dotyczy różnych grup wiekowych oraz grup społecznych, cechujących się specyficznymi potrzebami, a działania muszą być dedykowane adekwatnie do problemów rynku pracy typowych dla danej grupy. Jedną z takich grup są osoby starsze, których aktywność zawodowa powinna być wydłużana – powinno się zachęcać do pozostawiania na rynku pracy pomimo osiągnięcia wieku emerytalnego, a w przypadku osób korzystających ze świadczeń emerytalnych należy promować różne formy ich elastycznego zatrudniania, np. w niepełnym wymiarze lub do realizacji określonych zadań (jednocześnie pracujący emeryci to grupa silniej narażona na redukcje zatrudnienia w wyniku problemów podmiotów powodowanych przez COVID-19, co może skutkować deficytem pracowników po ustabilizowaniu się sytuacji gospodarczej po epidemii). Inną bardzo ważną grupą dla rynku pracy są kobiety po urodzeniu dziecka, dla których powinno stwarzać się warunki możliwie szybkiego powrotu do aktywności zawodowej także w trosce o ich dalszy rozwój zawodowy. Zwiększaniu zatrudnienia sprzyjać powinny działania na rzecz usprawnienia funkcjonowania transportu publicznego (co jest przedmiotem odrębnego kierunku) ale specyficznym rodzajem wsparcia może być taka organizacja transportu publicznego, by w sposób maksymalny sprzyjał dojazdowi do pracy na terenie województwa, poprzez dostosowanie rozkładów jazdy a także uruchamiania połączeń zamawianych do obsługi skupisk miejsc pracy. Słabo funkcjonujący transport publiczny zagraża odpływowi młodych ludzi do największych miast (ze względu na atrakcyjniejszy rynek pracy), co tylko pogłębi różnice w stanie rozwoju gospodarczego i jakości życia, a finalnie powiększy depopulację terenów wiejskich. Zapewnienie możliwości dojazdów do pracy nie jest więc działaniem o charakterze jedynie gospodarczym, ale także, a może przede wszystkim – społecznym. Rozważenia wymagają także działania polegające na dofinansowywaniu dojazdów do pracy na terenie województwa kujawsko-pomorskiego transportem indywidualnym w przypadku braku zasadności lub możliwości uruchomienia transportu publicznego, a brak takiego dofinansowania podważa ekonomiczny sens dojazdów do pracy. Stałą potrzebą rynku pracy województwa, dla której realizacji przewidziano dedykowane ustalenie Strategii, jest poprawa kwalifikacji osób dorosłych, które zakończyły formalną edukację i funkcjonują na rynku pracy (za kształcenie zawodowe na wysokim poziomie młodzieży odpowiadają ustalenia celu głównego „Skuteczna edukacja”). Należy wyrabiać poczucie potrzeby, a jednocześnie tworzyć warunki dla uczenia się przez całe życie, przy wspieraniu adaptację kwalifikacji pracowników do potrzeb gospodarki 4.0. Odpowiednio zaplanowane kursy mogą pozwolić przesunąć osoby bez właściwego wykształcenia z grupy robotników niewykwalifikowanych do wykwalifikowanych. W szczególności dotyczy to uzupełniania wykształcenia, uczestnictwa w kursach i szkoleniach (dotyczy to także działań na rzecz nauki języków obcych, ale tylko jeśli ich znajomość podnosi kwalifikacje na regionalnym rynku pracy – nie jest w interesie gospodarki regionu przekazywanie mieszkańcom kwalifikacji istotnych na zagranicznych rynkach), uzyskiwania certyfikatów potwierdzających posiadane umiejętności i kwalifikacje zawodowe. Nabycie nowych kwalifikacji zwiększa elastyczność rynku pracy (mobilność zawodową). Ważną potrzebą rynku pracy po unormowaniu sytuacji związanej z kryzysem epidemicznym, będzie znów niedobór pracowników i konieczność ich pozyskiwania dla gospodarki regionu. Zakłada się działania mające na celu pozyskiwanie kadr zarówno na terenie Polski, jak i poza granicami kraju. W tym drugim przypadku bardzo ważną będzie ich adaptacja do rynku pracy województwa. Odnosząc się do kształtowania rynku pracy należy także zwrócić uwagę na konieczność rozwoju automatyzacji w wielu dziedzinach, w których zastąpienie pracy ludzi jest wydajniejsze, efektywniejsze i bezpieczniejsze. Jest to proces nieuchronny, który powinien być wspierany dla rozwoju przedsiębiorczości, pomimo iż potencjalnie będzie niekorzystny dla zatrudnienia w niektórych rodzajach działalności.

Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości będzie się odbywało między innymi wskutek rozwoju instrumentów finansowych rozwoju gospodarczego, przygotowywanych na poziomie województwa i udostępnianych podmiotom gospodarczym z terenu województwa. Mowa tu o działaniach organizacyjnych (rozwój istniejących instytucji, ich przekształcenia lub powoływanie nowych), finansowych (udzielanie pomocy finansowej przedsiębiorcom) oraz informacyjno-edukacyjno-promocyjnych dla przedsiębiorców i samorządów lokalnych (wiedza na temat możliwości wykorzystania instrumentów). Kontynuowany będzie rozwój doradztwa dla podmiotów gospodarczych – zarówno w aspektach ilościowych (tworzenie nowych podmiotów doradczych), jak i jakościowych (rozszerzania działalności, podnoszenie jej jakości, wprowadzanie nowych technik świadczenia usług). Wspierany będzie rozwój wszelkich form współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi, mającej na celu ich sieciowanie (np. tworzenia klastrów, spółdzielni itp.) w celu poprawy jakości lub efektywności prowadzonej działalności, ale także rozwój współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi, w celu tworzenia reprezentacji terytorialnych lub branżowych (sejmiki, stowarzyszenia, izby) realizujących interesy danego środowiska gospodarczego, zwłaszcza w kontaktach z władzami lokalnymi, czy instytucjami finansowymi. Kontynuowane będą działania na rzecz pozyskania inwestorów zewnętrznych. Zakłada się, że działania społeczne – wzrost aspiracji rozwojowych młodych mieszkańców regionu oraz rozwój kształcenia, w tym zawodowego, przyczynią się do poprawy atrakcyjności województwa dla inwestycji wymagających wykwalifikowanej kadry. Pozyskiwaniu inwestorów oraz promocji regionalnej gospodarki sprzyjać będzie także rozwój funkcji konferencyjnej, kongresowej, wystawienniczej, targowej, polegający na dalszym rozwoju wydarzeń już organizowanych, jak i pozyskaniu nowych imprez o takim charakterze.

Jednym z podstawowych działań na rzecz zmian jakościowych gospodarki województwa jest dążenie do poprawy jej innowacyjności, wzrost nowoczesności oraz wsparcie transformacji w kierunku Gospodarki 4.0. W tej dziedzinie zaplanowano cztery główne obszary rozwoju. Pierwszy stanowi kontynuacja idei szczególnego wsparcia w polityce regionalnej podmiotów działających w obszarze regionalnych inteligentnych specjalizacji. Drugim obszarem jest rozwój badań naukowych oraz transferów ich wyników do gospodarki. W tym celu zamierza się także zwiększać zdolność i potencjał naukowo-badawczy szkół wyższych, samodzielnych instytucji badawczo-rozwojowych oraz działów badawczo-rozwojowych funkcjonujących przy przedsiębiorstwach (tu należy podkreślić, że działalność dydaktyczna szkół wyższych z terenu województwa jest przedmiotem celu głównego „Skuteczna edukacja”, natomiast ich działalność badawczo-rozwojowa i wdrożeniowa jest istotna dla celu głównego „Konkurencyjna gospodarka”). Ze względu na bardzo duży potencjał w sektorze rolno-spożywczym oraz ambicje rozwoju produkcji rolniczej wysokiej jakości, przy jednoczesnym minimalizowaniu oddziaływań na środowisko, województwo ma szczególne ambicje prowadzenia badań naukowych łączących wszystkie te kwestie, to znaczy uzyskiwania zdrowej żywności, o wysokich walorach żywieniowych, przetwórstwa pozwalającego na zachowanie tych walorów oraz skutków środowiskowych, w szczególności ograniczania zużycia i ograniczania zanieczyszczenia wody. Badania o takim charakterze powinny stać się jedną ze specjalności uczelni z terenu województwa, w zakresie których uczelnie mogą i powinny być liderami badawczych projektów międzywojewódzkich. Kolejnym obszarem jest rozwój instytucji otoczenia biznesu, wyspecjalizowanych we wsparciu rozwoju przedsiębiorstw innowacyjnych, a ostatnim propagowanie postaw proinnowacyjnych oraz zachęcanie do wdrożeń rozwiązań innowacyjnych wśród mieszkańców i podmiotów gospodarczych regionu. Należy na większą skalę rozwijać nowe i wspierać istniejące klastry, które są traktowane jako swoiste huby innowacji łączące naukę z biznesem, kreujące nowe rozwiązania, wspierające firmy w rozwoju itp. Wsparcie powinno polegać na szkoleniu animatorów i osób zarządzających klastrami oraz realizację projektów w ramach klastrów – badawczo-rozwojowych, edukacyjnych, międzynarodowych, promocyjnych itp. Klastry doskonale znają sytuację i potrzeby w branży, którą reprezentują, mogą więc być skutecznym partnerem dla szerszej współpracy na rzecz rozwoju.

Bardzo ważną dziedziną wzmocnienia potencjału gospodarczego województwa jest także jej internacjonalizacja. W największym stopniu będzie się ona odbywała poprzez rozwój eksportu towarów i usług (w tym zakresie zamierza się dużo szerzej rozwijać branżę usług wspólnych, czyli tzw. „outsourcing”, zarówno BPO, jak i SSC; który zresztą nie musi wyłącznie być instrumentem internacjonalizacji, bo może wynikać także z kooperacji z podmiotami krajowymi), wsparcie ekspansji zagranicznej podmiotów gospodarczych z terenu województwa (mające na celu rozwój kooperacji zagranicznej, przejmowanie podmiotów zagranicznych lub tworzenie zagranicznych oddziałów, filii, podmiotów zależnych – te zagadnienia są zresztą bardzo złożone i trudne do realizacji, także ze względu na obowiązujące przepisy w zakresie pomocy publicznej) oraz pozyskiwanie inwestorów zagranicznych. Kontynuowane będą działania na rzecz rozwoju międzynarodowej współpracy gospodarczej (związanej z wymianą doświadczeń pomiędzy podmiotami gospodarczymi oraz podmiotami prowadzącymi doradztwo gospodarcze); zintensyfikuje się działania na rzecz lokalizacji siedzib lub przedstawicielstw krajowych lub międzynarodowych instytucji gospodarczych, społecznych, politycznych i

edukacyjnych na obszarze województwa, co będzie zwiększało zasięg i natężenie powiązań zewnętrznych województwa, a więc przyczyniać także do rozwoju gospodarczego, tworzenia miejsc pracy oraz wzrostu wymiany z zagranicą (w związku z globalizacją życia społeczno-gospodarczego, także lokalizacja instytucji centralnych o znaczeniu krajowym zwiększa poziom internacjonalizacji gospodarki poprzez ich powiązania międzynarodowe).

Wśród celów operacyjnych realizujących cel główny „Konkurencyjna gospodarka” wyróżniono także cel operacyjny poświęcony „Wspieraniu rolnictwa”. W przypadku województwa kujawsko-pomorskiego ma to szczególne uzasadnienie, ponieważ notuje się tu duże aspiracje związane z dalszym rozwojem nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa oferującego zdrową żywność, jako jednego z wyznaczników (swoistych marek promocyjnych) województwa, a jednocześnie potencjał produkcji żywności jest w województwie na tyle duży, że zasadne jest traktowanie tej dziedziny jako bardzo ważnej dziedziny regionalnej gospodarki. Aczkolwiek pod bardzo wieloma względami kierunki rozwoju w ramach celu operacyjnego „Rozwój rolnictwa” powielają kierunki dotyczące ogólnego wsparcia przedsiębiorczości, eksponując jedynie fakt rolniczej specjalizacji tych działań, to jednak należy przyznać, że przy dużym znaczeniu funkcji rolniczej, ta rolnicza specyfika się zaznacza, a więc ich wydzielenie jako odrębnego obszaru wsparcia jest uzasadnione. Wśród działań szczegółowych dotyczących wsparcia rolnictwa wskazuje się rozwój badań naukowych w zakresie produkcji rolnej oraz przetwórstwa rolno-spożywczego, rozwój i upowszechnianie dostępu do doradztwa rolniczego (które w tej dziedzinie pełni rolę specyficzną, wyspecjalizowaną instytucji otoczenia biznesu), rozwój powiązań rynkowych oraz kooperacji w obszarze produkcji rolnej, przetwórstwa rolno-spożywczego, usług i zaopatrzenia dla rolnictwa, a także rozwój, budowanie i stymulowanie powiązań pomiędzy rolnikami, nauką, biznesem i doradztwem. Specyficznym rodzajem wsparcia produkcji rolniczej na poziomie lokalnym ma być rozwój sieci rynków, targowisk lokalnych i hurtowych oraz internetowej sprzedaży żywności, co poprawi konkurencyjność regionalnego rolnictwa także poprzez rozwój rynku wewnętrznego, gdzie lokalnie produkowana żywność mogłaby notować większe udziały w zaspokajaniu potrzeb mieszkańców. Zamierza się też zwiększać skalę sprzedaży żywności wyprodukowanej na terenie województwa kujawsko-pomorskiego poprzez jej oznaczanie znakiem pochodzenia, dzięki czemu możliwe będzie wyrobienie wśród konsumentów zwyczaju wyboru towarów pochodzących od wytwórców z województwa kujawsko-pomorskiego. Należy pamiętać, że działania mające na celu ochronę zasobu gleb dla rolnictwa jak też poprawę warunków prowadzenia działalności rolniczych, są przedmiotami celów operacyjnych „Przestrzeń dla gospodarki” oraz „Biologizacja rolnictwa”. Analogicznie do wsparcia rolnictwa, zakłada się wsparcie działalności turystycznych. Cel ten jest dedykowany wsparciu rozwoju działalności gospodarczych w dziedzinie turystyki oraz szeroko rozumianego otoczenia instytucjonalnego oraz organizacyjnego turystyki. Turystyka nie jest tu utożsamiana jednoznacznie z określonymi rodzajami działalności gospodarczych (identyfikowanymi za pomocą klasyfikacji działalności gospodarczych), a raczej z celem prowadzenia tej działalności lub grupą docelową świadczenia usług (a więc obejmuje np.: ogół działalności noclegowych, działalności gastronomiczne ukierunkowane dla obsługi turystyki, działalności transportowe ukierunkowane dla obsługi turystyki, itp.). Wśród otoczenia turystyki należy wymienić wszelkiego rodzaju podmioty publiczne i komercyjne mające na celu stwarzanie sprzyjających warunków prowadzenia działalności turystycznych, a więc: lokalne i regionalne organizacje turystyczne, punkty informacji turystycznej, izby, stowarzyszenia, organizacje klastrowe podmiotów turystycznych, wyspecjalizowane jednostki doradcze dla przedsiębiorców działających w zakresie turystyki.

W ramach celu operacyjnego „Rozwój przedsiębiorczości” określono także kierunek dedykowany wsparciu gospodarczych i organizacyjnych aspektów rozwoju turystyki. Turystyka nie jest tu utożsamiana jednoznacznie z określonymi rodzajami działalności gospodarczych, a raczej z celem prowadzenia tej działalności lub grupą docelową świadczenia usług (a więc obejmuje np.: ogół działalności noclegowych, działalności gastronomiczne ukierunkowane dla obsługi turystyki, działalności transportowe ukierunkowane dla obsługi turystyki itp.). Wśród otoczenia turystyki należy wymienić wszelkiego rodzaju podmioty publiczne i komercyjne mające na celu stwarzanie sprzyjających warunków prowadzenia działalności turystycznych, a więc: punkty informacji turystycznej, izby, stowarzyszenia, organizacje klastrowe podmiotów turystycznych, wyspecjalizowane jednostki doradcze dla przedsiębiorców działających w zakresie turystyki. Szczególnie należy wskazać na działania Kujawsko-Pomorskiej Organizacji Turystycznej w ramach budowania marki turystycznej „Kujawsko-Pomorskie Konstelacje dobrych miejsc”, polegające na tworzeniu sieci powiązań (konstelacji), a tym samym rozprowadzaniu ruchu turystycznego po całym województwie. Rozwijana będzie idea, wg której „Konstelacje dobrych miejsc” pełnią rolę tzw. „marki parasolowej” dla miejsc o różnej tożsamości i różnego rodzaju walorach.

Należy pamiętać, że działania związane z realizacją zagospodarowania i prowadzeniem działalności gospodarczej adresowanej do osób przybywających w związku z obecnością walorów przyrodniczych, walorów dziedzictwa kultury lub jakichkolwiek innych specyficznych walorów niepowiązanych ze środowiskiem

przyrodniczym lub kulturowym, które generują ruch przyjazdowy, są przedmiotem celu operacyjnego „Lokalne potencjały endogeniczne” – w tej części Strategii ustalenia dotyczą wsparcia powstawania nowych lub funkcjonowania już istniejących podmiotów prowadzących tego typu działalności.

Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko

Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich.				
Skuteczna edukacja	Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo	Konkurencyjna gospodarka	Dostępna przestrzeń i czyste środowisko	Spójne i bezpieczne województwo
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wysoka jakość kształcenia i wychowania 2. Edukacja dla gospodarki opartej na wiedzy i nowoczesnych technologiach 3. Środowisko edukacyjne 4. Szkolnictwo wyższe 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aktywność i włączenie społeczne 2. Rozwój wrażliwy społecznie 3. Zdrowie 4. Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe 5. Sport i aktywność fizyczna 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odbudowa gospodarki po COVID-19 2. Innowacyjna gospodarka - nauka, badania i wdrożenia 3. Rozwój przedsiębiorczości 4. Rozwój rolnictwa 5. Rozwój turystyki 6. Internacjonalizacja gospodarki 7. Nowoczesny rynek pracy 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Infrastruktura rozwoju społecznego 2. Środowisko przyrodnicze 3. Przestrzeń kulturowa 4. Przestrzeń dla gospodarki 5. Infrastruktura transportu 6. Infrastruktura techniczna 7. Czysta energia i bezpieczeństwo energetyczne 8. Potencjały endogeniczne 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Transport publiczny 2. Cyfryzacja 3. Bezpieczeństwo 4. Współpraca dla rozwoju regionu

Cele operacyjne:

1. Infrastruktura rozwoju społecznego
2. Środowisko przyrodnicze
3. Przestrzeń kulturowa
4. Przestrzeń dla gospodarki
5. Infrastruktura transportu
6. Infrastruktura techniczna
7. Czysta energia i bezpieczeństwo energetyczne
8. Potencjały endogeniczne

W ramach celu „Dostępna przestrzeń i czyste środowisko” zawarto ustalenia związane z jakością przestrzeni województwa, dotyczące stanu środowiska oraz charakteru jego zagospodarowania. Podkreślić należy, że cel ten dopełnia pozostałe cele – odpowiadając za przestrzeń istotną dla procesów rozwoju społecznego, gospodarczego i spójność regionu, programowanych w ramach pozostałych celów.

W zakresie dostępu mieszkańców województwa do usług wysokiej jakości, formułuje się kierunki dotyczące rozwoju infrastruktury społecznej. Kierunki te są bezpośrednio powiązane z celami: „Skuteczna edukacja” oraz „Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo”. O ile ustalenia tych celów odnoszą się do funkcjonowania w ogóle oraz do wysokiej jakości merytorycznej prowadzonych działalności, to niniejszy cel odpowiada za stworzenie dla nich niezbędnego zagospodarowania, w tym także bazy lokalowej oraz jej wyposażenia. Na skuteczność procesów rozwoju społecznego wpływa bowiem także dostępność nowoczesnej, dobrze wyposażonej i atrakcyjnej infrastruktury. Formułowane kierunki obejmują działania polegające na tworzeniu nowej infrastruktury (poprzez jej budowę albo adaptację obiektów dotąd wykorzystanych na inne cele), ale także rozbudowie lub modernizacji infrastruktury już istniejącej. Cel ten dotyczy wszystkich aspektów usług publicznych – edukacyjnych, opiekuńczych, ochrony zdrowia, służących kulturze i sztuce, aktywności sportowej i rekreacyjnej, integracji i animacji społecznej, prowadzeniu polityki społecznej; zwrócono uwagę także na kształtowanie przestrzeni publicznych. Należy zwrócić uwagę na zamiar realizacji wśród infrastruktury sportowej, także obiektów specjalistycznych, które mogłyby pełnić funkcje Wojewódzkich Ośrodków Szkolenia Sportowego dla wiodących i strategicznych dyscyplin sportu w województwie, w których zawodnicy zdobywają medale Igrzysk Olimpijskich, Mistrzostw Świata i Europy. Z kolei rolę obiektów sportowych ogólnodostępnych, służących mieszkańcom dla rekreacji, aktywności fizycznej i dla amatorskiego uprawiania sportu, powinna w coraz większym stopniu pełnić infrastruktura przyszkolna. Jest ona bezpieczna, dobrze dostępna, efektywnie wykorzystywana. Aktualne dotąd hasło „sala gimnastyczna w każdej gminie” należy zastąpić hasłem wyrażającym nowe aspiracje: „sala gimnastyczna przy każdej szkole”. Dotychczas użytkowana infrastruktura sportowa, zwłaszcza wybudowana przed rokiem 2000, wymaga modernizacji lub zastąpienia nową. Często obiekty te są obecnie w złym stanie technicznym, nie są funkcjonalne, nie spełniają obecnych norm budowlanych. Pomimo tego, z powodu ograniczonej ilości obiektów sportowych, nadal są eksploatowane, bardzo często jakie jedyne obiekty w okolicy. Ważnym aspektem jest także właściwe wyposażenie infrastruktury, które może mieć kluczowe znaczenie dla jakości jej funkcjonowania – przykładem może być wyposażenie warsztatów szkół branżowych i jego wpływ na skuteczność edukacji. W tej grupie ustaleń odniesiono się do kwestii dostosowania bazy infrastrukturalnej usług publicznych wszelkich rodzajów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, niesamodzielnych i starszych. Kierunek ten ma fundamentalne znaczenie dla zapewnienia wspomnianym grupom osób równości szans rozwojowych wynikających z możliwości korzystania z usług. W ramach ustaleń dotyczących infrastruktury rozwoju społecznego, zawarto

także kierunek dotyczący stwarzania warunków rozwoju budownictwa mieszkaniowego, które wprawdzie nie może być traktowane jako typowa infrastruktura społeczna, ale wiąże się bezpośrednio z jakością życia wynikającą z charakteru zagospodarowania.

Kolejne grupy ustaleń w ramach celu głównego „Dostępna przestrzeń i czyste środowisko”, dotyczą kwestii kształtowania stanu środowiska przyrodniczego i przestrzeni kulturowej. Są to walory mające bezpośrednie przełożenia na jakość życia mieszkańców, a jednocześnie kształtujące pewien indywidualny kontekst rozwojowy, a więc wpływające także na tożsamość regionu jako całości i poszczególnych jego części. W stosunku do różnych aspektów środowiska przyrodniczego i przestrzeni kulturowej formułowane ustalenia dotyczą podobnych kategorii interwencji: ochrony i wzmacniania potencjału zasobów, przeciwdziałania ich degradacji, a jeśli to możliwe prowadzenie działań naprawczych mających na celu poprawę stanu, a także udostępniania tych walorów społeczeństwu, bo wpływają one w bardzo dużym stopniu na warunki zamieszkania, a więc powinny być także w tym celu wykorzystywane. Jednym z istotnych elementów jest ochrona, oszczędność, zwiększanie zasobów i poprawa jakości zasobów wody. Ponieważ przestrzeń województwa nie należy do silnie zdegradowanych, a więc nie ma potrzeby prowadzenia intensywnych działań naprawczych na dużą skalę, generalną ideą tej części ustaleń Strategii jest to, by po zakończeniu realizacji jej ustaleń, stan i potencjał środowiska przyrodniczego i kulturowego województwa był korzystniejszy, niż obecnie. Jest to bowiem dziedzictwo, które powinno być przekazane w jak najlepszym stanie kolejnym pokoleniom.

Kolejna grupa ustaleń dotyczy tworzenia przestrzennych warunków rozwoju gospodarczego (należy pamiętać, że aspekty organizacyjne i finansowe rozwoju gospodarczego są przedmiotem celu głównego „Konkurencyjna gospodarka”). Mowa tu zarówno o aspektach wielkoskalowych, jak i bardzo szczegółowych. Należy pamiętać, że większość powierzchni województwa jest wykorzystywana do prowadzenia działalności rolniczych. W tej dziedzinie podstawowe znaczenie ma zachowanie zasobu gleb wysokiej przydatności przed przekształceniami na cele nierolnicze oraz poprawa stosunków wodnych, gdyż zbyt niska wielkość opadów wpływa negatywnie na efektywność produkcji rolniczej. Województwo kujawsko-pomorskie wyróżnia się w kraju dużą skalą produkcji rolniczej, jednak warunki fizyko-chemiczne jej rozwoju ulegają systematycznemu pogorszeniu. Co najmniej od lat 80-tych ubiegłego wieku ze względu na niedobory wody, warunki do uprawy roślin konsumpcyjnych i paszowych są coraz trudniejsze. Niezbędne jest więc (nie tylko dla utrzymania wysokiej pozycji województwa ale wręcz dla zachowania tej dziedziny gospodarki województwa) stworzenie warunków do zatrzymywania i gromadzenia wody. Obok retencji czynnikiem kluczowym, nie tylko w kontekście gromadzenia wody, ale i poprawy stanu środowiska oraz jakości produktów rolnych, jest biologizacja rolnictwa. Zatrzymywanie wody w glebie należy powiązać z ogromnym problemem systematycznego spadku zawartości próchnicy w glebach województwa, która jest naturalnym rezerwuarem wody. Stąd pilnym wyzwaniem na najbliższe lata jest wprowadzenie do praktyki rolniczej elementów biologizacji rolnictwa co poprawi jakość gleb, a finalnie produkowanej żywności. W konsekwencji poprawią się warunki produkcji żywności wysokiej jakości czyli żywności tradycyjnej, regionalnej, ekologicznej czyli takiej, na którą rośnie zapotrzebowanie wśród konsumentów. W zakresie terenów dla rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej, ustalenia Strategii zwracają uwagę na wyznaczanie i przygotowywanie nowych terenów inwestycyjnych oraz dalszy rozwój terenów już funkcjonujących. Wśród działań wpływających na atrakcyjność danego terenu do inwestowania, należy podkreślić jego wyposażenie w infrastrukturę techniczną oraz zapewnienie dostępności transportowej. Wśród pozostałych działań mających na celu tworzenie warunków przestrzennych dla rozwoju gospodarczego, przewidziano dalszy rozwój funkcji targowej, kongresowej i wystawienniczej oraz potrzebę zwiększania dostępności powierzchni biurowych w pięciu największych miastach, bo to właśnie dla dużych miast, a zwłaszcza stolic województw, typowe są przedsięwzięcia o takim charakterze.

Z celami odnoszącymi się do stanu środowiska oraz przygotowania przestrzeni dla prowadzenia działalności gospodarczych, bardzo silnie wiążą się dwie kolejne grupy ustaleń zebrane w celach operacyjnych dotyczących: rozwoju infrastruktury technicznej oraz kwestii transformacji energetycznej i bezpieczeństwa energetycznego. Na terenie województwa wciąż dostrzega się istotne potrzeby w zakresie rozwoju lokalnej infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Obecnie w coraz większym stopniu dotyczą już one modernizacji instalacji funkcjonujących, a nie budowy sieci od podstaw, co było wiodącą potrzebą przed jeszcze kilkunastoma laty. Odpowiedzią na te potrzeby są kierunki dotyczące zapewnienia zaopatrzenia w wodę pitną wysokiej jakości oraz rozwój infrastruktury odprowadzania i oczyszczania ścieków. Wśród zagadnień infrastruktury technicznej przewidziano także ustalenia w zakresie efektywnej gospodarki odpadami. Kolejnym zagadnieniem, po raz pierwszy w polityce regionalnej województwa tak silnie eksponowanym, jest dążenie do transformacji energetycznej województwa w kierunku maksymalnego ograniczania zużycia paliw kopalnych oraz zastępowania energii z nich pochodzących, energią ze źródeł odnawialnych. Należy rozwijać gospodarkę

ekologiczną i zrównoważoną. Prognozowane deficyty energetyczne w połączeniu z prognozowaną suszą i możliwymi skutkami COVID-19 powinny zmienić podejście do wykorzystania energii, a inwestycje w transformację energetyczną mogą być kotłem zamachowym rozwoju gospodarczego. Wyraża się to w kierunkach dotyczących niskoemisyjnego transportu i energetyki, modernizacji systemów grzewczych, rozwoju energetyki wykorzystującej odnawialne źródła energii oraz ogólnym wsparciu wszelkich rozwiązań, technologii i zachowań prowadzących do obniżania zużycia energii. Sformułowano także ustalenia dotyczące bezpieczeństwa energetycznego – polegające na rozwoju systemów przesyłu i magazynowania oraz utrzymaniu wysokiej sprawności infrastruktury energetycznej.

Bardzo duża część ustaleń dotyczy rozwoju infrastruktury transportu. Ten cel operacyjny jest bezpośrednio powiązany z celem operacyjnym „Transport publiczny”, gdyż planuje realizację infrastruktury istotnej także dla zorganizowanych przewozów osób. W zakresie sieci drogowej uwagę zwracają aspekty: dostępności zewnętrznej województwa, za którą odpowiadają przede wszystkim drogi krajowe, spójności wewnętrznej województwa, czyli infrastruktury służącej sprawnemu i bezpiecznemu poruszaniu się w przestrzeni regionu, za którą odpowiadają oprócz dróg krajowych, w głównej mierze drogi wojewódzkie oraz niektóre drogi powiatowe, a także obsługi lokalnej, istotnej dla sprawnego poruszania się w obrębie danej miejscowości i jej sąsiedztwa; za to zagadnienie odpowiadają głównie drogi gminne i powiatowe. W zakresie wszystkich wspomnianych powyżej zagadnień, ustalenia Strategii dotyczą poprawy stanu istniejących dróg oraz realizacji nowych dróg. W zakresie infrastruktury drogowej zwrócono także uwagę na przystosowanie dla ruchu towarowego dróg istotnych dla skomunikowania węzłów autostrady A1 oraz istniejących i przyszłych dróg ekspresowych z pozostałym układem drogowym, zapewniającym dostępność sieci dróg najwyższej kategorii z obszarów otaczających. Innym aspektem sieci drogowej, podejmowanym w Strategii jest kierunek dotyczący realizacji obwodnic w miejscowościach, ze względu na negatywne zjawiska towarzyszące nadmiernemu natężeniu ruchu, w szczególności dbając o bezpieczeństwo wszystkich użytkowników dróg. Przy czym odrębnym kierunkiem działań są też inne działania w sferze bezpieczeństwa. Niezależnie od działań na sieci dróg, określa się także kierunek dotyczący przygotowania infrastruktury do rozwoju elektromobilności. W zakresie infrastruktury kolejowej zwraca się uwagę zarówno na linie służące dostępności województwa w relacjach międzyregionalnych, jak i na linie służące przede wszystkim połączeniom wewnątrzregionalnym. W obydwu przypadkach istotne są kwestie zwiększenia szybkości oraz poprawy bezpieczeństwa. Zakłada się utrzymanie sprawności linii niewykorzystywanych, tak by możliwe było przywracanie na nich ruchu w przyszłości, a także przejmowanie niektórych linii w zarząd. W najbliższej dekadzie możliwe są zmiany na sieci kolejowej województwa, wynikające zarówno z aspiracji samorządu województwa, jak i planów krajowych. W tej drugiej grupie pierwszorzędne znaczenie będzie miała planowana budowa linii kolejowych dużych prędkości stanowiących kolejowy komponent realizacji Centralnego Portu Komunikacyjnego, a także plany realizacji linii włączających do sieci miasta powiatowe i mniejsze. Aspiracje samorządu województwa dotyczą zmiany przebiegu niektórych linii w celu umożliwienia obsługi leżących w ich sąsiedztwie miast. W kontekście transportu lotniczego określa się kierunek dotyczący rozbudowy Portu Lotniczego Bydgoszcz oraz zamierza się wspierać inicjatywy na rzecz rozwoju małych lotnisk, służących celom biznesowym, sportowym i turystycznym. W dziedzinie rozwoju transportu wodnego, którego samorząd województwa jest bardzo dużym zwolennikiem i prowadzi działania na rzecz ponownego użegłownienia rzek od kilkunastu lat, przewiduje się wspieranie działań krajowych w kierunku rozwoju transportu na drogach wodnych E-40 i E-70, choć należy pamiętać, że kompetencje samorządu województwa są tu bardzo ograniczone. Niezależnie od zamiarów wyrażanych wobec działań na rzecz infrastruktury dla poszczególnych rodzajów transportu, w Strategii zawarto także kierunki dotyczące rozwoju infrastruktury służącej kompleksowemu zagadnieniu transportu miejskiego i dojazdów do pracy. Obejmują one rozwój infrastruktury dla transportu publicznego i indywidualnego pięciu największych miast i ich obszarów podmiejskich oraz poprawy infrastruktury stacji i przystanków kolejowych oraz dworców autobusowych dla obsługi pasażerskiej oraz rozwój ich zdolności do pełnienia roli węzłów multimodalnych w transporcie pasażerskim. Należy pamiętać, że rozwiązania organizacyjne związane z rzeczywistym wykorzystaniem infrastruktury, której rozwój jest przedmiotem przytaczanych tu ustaleń, a więc funkcjonowaniem transportu publicznego, są przedmiotem odrębnych ustaleń w ramach celu głównego „Spójne i bezpieczne województwo”. Wśród infrastruktury transportowej dostrzega się także potrzebę dalszej rozbudowy dróg rowerowych wraz z niezbędną towarzyszącą im infrastrukturą. Przedmiotem tego celu operacyjnego jest jednak tylko infrastruktura służąca wykorzystaniu rowerów do celów transportowych – przemieszczania się w celu dojazdów do pracy, szkoły, załatwienia pozostałych codziennych niezbędnych potrzeb. Infrastruktura służąca wykorzystaniu roweru do celów rekreacyjnych oraz jako element budowania potencjału turystycznego, jest także przedmiotem ustaleń Strategii, ale w odrębnym celu operacyjnym dotyczącym udostępniania lokalnych walorów przyrodniczych i kulturowych.

Odrębną grupę ustaleń w ramach celu „Dostępna przestrzeń i czyste środowisko”, stanowią ustalenia dotyczące wykorzystania dla stymulowania rozwoju, potencjałów endogenicznych. Są to ustalenia dedykowane przede wszystkim do wsparcia rozwoju realizowanego na poziomie lokalnym – do grup sąsiadujących ze sobą gmin, poszczególnych gmin, lub nawet części gmin albo pojedynczych miejscowości. Jako potencjał endogeniczny należy rozumieć cechę lub zespół cech, charakterystyczny dla danej lokalizacji, zależny od występujących tam walorów i mogący stanowić podstawę dla planowania rozwoju wykorzystującego ich unikatowy charakter lub szczególną przydatność dla rozwoju danego rodzaju działalności, a więc stanowiący przewagę danej lokalizacji, nad innymi. Ponieważ przestrzeń województwa jest silnie zróżnicowana, różne jej części wykazują obecność różnego rodzaju potencjałów endogenicznych, które na poziomie lokalnym powodują pozytywne różnice w uwarunkowaniach rozwoju w stosunku do obszarów takich cech pozbawionych. Najważniejsze kategorie potencjałów endogenicznych to: obecność uzdrowisk – czyli rozwój wyspecjalizowanych działalności zdrowotnych na bazie wód mineralnych, obecność walorów przyrodniczych i kulturowych stanowiących predyspozycje dla rozwoju działalności turystycznych, możliwość produkcji ekologicznej żywności, możliwość rozwoju rybactwa, możliwość rozwoju innych rodzajów lokalnej przedsiębiorczości bazujących na specyficznym dziedzictwie lub tradycji danego miejsca. Wszystkie wspomniane powyżej potencjały endogeniczne zamierza się wspierać w celu tworzenia na ich bazie dodatkowych podmiotów gospodarczych, miejsc pracy, a więc także generowania dochodów dla ludności i budżetów samorządów oraz wykorzystania ich do celów promocyjnych. Odnosząc się do najważniejszych kategorii potencjałów endogenicznych, podkreślić należy wyrażoną w ustaleniach Strategii wolę wsparcia rozwoju funkcjonujących uzdrowisk, wobec których zakłada się politykę kompleksową, dotyczącą także innych istotnych aspektów oddziałujących stymulująco lub mogących zagrażać zasadniczej funkcji leczniczej w danym uzdrowisku. W zakresie wsparcia turystyki za celowe uważa się prowadzenie działań we wszystkich tych lokalizacjach, gdzie obecność szczególnych walorów stwarza szansę aktywizacji gospodarczej nawet przy założeniu, że będzie to oferta tylko sezonowa. Nie bez znaczenia jest także fakt, że ogólnodostępne zagospodarowanie turystyczne użytkowane będzie także przez lokalne społeczności do celów rekreacji, aktywności fizycznej, integracji społecznej, a więc sprzyjać będzie realizacji celów społecznych rozwoju województwa. Tym samym potencjały endogeniczne przyczynić się mogą nie tylko do rozwoju gospodarczego ale także społecznego. W zakresie funkcji rolniczych należy zauważyć, że lokalnym potencjałem endogenicznym jest przede wszystkim możliwość produkcji żywności ekologicznej, produkcji ziół i przypraw oraz będących efektem lokalnego przetwórstwa, produktów spożywczych, które będą kojarzone z daną lokalizacją, mającą decydujący wpływ na ocenę atrakcyjności danego produktu. Działania mające na celu wykorzystanie potencjałów endogenicznych, nie wymagają wyodrębnienia celu operacyjnego, gdyż mogą być prowadzone w ramach innych celów służących rozwojowi gospodarstwu. Niemniej jednak, w Strategii zdecydowano się na ich wyodrębnienie dla podkreślenia faktu występowania tego typu lokalnych specyficznych uwarunkowań, które właśnie na poziomie lokalnym pozwalają na różnicowanie wsparcia dla poszczególnych samorządów gminnych, motywowane właśnie działaniem na rzecz rozwoju potencjałów typowych dla danej lokalizacji. Są to więc działania mające na celu zachowanie, wzmacnianie i promowanie indywidualnego charakteru poszczególnych miejscowości, gmin czy zespołów gmin.

Cel główny: Spójne i bezpieczne województwo

Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich.				
Skuteczna edukacja	Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo	Konkurencyjna gospodarka	Dostępna przestrzeń i czyste środowisko	Spójne i bezpieczne województwo
1. Wysoka jakość kształcenia i wychowania 2. Edukacja dla gospodarki opartej na wiedzy i nowoczesnych technologiach 3. Środowisko edukacyjne 4. Szkolnictwo wyższe	1. Aktywność i włączenie społeczne 2. Rozwój wrażliwy społecznie 3. Zdrowie 4. Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe 5. Sport i aktywność fizyczna	1. Odbudowa gospodarki po COVID-19 2. Innowacyjna gospodarka - nauka, badania i wdrożenia 3. Rozwój przedsiębiorczości 4. Rozwój rolnictwa 5. Rozwój turystyki 6. Internacjonalizacja gospodarki 7. Nowoczesny rynek pracy	1. Infrastruktura rozwoju społecznego 2. Środowisko przyrodnicze 3. Przestrzeń kulturowa 4. Przestrzeń dla gospodarki 5. Infrastruktura transportu 6. Infrastruktura techniczna 7. Czysta energia i bezpieczeństwo energetyczne 8. Potencjały endogeniczne	1. Transport publiczny 2. Cyfryzacja 3. Bezpieczeństwo 4. Współpraca dla rozwoju regionu

Cele operacyjne:

1. Transport publiczny
2. Cyfryzacja
3. Bezpieczeństwo
4. Współpraca dla rozwoju regionu

W ramach celu „Spójne i bezpieczne województwo” zawarto ustalenia wspólne dla pozostałych celów głównych, ponieważ tworzące pomiędzy nimi powiązania i relacje – niezbędne dla sprawnego funkcjonowania województwa jako spójnego systemu społeczno-gospodarczego o integralnej strukturze funkcjonalno-przestrzennej. Wyróżniono tu cztery cele operacyjne, dotyczące: funkcjonowania transportu publicznego,

znaczenia technologii informacyjnych w rozwoju regionu, bezpieczeństwa, a także współpracy wszystkich regionalnych interesariuszy na rzecz rozwoju województwa.

W Strategii rozwoju bardzo duże znaczenie nadaje się kwestii funkcjonowania transportu publicznego. Należy pamiętać, że rozwój infrastruktury dla transportu jest przedmiotem celu operacyjnego „Infrastruktura transportu”, natomiast cel „Transport publiczny” dotyczy rozwiązań organizacyjnych funkcjonowania zorganizowanych przewozów osób. Są one absolutnie kluczowe dla zapewnienia mieszkańcom mobilności, zwłaszcza dla grup społecznych, dla których brak możliwości skorzystania z transportu publicznego często oznacza wykluczenie z możliwości rozwoju (dzieci i młodzież, osoby starsze). W aktualnie sporządzanej Strategii podtrzymuje się ideę „60/90”, która zakłada takie funkcjonowanie transportu publicznego na terenie województwa, że z każdego z ośrodków powiatowych do jednej (lub obydwu) stolic województwa czas dojazdu w komunikacji publicznej nie powinien przekroczyć 60 minut, a z dowolnej miejscowości na terenie województwa nie powinien przekroczyć 90 minut. Transport publiczny na terenie województwa jest realizowany przez różnych przewoźników i należy dążyć do integracji funkcjonalnej systemu transportu, polegającej na takiej jego organizacji, by: linie obsługiwane przez różnych przewoźników były dostępne w ramach tych samych węzłów (dworców, przystanków), miały wzajemnie uzgadniane rozkłady jazdy (możliwość przesiadek), a docelowo prowadzona była wspólna polityka taryfową i wzajemne honorowanie biletów (możliwość zakupu biletów łączących podróż środkami różnych przewoźników). Inną płaszczyzną organizacji transportu publicznego jest pięć największych miast województwa i ich obszary funkcjonalne. Powinny tu funkcjonować systemy zintegrowane, w ramach których w zależności od preferowanych w przypadku danego miasta rozwiązań, możliwa jest realizacja różnych modeli – np. wspólnego transportu dla miast i obszarów podmiejskich, odrębnych systemów dla miast i gmin posiadających punkty styczne (węzły przesiadkowe), wyprowadzenia linii miejskich do obszarów peryferyjnych dostępnych z terenów podmiejskich transportem indywidualnym. Zakłada się dalszą integrację komunikacyjną obydwu miast stołecznych, w celu szybkiego i sprawnego przemieszczania się pomiędzy różnymi częściami Bydgoszczy i Torunia. Bardzo ważnym zadaniem pozostaje poprawa dostępności województwa w transporcie pasażerskim – niezbędne są działania mające na celu zwiększenie liczby połączeń w kolejowym i autobusowym transporcie publicznym obszaru województwa z innymi regionami, w tym także połączeń Bydgoszczy i Torunia z innymi krajowymi ośrodkami regionalnymi oraz z zagranicą. Należy się także spodziewać rozwoju usług transportu publicznego „na żądanie” – bezpłatne połączenia transportem samochodowym w pierwszej kolejności powinny dotyczyć osób w podeszłym wieku oraz osób z ograniczeniami ruchu ze względu na stan zdrowia lub niepełnosprawność, zamieszkujących obszary pozbawione innego rodzaju transportu.

Technologie komputerowe oraz sieć internet są narzędziami do pozyskiwania, przetwarzania, przechowywania i upowszechniania informacji – a więc służą realizacji konkretnych zadań merytorycznych wpisujących się w rozwój województwa. Jako tylko instrumenty osiągania celów rozwojowych, teoretycznie nie muszą być traktowane w Strategii rozwoju jako obszar będący przedmiotem interwencji. Niemniej jednak, zdecydowano się je wyodrębnić w formie celu operacyjnego dla podkreślenia, jak dużą wagę przykładana jest do faktu, że techniczna możliwość oraz umiejętności praktycznego wykorzystania tych narzędzi, będą miały w przyszłości kluczowe znaczenie dla jakości życia oraz konkurencyjności gospodarki oraz będą wpływały na szanse odniesienia sukcesu w każdym z celów głównych rozwoju województwa. Wskazano na cztery zasadnicze obszary działań w ramach celu operacyjnego „Cyfryzacja”. Pierwszy dotyczy rozwoju kompetencji cyfrowych mieszkańców. De facto jest więc częścią szeroko rozumianego poziomu rozwoju społecznego, dotyczy umiejętności, które będą decydowały o możliwościach uczestnictwa lub konieczności pozostania wykluczonym z procesów rozwojowych, w których to w coraz szerszym zakresie posiadanie umiejętności z zakresu IT będzie stanowiło warunek dostępowy. W tej dziedzinie szczególnie ważna jest interwencja kierowana do tych grup pokoleniowych, które nie miały okazji nabyć umiejętności w ramach różnych etapów edukacji formalnej, w ramach dotychczas wykonywanej pracy lub własnej aktywności i zainteresowań. Podkreślić należy, że osoby wykluczone cyfrowo będą w przyszłości stanowiły istotne obciążenie dla sfery socjalnej, ponieważ wraz z upowszechnianiem technologii informacyjnych na coraz liczniejsze dziedziny życia, nie potrafiąc z nich korzystać będą należały do grona osób niezdolnych do samodzielnego funkcjonowania. Tak więc powszechna edukacja informatyczna adresowana do nieposiadających obecnie takich umiejętności osób w wieku 50+, będzie w przyszłości skutkowałą większą samodzielnością i możliwością uczestnictwa w działaniach aktywizujących i opiekuńczych realizowanych drogą elektroniczną w ramach polityki senioralnej. Drugi obszar działań w ramach celu operacyjnego „Cyfryzacja” dotyczy dalszego tworzenia i rozbudowy infrastruktury dla rozwoju społeczeństwa informacyjnego w celu likwidacji obszarów, w których to względy techniczne stanowią podstawowe ograniczenie. Kolejne obszary wiążą się z rozwojem usług świadczonych elektronicznie. W ustaleniach Strategii podzielono je na usługi publiczne oraz działalności komercyjne. W obydwu przypadkach

niezbędne są działania po obydwu stronach – to znaczy zarówno tworzenie usług oferowanych zdalnie, jak i działania promocyjno-edukacyjne dla ich odbiorców. Podkreślić należy, że rozwój e-usług w konkretnych dziedzinach usług publicznych, jest w ustaleniach Strategii zawarty w ramach danej dziedziny (np. edukacja, zdrowie, kultura, opieka społeczna), a więc przedmiotem działań w tym aspekcie w celu operacyjnym „Cyfryzacja” są przede wszystkim działania uzupełniające i rozszerzające te ustalenia.

Działania dotyczące szeroko rozumianego bezpieczeństwa dotyczą w ustaleniach Strategii kilku płaszczyzn. Pierwsza związana jest z najczęściej dostrzeganym zagadnieniem - bezpieczeństwa publicznego i jest utożsamiana z funkcjonowaniem służb mundurowych oraz ratownictwa medycznego. Formułuje się tu ustalenia mające na celu poprawę sprawności funkcjonowania służb ratownictwa medycznego, straży pożarnej, policji i innych służb publicznych powołanych dla ochrony bezpieczeństwa życia i mienia. Z tymi działaniami wiąże się także rozwój systemów monitoringu, ostrzegania i reagowania na zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego. Innym aspektem jest zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego. To zagadnienie ma kluczowe znaczenie dla zapobiegania strat ludzkich, potencjalnie bardzo dużych strat materialnych, jak też sytuacji utraty sprawności funkcjonowania systemów społecznego i gospodarczego poprzez uszkodzenia infrastruktury komunalnej. Zagadnienia ochrony przeciwpowodziowej są regulowane przez przepisy odrębne, których przestrzeganie istotnie ogranicza ryzyko zaistnienia powyższych strat, ale niezbędna dla ochrony infrastruktura wymaga utrzymywania w stanie pełnej sprawności. Kolejnym aspektem bezpieczeństwa podejmowanym w ustaleniach Strategii, jest budowanie odporności mieszkańców, infrastruktury komunalnej oraz gospodarki regionu na negatywne skutki zmian klimatu. Są to działania długofalowe i dotyczą bardzo szerokiego zakresu działań mających na celu sukcesywne wzmacnianie zdolności reagowania oraz zachowania sprawności systemów wraz z postępującymi zmianami klimatu. Wydarzeniami następującymi nagle są natomiast kęski żywiołowe lub ekstremalne zjawiska pogodowe, powodujące straty materialne. W Strategii formułuje się kierunek, który dotyczy działań inwestycyjnych, pomocy finansowej, działań organizacyjnych, prowadzących do odbudowy zniszczeń (zwłaszcza w sferze komunalnej) będących skutkami klęsk żywiołowych. Kolejnym podejmowanym w ramach tego celu operacyjnego aspektem, jest poprawa bezpieczeństwa transportu poprzez działania organizacyjne (działania inwestycyjne temu służące są przedmiotem innego celu). Strategia dostrzega także lokalizację na terenie województwa kujawsko-pomorskiego infrastruktury istotnej dla bezpieczeństwa Polski i państw sojusznicych. Wszystkie powyżej wskazane aspekty szeroko rozumianego bezpieczeństwa wymagają wzmocnienia potencjału administracji publicznej do reagowania w sytuacjach kryzysowych powodowanych nagłymi zagrożeniami bezpieczeństwa oraz klęskami żywiołowymi oraz właściwych postaw społecznych sprzyjających zachowaniu bezpieczeństwa i szybkiemu reagowaniu w sytuacjach kryzysowych. Także te zagadnienia są przedmiotem ustaleń Strategii.

Niezbędnym warunkiem powodzenia procesów rozwoju regionalnego, jest zaangażowanie szeregu interesariuszy mających na ten rozwój wpływ bezpośredni lub pośredni. Największa odpowiedzialność spoczywa na administracji publicznej wszystkich szczebli, co wynika ze sposobu organizacji i funkcjonowania państwa. Administracja posiada stosowne kompetencje oraz wyposażona jest w instrumenty pozwalające na prowadzenie polityki rozwoju. W ustaleniach Strategii przewiduje się kierunki bezpośrednio dotyczące tego zagadnienia – zakładające poprawę funkcjonowania administracji (poprzez podnoszenie kompetencji kadry urzędniczej, wzmacnianie etosu pracy na stanowisku urzędniczym oraz usprawniające działania organizacyjne), rozwój współpracy pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego, a także rozwój porozumień jednostek samorządu terytorialnego mających na celu optymalizację realizacji zadań własnych samorządów (dla poprawy dostępności usług dla mieszkańców, a jednocześnie obniżanie kosztów realizacji zadań). Dodatkowo podnosi się kwestię zmian administracyjnych polegających na utworzeniu gmin miejsko-wiejskich w miejsce obecnie funkcjonujących par gmin – miejskiej i wiejskiej, mających siedzibę w tym samym mieście. Wszystkie wykonywane analizy wskazują, że stan obecny jest dysfunkcyjny, nie sprzyja racjonalnemu planowaniu funkcjonowania usług i zagraża powstawaniu istotnych różnic w jakości życia mieszkańców. W kształtowaniu rozwoju województwa możliwy i pożądany jest dużo większy udział organizacji sektora pozarządowego. Zakłada się działania mające na celu wzmocnienie sektora pozarządowego jako partnera dla realizacji zadań własnych samorządów lokalnych i samorządu regionalnego, w szczególności w zakresie powierzania realizacji zadań związanych ze stymulowaniem rozwoju społecznego oraz prowadzeniem działalności opiekuńczych. Wciąż dostrzega się potrzebę zwiększania partycypacji społecznej w procesach rozwoju lokalnego i regionalnego, a także rozwój różnego rodzaju organizacji (rad dialogu, komisji wielostronnych) grupujących środowiska społeczne, środowiska gospodarcze i sektor pozarządowy – jako organów konsultacyjnych i partnerów w kreowaniu procesów rozwojowych przez administrację rządową i samorządową. Zwiększeniu zaangażowania sektora przedsiębiorców w rozwój lokalny służyć ma także promocja idei społecznej odpowiedzialności biznesu, a zwiększeniu zaangażowania społecznego w rozwój województwa - zmiana granic

okręgów wyborczych, której celem ma być likwidacja stanu, w którym okręgi wyborcze nawiązują do podziału administracyjnego sprzed roku 1999, co utrudnia integrację społeczności i budowę tożsamości województwa. W ramach celu operacyjnego „Współpraca dla rozwoju regionu” zakłada się także prowadzenie aktywnej polityki pozyskania nowych mieszkańców województwa, poprzez nakłanianie mieszkańców innych województw, Polonii oraz obcokrajowców do osiedlania się na terenie województwa. Mieszkańcy stanowią największy kapitał danego terenu, stąd obserwowane od wielu lat zmniejszanie liczby ludności województwa, jest niekorzystne dla jego rozwoju. Jednym z podejmowanych w ramach celu głównego „Spójne i bezpieczne województwo” kierunków jest także promocja marki województwa. Promocja regionu ma zróżnicowany charakter i w różnych ustaleniach tematycznych Strategii także zakłada się działania promocyjne (np. promocja produkowanej żywności, promocja terenów inwestycyjnych, promocja walorów przyrodniczych i kulturowych), ale to ustalenie dotyczy najbardziej ogólnego poziomu promocji – przedstawiającego województwo kujawsko-pomorskie jako przestrzeń atrakcyjną dla zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczych.

Obszary Strategicznej Interwencji w województwie kujawsko-pomorskim

„Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030” podtrzymuje wprowadzoną w „KSRR 2010-2020” ideę obszarów strategicznej interwencji (OSI). OSI są obecnie wiązane bezpośrednio z zasadą koncentracji terytorialnej, która z kolei jest definiowana jako „ukierunkowanie interwencji w ramach polityki regionalnej na rzecz wsparcia ograniczonej liczby terytoriów”. Zasadę tę uzasadnia się założeniem, że każdy obszar charakteryzuje się określonymi wyzwaniem, barierami bądź potencjałami, których rozwój jest szczególnie istotny z punktu widzenia spójności regionu bądź kraju. Obszary te wyróżniają się zestawem cech (funkcjonalnych, społeczno-gospodarczych, przestrzennych i innych), które wyraźnie w sposób pozytywny lub negatywny wyodrębniają je z otoczenia, pozwalając określić granice tego obszaru.

„Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030” wskazuje następujące OSI, dotyczące terytorialnie województwa kujawsko-pomorskiego: miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze i obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Ponadto KSRR 2030 dopuszcza na poziomie polityki regionalnej danego województwa identyfikację obszarów strategicznej interwencji jako odpowiedzi na problemy rozwojowe, o ile będzie to wiązało się z zapewnieniem konkretnych instrumentów wsparcia lub mechanizmów uzgodnień.

Obszary Strategicznej Interwencji wskazywane w polityce regionalnej województwa kujawsko-pomorskiego do realizacji w okresie do roku 2030, przedstawiono w tabeli oraz na mapach modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030.

Tabela 6. Obszary Strategicznej Interwencji na terenie województwa kujawsko-pomorskiego ustanowione do roku 2030.

Nazwa OSI	Wyjaśnienia	Rodzaj OSI wg KSRR2030	Rodzaj instrumentu wsparcia / mechanizmu uzgodnień
Zidentyfikowane na poziomie krajowym ¹⁶ , wobec których politykę rozwoju adekwatną do przedmiotu delimitacji prowadzi Rada Ministrów RP			
miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze	Przynależność miast wg opracowania „Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy)” lub wg kolejnych opracowań aktualizujących W przypadku wyróżnienia „miejskich obszarów funkcjonalnych miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze” jako OSI należy traktować obszary funkcjonalne a nie wyłącznie wskazane miasta	Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze	Określany z poziomu polityki krajowej
obszary zagrożone trwałą marginalizacją	Przynależność gmin wg opracowania „Aktualizacja delimitacji obszarów problemowych na 2018 rok” lub wg kolejnych opracowań aktualizujących	Obszary zagrożone trwałą marginalizacją	Określany z poziomu polityki krajowej
Zidentyfikowane na poziomie wojewódzkim, wobec których politykę rozwoju adekwatną do przedmiotu delimitacji prowadzi Samorząd Województwa			

16 Zidentyfikowane w „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju” a następnie zaktualizowane w roku 2020 w opracowaniach pt.: „Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy)” oraz „Aktualizacja delimitacji obszarów problemowych na 2018 rok”.

Miejski obszar funkcjonalny Bydgoszczy i Torunia	Zasięg terytorialny określony na załączniku graficznym pt. „Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030”	Miejski obszar funkcjonalny	Instrument ZIT / Interwencja na podstawie uzgadnianego dokumentu programowego
Miejski obszar funkcjonalny Włocławka	Zasięg terytorialny określony na załączniku graficznym pt. „Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030”	Miejski obszar funkcjonalny	Instrument ZIT / Interwencja na podstawie uzgadnianego dokumentu programowego
Miejski obszar funkcjonalny Grudziądz	Zasięg terytorialny określony na załączniku graficznym pt. „Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030”	Miejski obszar funkcjonalny	Instrument ZIT / Interwencja na podstawie uzgadnianego dokumentu programowego
Miejski obszar funkcjonalny Inowrocławia	Zasięg terytorialny określony na załączniku graficznym pt. „Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030”	Miejski obszar funkcjonalny	Instrument ZIT / Interwencja na podstawie uzgadnianego dokumentu programowego
OSI gmin wykazujących negatywną sytuację społeczno-gospodarczą	Zasięg terytorialny określony na załączniku graficznym uzupełniającym „Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030” Dopuszcza się aktualizacje przyjmowane przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego	Wewnętrzne peryferia	Instrument ATT, wsparcie poprzez preferencje w RPO / brak uzgodnień
OSI obszarów cechujących się skrajnym niedoborem wody dla rolnictwa	Zasięg terytorialny określony na załączniku graficznym pt. „Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030” – do uszczegółowienia na etapie sporządzania Planu zagospodarowania przestrzennego województwa	Subregion	Instrument ATT, wsparcie poprzez dedykowane działania przestrzenne / brak uzgodnień
OSI obszarów peryferyjności transportowej	Zasięg terytorialny określony na załączniku graficznym pt. „Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030” – do uszczegółowienia na etapie sporządzania Planu zagospodarowania przestrzennego województwa	Wewnętrzne peryferia	Instrument ATT, wsparcie na etapie planowania funkcjonowania transportu publicznego / brak uzgodnień

Źródło: Opracowanie własne

Szczegółowe zasady delimitacji obszarów na potrzeby polityki terytorialnej Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Ustanawia się następujące zasady delimitacji obszarów prowadzenia polityki terytorialnej Województwa Kujawsko-Pomorskiego:

- polityka terytorialna służy wsparciu rozwoju danych obszarów z poziomu Samorządu Województwa, ale celem tego wsparcia jest przede wszystkim realizacja interesu rozwojowego województwa jako całości, poprzez wsparcie poziomu lokalnego lub podregionalnego – oznacza to, że wsparcie jest różnicowane i kierowane na dziedziny adekwatne do roli, miejsca i identyfikowanych potrzeb danego obszaru w polityce rozwoju województwa, dzięki czemu wsparcie przyczynia się do rozwoju danego obszaru, ale jednocześnie wspomaga realizację celów rozwojowych województwa;
- w nawiązaniu do poprzedniego założenia, polityka terytorialna będzie realizowana w zakresie tematycznym i na warunkach, które zostaną uzgodnione pomiędzy samorządami danego obszaru, objętego interwencją w ramach polityki terytorialnej, a Samorządem Województwa. Formą uzgodnienia jest zaakceptowanie przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego dokumentu przyjętego przez zainteresowane samorzady lokalne, który dla danego obszaru formułuje co najmniej: zakres interwencji (np. w formie listy zadań lub innej ustalonej na etapie tworzenia dokumentu) wraz z określeniem (na poziomie ogólnym) spodziewanych wskaźników, podmioty odpowiedzialne za realizację zadań, ramy czasowe (na poziomie ogólnym) zakładanej realizacji ustaleń dokumentu,
- polityka terytorialna będzie realizowana za pomocą instrumentów polityki terytorialnej, określonych przez właściwe ministerstwo lub/i przez Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego,
- polityka terytorialna dla poziomów (I) i (II) jest prowadzona wobec miast rdzeniowych oraz wobec „obszarów objętych instrumentem polityki terytorialnej” wyłanianych z „obszarów intensywnej suburbanizacji”, stanowiących część (lub całość) „miejskich obszarów funkcjonalnych” (patrz rysunek „Sposób wyłonienia obszarów objętych instrumentem ZIT w województwie kujawsko-pomorskim w perspektywie finansowej 2021-2027”),

- na rysunku przedstawiającym „Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030” pokazano „miejskie obszary funkcjonalne”, w ramach których mogą być wyznaczone „obszary intensywnej suburbanizacji” dla miast (I) i (II) poziomu polityki terytorialnej. Zasięgi „miejskich obszarów funkcjonalnych” na potrzeby polityki terytorialnej województwa kujawsko-pomorskiego, należy rozumieć jako miasto lub miasta rdzeniowe wraz z otaczającymi gminami, wykazującymi z tym miastem (miastami) związki funkcjonalno-przestrzenne o charakterze i natężeniu istotnym dla danego poziomu polityki terytorialnej (jest to swoisty typ obszaru, na którym występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego - przyrodniczego i antropogenicznego - o charakterze podmiejskim) - powyższe zasięgi wynikają z dorobku analitycznego w zakresie struktur funkcjonalno-przestrzennych i stanu rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego, wykonanych w ostatnich latach¹⁷
- delimitacji „obszarów intensywnej suburbanizacji” dokonuje (respektując zasięgi „miejskich obszarów funkcjonalnych” wskazanych na rysunku „Modelu”), Zarząd Województwa,
- delimitacja „obszarów intensywnej suburbanizacji” na poziomie (I) i (II), a więc związanych z miastami stołecznymi i miastami średnimi powinna być przeprowadzona na podstawie wskaźników świadczących o stopniu zurbanizowania oraz natężenia powiązań funkcjonalno-przestrzennych z miastem rdzeniowym, zgodnie z metodologią opartą na regułach wywodzących się z geografii społeczno-ekonomicznej. Zaleca się, aby do obszaru funkcjonalnego zostały zaliczone wyłącznie gminy wykazujące wysokie wartości w zakresie obydwu zagadnień. Jest to niezbędne dla zachowania logiki interwencji, która powinna być kierowana do rzeczywistych intensywnie powiązanych obszarów funkcjonalnych. Dlatego też kryterium dobrowolności przystępowania do obszarów funkcjonalnych musi być traktowane jako wtórne wobec kryterium spełniania warunków wskaźnikowych.
- „obszar intensywnej suburbanizacji” należy traktować jako obszar, w ramach którego samorzady poszczególnych gmin mogą formalnie przystępować do „obszaru objętego instrumentem polityki terytorialnej” (a więc zawiązywać porozumienie ZIT),
- pokazane na rysunku przedstawiającym „Model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030” - „miejskie obszary funkcjonalne” dla miast (I) i (II) poziomu polityki terytorialnej są zaliczane do „obszarów strategicznej interwencji” w rozumieniu KSRR 2030,
- jako „obszar objęty instrumentem polityki terytorialnej” na potrzeby polityki terytorialnej województwa kujawsko-pomorskiego, należy więc rozumieć obszar tworzony przez gminy z terenu danego „miejskiego obszaru funkcjonalnego”, które spełniły kryteria wskaźnikowe uznania za „obszar intensywnej suburbanizacji” oraz wyraziły wolę objęcia działaniami w zakresie polityki terytorialnej (wolę przystąpienia do danego „obszaru objętego instrumentem polityki terytorialnej”),
- delimitacja „miejskich obszarów funkcjonalnych” na poziomie powiatowym (III) jest przeprowadzana na podstawie kryteriów administracyjnych¹⁸, a wszystkie gminy danego powiatu mogą zostać objęte instrumentem polityki terytorialnej dla „miejskiego obszaru funkcjonalnego” siedziby danego powiatu,
- dopuszcza się modyfikacje zasięgu „miejskich obszarów funkcjonalnych” na poziomie powiatowym (III), polegające na objęciu danej gminy obszarem funkcjonalnym sąsiedniego miasta powiatowego, za zgodą wszystkich zainteresowanych stron (możliwe jest włączenie do danego obszaru gminy leżącej w sąsiednim powiecie pod warunkiem wyrażenia zgody przez wszystkie samorzady gmin obydwu powiatów, obydwie samorzady powiatowe oraz Zarząd Województwa - procedurę w tym kierunku inicjuje zainteresowana gmina lub Zarząd Województwa),
- delimitacji „miejskich obszarów funkcjonalnych” na poziomie powiatowym (III) dokonuje Zarząd Województwa,
- w przypadku jakichkolwiek zmian delimitacji obowiązują zasady identyczne jak podczas delimitacji
- w delimitacji „obszaru intensywnej suburbanizacji” najmniejszą jednostką kwalifikacji jest gmina,
- wynikiem delimitacji „obszaru intensywnej suburbanizacji” nie może być obszar, który nie zachowuje ciągłości terytorialnej (nie dotyczy to gmin posiadających eksklawy), także „obszar objęty instrumentem polityki terytorialnej” musi zachowywać ciągłość terytorialną (nie dotyczy gmin posiadających eksklawy),

17 Wykonanych przez Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego i/lub Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, względnie w ramach analiz zamówionych zewnętrznie

18 Za miejski obszar funkcjonalny ośrodka powiatowego na potrzeby stosowania instrumentów polityki terytorialnej na poziomie (III) uważa się obszar danego powiatu.

- podczas delimitacji „obszaru intensywnej suburbanizacji” poziomu (I), a więc miast stołecznych, dopuszcza się wyróżnienie dwóch podobszarów intensywnej suburbanizacji (Bydgoszczy i Torunia) – wyróżnionych na podstawie przewagi powiązań funkcjonalno-przestrzennych danej gminy z Bydgoszczą lub z Toruniem, tworzących jeden „obszar intensywnej suburbanizacji ośrodków wojewódzkich” (przy czym żadna z gmin nie może zostać zaliczona do obydwu podobszarów); w przypadku wydzielenia podobszarów intensywnej suburbanizacji, możliwe jest określenie w ich granicach odrębnych „obszarów objętych instrumentem polityki terytorialnej”,
- polityka terytorialna jest określana dla okresu danej perspektywy finansowej i może być zmieniana w jej trakcie w zakresie: zasięgu „obszarów objętych instrumentem polityki terytorialnej” i zakresu tematycznego wsparcia (obydwie zmiany mogą być wprowadzane na wniosek zainteresowanych samorządów lub Zarządu Województwa), ale nie może być zmieniana w zakresie liczby poziomów polityki ani zmiany przynależności danych miast-ośrodków rdzeniowych „obszarów funkcjonalnych” do poszczególnych poziomów polityki terytorialnej,
- dopuszcza się, że gminy wchodzące w skład „obszarów funkcjonalnych” poziomów (I) i (II) mogą jednocześnie wchodzić w skład „obszaru funkcjonalnego” wyznaczonego dla poziomu (III) przy czym w dokumentach określających zakres prowadzonej interwencji, w sposób jednoznaczny musi być przeprowadzona demarkacja jakie działania będą w stosunku do tych gmin prowadzone w ramach poziomów (I) lub (II) a jakie w ramach poziomu (III). W takim przypadku nie występuje rozłączność terytorialna poziomów (I) i (II) z poziomem (III), a zarówno ośrodki stołeczne jak i miasta średnie województwa tworzą „miejskie obszary funkcjonalne” na poziomie powiatowym (III). Decyzję o wymaganej rozłączności terytorialnej lub dopuszczeniu pokrywania się zasięgu poziomów (I)/(II) oraz (III) podejmuje Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego w oparciu o dokonaną ocenę optymalnych warunków prowadzenia interwencji
- w przypadku stosowania innych instrumentów terytorialnego różnicowania wsparcia, dopuszczonych przez Komisję Europejską i/lub właściwe ministerstwo, delimitacja obszarów będzie odbywać się adekwatnie do charakteru danego obszaru, ale zaleca się, by najmniejszą jednostką kwalifikacji była gmina.

**Sposób wyłonienia
obszarów objętych instrumentem ZIT w województwie kujawsko-pomorskim
w perspektywie finansowej 2021-2027**

(instrument ZIT będzie stosowany na I i II poziomie polityki terytorialnej województwa; dotyczy obszarów ukształtowanych na bazie relacji z miastami: Bydgoszcz, Toruń, Włocławek, Grudziądz, Inowrocław)

etap		definicja	sposób procedowania
1	Określenie miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF)	MOF to maksymalny zasięg zachodzenia procesów suburbanizacji na bazie danego(ych) ośrodka(ów) rdzeniowego(ych) Stanowi „obszar strategicznej interwencji” w rozumieniu KSRR 2030	Wskazane na rysunku modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa na podstawie dotychczasowego dorobku analitycznego
2	Określenie obszarów intensywnej suburbanizacji (OIS)	OIS to obszar rzeczywistych silnych związków funkcjonalno-przestrzennych z miastem(ami) rdzeniowym(i) Obejmuje część lub całość MOF MOF Bydgoszczy i Torunia może składać się z podobszarów	Delimitowane wg gmin na podstawie analizy wskaźnikowej przez Zarząd Województwa Obligatoryjne zachowanie ciągłości terytorialnej
3	Określenie obszarów objętych instrumentem polityki terytorialnej (ZIT)	Obszar objęty instrumentem polityki terytorialnej to obszar tworzony przez gminy przystępujące do porozumienia ZIT Obejmuje część lub całość OIS Jeżeli w MOF Bydgoszczy i Torunia wskazano podobszary, możliwe ustanowienie odrębnych ZIT	Tworzone na podstawie dobrowolnego porozumienia gmin zaliczonych do OIS danego miasta rdzeniowego, przyjmowane przez Zarząd Województwa Obligatoryjne zachowanie ciągłości terytorialnej

Rysunek 6. Sposób wyłonienia obszarów objętych instrumentem ZIT w województwie kujawsko-pomorskim w perspektywie finansowej 2021-2027

Źródło: Opracowanie własne

Założenia systemu realizacji ustaleń „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku - Strategia Przyspieszenia 2030+”

Podmioty odpowiedzialne za realizację Strategii. Rola Samorządu Województwa

Realizacja ustaleń Strategii, to sukcesywne i skoordynowane wykonywanie zaplanowanych w Strategii działań, które prowadzą do zrealizowania jej celów. Podmiotem w największym stopniu odpowiedzialnym za realizację ustaleń Strategii jest Samorząd Województwa, ale konstruując ustalenia nie ograniczono się wyłącznie do zadań należących do jego kompetencji. Strategia zawiera wszystkie zagadnienia istotne dla rozwoju województwa bez względu na rodzaj i charakter podmiotu odpowiedzialnego za ich realizację. Tak więc będzie wdrażana przez różne podmioty – interesariuszy rozwoju województwa.

Interesariuszami rozwoju województwa są: Samorząd Województwa, samorządy lokalne (gminne i powiatowe), administracja rządowa, środowisko gospodarcze (rozumiane zarówno jako poszczególni przedsiębiorcy i rolnicy oraz wszelkie formy ich przedstawicielstwa), mieszkańcy województwa oraz wszelkiego rodzaju ich przedstawicielstwa w postaci różnego rodzaju organizacji społecznych (w tym sektor organizacji pozarządowych).

Zaangażowanie Samorządu Województwa w realizację ustaleń Strategii będzie miało charakter bezpośredni i pośredni. Oddziaływanie bezpośrednie dotyczy statutowej działalności organów Samorządu Województwa, dla których ogół realizacji ich zadań służy wdrażaniu polityki rozwoju wywodzącej się ze Strategii. Można tu zaliczyć zarówno podejmowanie zgodnych z ideą ustaleń Strategii decyzji ad-hoc, w zależności od pojawiającej się potrzeby i w nawiązaniu do identyfikowanych uwarunkowań, jak też realizację skoordynowanych, złożonych działań (zwłaszcza w dziedzinach wieloaspektowych, wymagających działań kompleksowych) na podstawie wcześniej przygotowanych podstaw – programów i polityk rozwoju (patrz rozdział „Rola programów i polityk rozwoju”). Działania pośrednie mogą mieć zróżnicowany co do siły i skuteczności, charakter. Bardzo silne oddziaływanie pośrednie dotyczą wpływu na rozwój poprzez instrumenty finansowe, czyli określanie warunków dostępności środków rozwojowych dla realizacji określonych zadań. Mniejszą siłą oddziaływania mają pośrednie działania Samorządu Województwa polegające na inicjowaniu współpracy i zaangażowania jako parter w realizacji przedsięwzięć nie należących do kompetencji samorządu województwa (do tej kategorii zaliczyć należy także wszelkie formy współpracy samorządu województwa z innymi samorządami). Najślabszy zakres oddziaływań pośrednich dotyczy zagadnień, w zakresie których nie jest możliwa jakakolwiek formalna ingerencja finansowa, organizacyjna, decyzyjna Samorządu Województwa, a ewentualne efekty są osiągane wyłącznie wskutek lobbowania, czy propagowania dobrych wzorców. Te działania mają na celu zachęcenie partnerów do podjęcia działań korzystnych dla realizacji ustaleń Strategii lub realizacji tych działań w sposób sprzyjający realizacji ustaleń Strategii.

Organizacja działań bezpośrednich Samorządu Województwa na rzecz realizacji ustaleń Strategii poprzez działania administracji podległej Samorządowi Województwa, będzie przedmiotem odrębnej regulacji – określającej szczegółowo rolę poszczególnych organów, departamentów i jednostek Samorządu Województwa i zasady ich współdziałania w tych zadaniach.

Współpraca z Partnerami Społecznymi

Podczas realizacji ustaleń Strategii kontynuowana będzie współpraca ze środowiskami zaproszonymi do jej współtworzenia. Zakłada się kilka głównych płaszczyzn współpracy: płaszczyznę doradczą – czyli zasięgnięcie opinii i wniosków partnerów przy podejmowaniu decyzji dotyczących istotnych działań służących rozwojowi (np. podczas tworzenia programów i polityk rozwoju), płaszczyznę informacyjną – czyli poszerzanie wiedzy o stanie rozwoju, zapoznanie z wynikami analiz studialnych, płaszczyznę partycypacyjną – czyli propagowanie dobrych wzorców, służących rozwojowi województwa i mobilizowanie partnerów do ich wdrażania w swoich środowiskach. Generalna idea wywodzi się z zamiaru kontynuacji współpracy o charakterze doradczym i oceniającym („kontrolnym” – jednak nie w formalnym znaczeniu tego słowa, a w rozumieniu „kontroli społecznej” nad procesami rozwoju), a jednocześnie zapewniających bieżącą łączność z różnymi środowiskami (a więc także przepływ informacji do/od Społeczeństwa). Taką rolę dotąd pełniła Społeczno-Gospodarcza Rada ds. Modernizacji Regionu, której następczynią będzie Społeczno-Gospodarcza Rada ds. Przyspieszenia Rozwoju Województwa.

Rola programów i polityk rozwoju

Strategia będzie realizowana przez działania Samorządu Województwa podejmowane w nawiązaniu do jej ustaleń. Należy pamiętać, że Strategia z założenia jest dokumentem o stosunkowo ogólnym poziomie ustaleń.

Jej podstawowa wartość w kreowaniu rozwoju województwa polega na określeniu zasadniczych politycznych i merytorycznych ram rozwoju województwa – poprzez określenie celów nadrzędnych i poprzez sposób sprecyzowania celów operacyjnych oraz kierunków jego rozwoju, a także poprzez określenie zasad prowadzenia i monitorowania polityki rozwoju województwa.

Realizacja części ustaleń strategii, wymaga jednak bardziej pogłębionego szczegółowego zaplanowania zadań – zarówno w aspekcie merytorycznym (szczegółowy zakres zadań do wykonania), jak i określenia harmonogramu (kolejność realizacji i określenie zależności pomiędzy zadaniami) oraz wskazania źródeł i zasad ich finansowania. Tych szczegółowych ustaleń dokonuje się w dokumencie zewnętrznym – o charakterze operacyjnym, będącym konkretnym planem działań na rzecz realizacji określonego zakresu Strategii. W bardzo dużym uproszczeniu można więc stwierdzić, że Strategia jest dokumentem, który wskazuje aspiracje i cele do osiągnięcia w danej dziedzinie, a dokument operacyjny określa w jaki sposób powinny być one realizowane. Jednym z powodów wyłączenia tak szczegółowych ustaleń z zasadniczego dokumentu strategicznego, jest potrzeba stworzenia dokumentu bardziej elastycznego, który może w łatwy sposób adaptować realia warunkujące realizację planowanych zadań (dokument zewnętrzny w znacznie łatwiejszy sposób może zostać zaktualizowany w przypadku zaistnienia takiej konieczności).

Znaczna część ustaleń Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030, będzie realizowana na podstawie dokumentów uszczegóławiających, którymi będą „programy rozwoju” i „polityki województwa”, a także dokumenty opracowywane na podstawie przepisów odrębnych, których nie można w sposób jednoznaczny zdefiniować jako programy rozwoju. „Program rozwoju” to dokument w rozumieniu ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, która określa zakres i sposób formalnego postępowania przy jego tworzeniu. „Polityka województwa” to dokument, nieposiadający trybu formalnego określonego w konkretnej podstawie prawnej, który jest dokumentem wewnętrznym, przyjmowanym przez Zarząd Województwa i organizującym sposób realizacji zadań na poziomie Urzędu Marszałkowskiego i jednostek podległych.

Na mocy prawa, województwo jest zobowiązane do posiadania określonego zakresu dokumentów programowych, których celem jest formułowanie szczegółowych planów działań w określonej dziedzinie – jednak nie wszystkie obligatoryjne dokumenty programowe dotyczą zagadnień, które mają kluczowe znaczenie dla realizacji celów rozwojowych województwa. Jednocześnie samorządowe województwo ma kompetencje do formułowania także dokumentów nieobligatoryjnych. Dla realizacji ustaleń Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2030 kluczowe znaczenie mieć będą zarówno niektóre dokumenty obligatoryjne, jak i szereg dokumentów nieobligatoryjnych, w zakresie których Samorząd Województwa wyraża wolę ich sporządzenia ze względu na ich znaczenie dla koordynowania polityki rozwoju województwa.

Projekty programów rozwoju i polityk województwa będą sporządzane, a po ich przyjęciu - realizowane na poziomie właściwych departamentów/jednostek, odpowiedzialnych merytorycznie za dany zakres zagadnienia.

Zidentyfikowane programy rozwoju i polityki województwa, które uważa się za kluczowe dla realizacji ustaleń Strategii i które powinny powstać oraz być realizowane bezpośrednio po przyjęciu dokumentu Strategii rozwoju województwa, przedstawiono poniżej. Niezależnie od dokumentów, które są uznane za kluczowe dla realizacji ustaleń strategii, województwo podobnie jak dotąd, będzie sporządzać i realizować szereg innych programów, których posiadanie jest obligatoryjne, a które nie są przedstawione poniżej. Zakłada się opracowanie i realizację następujących dokumentów operacyjnych, służących realizacji ustaleń Strategii:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2027

Obszar społeczeństwo

- Strategia Polityki Społecznej Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Polityka edukacyjna Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Polityka senioralna Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Polityka zdrowotna Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Polityka kulturalna Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Polityka migracyjna oraz pozyskiwania kadr dla rynku pracy Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Obszar gospodarka

- Regionalna Strategia Inteligentnej Specjalizacji (RIS3) 2021+
- Program rozwoju gospodarczego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

- Strategia budowy i promocji produktu turystycznego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Obszar przestrzeń

- Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Plan rozwoju sieci drogowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Plan spójności transportowej Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Program Ochrony Środowiska dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2030
- Program transformacji energetycznej Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Polityka kształtowania ładu przestrzennego w Województwie Kujawsko-Pomorskim
- Program adaptacji do zmian klimatu dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Program rozwoju retencji dla celów rolniczych i środowiskowych w Województwie Kujawsko-Pomorskim

Obszar spójność

- Plan zrównoważonego rozwoju transportu publicznego Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Polityka terytorialna Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Polityka cyfryzacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Założenia systemu monitorowania realizacji ustaleń „Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku - Strategia Przyspieszenia 2030+”

Zakres monitorowania

System monitorowania realizacji strategii rozwoju województwa będzie odbywał się na dwóch poziomach:

- (I) odnoszącym się do wskaźników stanu rozwoju województwa,
- (II) odnoszącym się do oceny stanu realizacji przedsięwzięć kluczowych.

Uzupełniające znaczenie w systemie monitorowania mieć będą innego rodzaju opracowania analityczne i studialne dotyczące stanu rozwoju województwa – zarówno o charakterze jednorazowym, jak i cykliczne, dotyczące zarówno całokształtu rozwoju województwa, jak i jego poszczególnych dziedzin.

Na pierwszym poziomie sprawdzane będzie, czy procesy rozwojowe zachodzą w odpowiednim kierunku i czy zachodzą w odpowiednim – satysfakcjonującym tempie (natężeniu). Zakłada się monitorowanie kilkudziesięciu wskaźników nawiązujących do oczekiwań Samorządu Województwa względem poprawy sytuacji w zakresie problemów i potrzeb rozwojowych identyfikowanych w procesie tworzenia strategii i ukazujących zmianę sytuacji w zdiagnozowanych obszarach problemowych. Ze względu na charakter ustaleń, w realizacji strategii przyspieszenia szczególnie ważne będzie monitorowanie realizacji działań służących i realizujących to przyspieszenie, ale bardzo utrudnione będzie monitorowanie skutków przyspieszenia, bo znaczna ich część (a więc efektów programowanych w Strategii działań) wystąpi dopiero w dłuższym okresie.

Ze względu na zróżnicowany charakter wskaźników i procesów rozwojowych które opisują, nie zawsze możliwe lub zasadne jest określenie wartości docelowych dla wskaźników. W przypadku większości o realizacji działań służących procesom przyspieszania rozwoju świadczyć będzie określony trend przyjmowany przez dany wskaźnik (np. sukcesywny jego wzrost lub spadek). Jednak w przypadku tych wskaźników, gdzie jest to możliwe i uzasadnione, zostaną określone wartości jakie są oczekiwane w danym okresie. Te wskaźniki stanowiąc będą swoiste markery tempa realizacji ustaleń strategii. Markery nie mogą być traktowane jako zobowiązanie do osiągnięcia określonej wartości wskaźnika w określonym czasie – chociażby dlatego, że często dotyczą zagadnień, na które samorząd województwa nie ma bezpośredniego lub silnego pośredniego wpływu. Ich zadaniem jest etapowa ocena tempa zachodzących zmian. Markery służą ocenie, czy proces przyspieszenia rozwoju zachodzi z zakładaną, pożądaną prędkością. Nieosiągnięcie założonych wartości, lub odwrócenie zakładanego trendu każdorazowo będzie zobowiązywać do przeprowadzenia szczegółowej analizy, mającej na celu zidentyfikowanie przyczyn zaistniałej sytuacji i sformułowanie rekomendacji działań usprawniających lub naprawczych, mających na celu przyspieszenie rozwoju danej dziedziny.

Drugi poziom monitorowania będzie polegał na indywidualnej ocenie stanu realizacji każdego z przedsięwzięć określonych w wykazie „Przedsięwzięć kluczowych służących realizacji strategicznych potrzeb rozwojowych województwa”. W stosunku do każdego z przedsięwzięć monitorowanie będzie polegało na:

- charakterystyce dotąd podjętych aktywności na rzecz ich realizacji,
- ocenie stopnia zrealizowania danego przedsięwzięcia,
- identyfikacji ryzyk w procesie dalszej realizacji,
- sformułowania rekomendacji w zakresie dalszej realizacji (zwłaszcza mających na celu usprawnienie realizacji, jeżeli jest to możliwe i zasadne)

Uzupełniające znaczenie w systemie monitorowania mieć będą innego rodzaju opracowania analityczne i studialne dotyczące stanu rozwoju województwa. Na etapie tworzenia Strategii nie określa się ich zakresu tematycznego oraz harmonogramu realizacji – będą wykonywane w miarę pojawiających się potrzeb. Cechą każdego z opracowań studialnych powinno być sformułowanie rekomendacji dotyczących możliwości usprawnienia polityki rozwoju w zakresie dziedzin lub obszarów, których będą dotyczyć.

Częstotliwość i forma monitorowania realizacji ustaleń strategii

Zakres monitorowania określony dla poziomów (I) i (II) będzie przedmiotem corocznych analiz. Efektem analiz będzie „Raport o stanie realizacji ustaleń Strategii rozwoju województwa do 2030 roku - Strategia Przyspieszenia 2030+”, który może mieć charakter samodzielnego opracowania lub stanowić integralną część przygotowywanego na podstawie art. 34a ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 512 z późn. zm.) „Raportu o stanie Województwa Kujawsko-Pomorskiego”. Ze względu na dostępność danych statystycznych, zasadne jest wykonywanie analiz w zakresie wskaźników w IV kwartale roku następującego po roku, za który sporządzany jest „Raport o stanie realizacji...” lub w I kwartale roku kolejnego. W przypadku jeśli analizy będą stanowiły odrębne opracowanie, obligatoryjne będzie przedstawienie ich wyników na sesji Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Zasadne może być więc rozdzielenie monitorowania wskaźników oraz monitorowania przedsięwzięć.

Podmioty odpowiedzialne za monitorowanie realizacji ustaleń strategii

Za monitorowanie stanu realizacji ustaleń Strategii odpowiedzialny będzie Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Analizy wykonywane będą przez właściwy kompetencyjnie departament Urzędu Marszałkowskiego (w momencie tworzenia Strategii jest to Departament Planowania Strategicznego i Rozwoju Gospodarczego) oraz jednostki Województwa (zwłaszcza Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego oraz Regionalne Obserwatorium Gospodarcze) przy współpracy departamentów i jednostek merytorycznie odpowiedzialnych za ustalenia Strategii.